

S A S

VEGYES TÁRGYU

I R A T O K

A Z

OLVASNI ÉS TUDNI MÉLTÓ

MINDEN ÁGAIBÓL.

TÖBB TUDÓSOKKAL EGYESÜLVE

KIADTA

THAISZ ANDRÁS.

XII. KÖTET

PESTEN,

KÖNYVÁROS WIGAND OTTO SAJÁTJA.

Megjelent December 24. 1832.

304275

VEGYES TÁRGY

I R A T O K

A

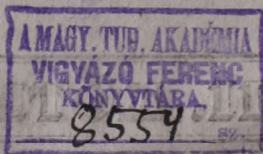
OLVASNI ÉS TUDNI KELL

MINDEN KÖNYVBŐL

TÖBB TUDÓSSÁGGAL EGYETLEN

Csak mindenoldalu vizsgálat által lelhetni fel az igazságot, 's ez csak a' gondolatok legszabadabb közlése által valósulhat. Hol a' beszéd korlátos, ott rab a' nyelv 's csak rabként szól.

Gróf Széchenyi István
Hitel.

PESTEN

KÖNYVTÁRSZÖVETSÉG

Nyomtatta Landerer Pesten.

FOGLALAT.

	lap
Sírok. Történeti rege a' magyar őskorból. Árvaffy Béla	1
Egy melykép alá. Vaskapui Kapuy Károly	28
A' Bakriak háza Algirban 1830. E. I. P.	29
Haszontalan tünemény. Hrabovszky Dávid	30
Az árvasanyargató Heréngyesy, és a' vad disznó. Lencsés	31
A' páva és a' sas. Lengyel György.	32
Magyarország földének 's a' hozzá tartozó tartományoknak történetei, a' legrégibb időktől fogva Sz. István királyig rövideden előadva. (Folytatása következik) Mindszenty Antal	33
Hasonlatosság. Vaskapui Kapuy Károly	59
Dal. Árvaffy Béla	60
Telegraph ideája Atilla alatt. Ligetffy Andor	61
Példázatok (Winter után.) Szeghalmly Sándor	62
Az elesett lengyel vitézek emléke. 1831. Vaskapui Kapuy Kár.	70
A' gyermek Bajazzó legelső rigmusa. (Egy regéből.) Ponori Thewrewk József	71
A' megcsalatkozottak. Lengyel György	73
Löwenstern Euphrasia sirhalma. E. I. P.	74
Alapmondások. S—p. F—z.	75
A' mai barátság. Vaskapui Kapuy Károly	—
Bajazzónak első remeke. (Egy regéből.) Ponori Thewrewk József	76
Az omberség. Lengyel György	77
Kivánság. Major Lajos	—
Hymenaeus istenülése. (Forditva Luctatiusnak magyarázatjaiból Statius Thebaisához.) E. I. P.	78
A' magyar nyelvről és elmozdítására szolgálható eszközökről. —gh—	79
Jabel és szomszédja. Lengyel György	82
A' rejtett szavakról és találós mesékről Lencsés	83
A' jeggyűrű. Major Lajos	85
A' lelkiismeret. Fel-Ápáthi Molnár Sándor	86
Az árva gyermek. (Románcz) Major Lajos	88
Nemes Kraszna vármegye Zovány nevű helysége határában találtató hideg ásványviz alkotó részei és egyéb tulajdonságai. Barra István	89
Lolli. D* P*.	92
Megbizonyítása, hogy elsősegre csak ön nemzeti nyelven írás emel. Algarottiból. Döbrentei Gábor	93
A' megcsalatott. (Idyllájimból.) Horváth Elek	108
Gondolatok a' szerencséről. Szeghalmly Sándor	109
Vigasztalás superint. és táblabíró Kis Jánoshoz. (Januar. 10kén 1832.) Sen. Bellicz Jónás	112
Kostandi és Dilber, vagy szerelem és bit. Fel-Ápáthi Molnár Sándor	113
Népdal. Közli Ligetffy Andor	132
Könyvesmertetés. Kisfaludy Sándor munkái. 4 kötet, 12rét, Pesten 1833. Wigand Ottó tulajdona. Thaisz András.	133
Népdal. Közli Ligetffy Andor	138
Homonnai Drugeth György levele 1587. Th.	139

TABLE 107

S i r o k.

Történeti rege a' magyar őskorból.

Dámvadszarvakat meresztett a' csikorgó szél Sirokvár czirádás ablakaira, 's a' szünetlenül havazó tél csatázott a' szabadban. De nyugodva ült Béla, két tavaszt már általmosolygott kisededét ingatva térdén, a' csendes tűzü kandalló mellett. Egy-egy könny jött fel ollykor ollykor szemeire, 's egy sohajtástól szabadult meg kebele. Bu lakta szivét, mert szerencsétlen volt. Egy vigyázatlan eset fel-dulta éltének örömeit, melly által ő olly igen érdekeltetett, 's nem volt rokonszív, nem volt barát közel, kit ő bizodalomra méltóztatott volna, ugyis azoknak köszöné keserű poharát, mellyet a' sors jobb keze el nem vonhatott ajakától. Komorabb lett, 's kiment a' csarnokra. Óriási termet gyanánt repült keresztül előtte a' köd, 's fel-feltetszett az ég csillagzata. Szünt a' vihar; de csak fájt az ő kebele, 's lelkében az elvesztett menny képzete törrel metszé be kinjait. „Te hatalmas az égben! — sohajtá egész buzgósággal, — te orvosolhatod ezt! Ezen hit tart fel engem csak; hogy szenvedéseim végével mindent, a' mit itt elveszték, visszanyerek. — Dalaira! Dalaira! te talán tul vagy már, honnat viszszejönni nem lehet! Ott már látod ártatlanságomat. Óh ha még az uj tavaszt is megérem, körülengésed csöpögtessen belém türelmet, — vagy ha az ifju szél siromon fujna keresztül, Dalaira, mig ismét feltalállak, neátkozd hámvamat!“ 'S csendesebb szivvel ment be, mint kijött.

Az őr épen éjféltre kürtölt, midőn Balázs, a' vári ur fegyverneke, vendéget jelentett. „Bocsásd be, ha boldog, — mondá Béla, — ugybékével nyu-

gódhat; ha szerencsétlen, úgy társra talál.“ — Egy magas természetű deli ifju lépett be fegyveresen, de ábrázatját a' zuzmaráz elfedezte. „Boldog napokat a' gazdának! — köszön vidoran, — teregettét Béla! csak magad a' kandallónál?“

„Gábor urfi Sümegről! — felkiálta az öreg Balázs, — boldog Isten! e' rossz idő hol hordozza?“ —

Béla lelkén, mint egy rabnak a' szabadulás csillagreménye, úgy repült keresztül egy rég elfelejtett édes öröm. „Gábor, Gábor!“ ezt sohajtá, nem szólhatott többet, 's annak öszvezárt karjai közzé roskadott. Viszszatért ismét szóllása: „Édes barátom! sokat szenvedtél ez éjjelen, az ut a' sziklákön vészes; de jelenléted szinte annyira édes! — Kit vezessek még elődbe? — mondá keseredve, — itt egyetlenegy gyermekem alszik, nem sejtve még a' jövőendő csapások sebet; — ott egykor feleségem nyugodott: — most pusztá a' hely, mint az idő, mellyet elveszíténk! — —“

„Meg holt talán?“

„Itt ment keresztül, — mond szívére mutattva Béla, — itt ment keresztül az örök veszteség gyilokja! — Gábor! felszaggathatom e' sebet éretted; de nézd, ott gyermekem vigasztaló emléke az ő váltig boldogítani tudó szerelmének; te vagy legkedvesebb minden barátjaim között, értetek félek, hogy végpillantásom lesz az, mellyben sorsomat megtudod. De ha mégis erősnek érzem magamat, elolvashatod e' kinyílt szív panaszait!“

A' sümegi vezérnek, ki az országot háborgató 's görög hitre tért Achtumust Morizena mellett megverte, 's ugyanazon várost István királytól nevére neveztetve ajándékuul kapta, *) Chanádnak fíja volt Gábor. István koronázásán jelen voltak, mint diszei a' magyar ifjuságnak 's a' pompát emelő

*) Biograph. S. Gerardi C. 8. 11.

hős játékokban győzhetetlenek, sőt egymástól is győzhetetlenek valának. Hálával tekintett akkor a' szent király mosolygó egébe; örömcsillogó szemekkel, megelegedve, nemes, de őszinte felemelkedéssel nézett végig győzhetetlen nemzetén, 's el nem rejt-hette keble feszülését. „Szent Isten, hála néked és dicsőség! Nem adnám e' szük koronát az egész föld birtokáért. Óseimnek hű fiai! megérdemlitek e' drága hazát, hol az áldást ragyogó nap le tejbe 's mézbe áldozik! Mig ilyen ifjak haragja suhong végig az ellenen, szerencse angyala védi harczaink; milly dicsőség illy nemzetnek feje 's attya lehetni!“ Így buzgott a' jószívü fejdelem, 's tulajdon kezeivel függesztett a' vitéz két ifju melyére lánczokat, mellyeket egyezőn a' boldogságos szüz képe szentesített. Akkor Béla szívét az elsőség el nem nyerhetése nem gyulasztá titkos haragra. Gábor lelke sem irigylé Béla vitézségét, sőt egy rokon érzelem kötö őszve, melly őket hiven kísérté a' temetőig.

Gábor szemeit álmom nem készteté nyugalomra; Bélát pedig kerülte. Leültek a' kandallóhoz, 's Gábor kezdé: „A' két rossz közül mégis jobb a' kisebb! Igaz, hogy vesztésed kevesíti boldogságomat; de hála, hogy téged ölelhetlek.“

„Hajh barátom! sok lánczaim vannak még, mellyek az élethez kötve tartanak, de elszaggathatnám mind, csak a' hit, ez a' vigasztalással teljes szent új hit vette el önhatalmamat!“

„Valóban szerencsés, ki az igaz Istent megösméri. Áldást 's üdvességet terjeszt István gondoskodása reánk 's az egész hazára.“

„E' szerencsét is Dalaira ösmértette meg vélem. Óh barátom! bárcsak láthattad volna azt az angyalt! Ő bizonyosan angyal volt, ki csak azért szállt le égből, hogy vélem az igaz Istent megösmértesse.“

„És — Béla! tudod, mit akarok mondani, — békességed talán nem zavarom meg, — hová lett hitvesed?”

Béla lelke felháborodott, de nem Gábor kérdését fájlatva. Ez csak egy illy esetben kimondhatatlan érzés zaja volt. A' kis Gyula megfordult, 's álmában: „édes anyám!” dadogta. „Lásd Gábor! — mondá Béla, — a' szegény tudatlan gyermek anyát kér, és én olly nő után röpittem könnyeimet, mellyhez hasonló még nem üdvezli a' csillagok hazáját! Fondor az én viszályom, súlyát keserűn érzem, mert tudom, mit vesztettem. Az ég becsesebbet tőlem el nem vehetett volna, mint őt; megbecsülhetetlen kincs a' hiv feleség!”

Gábor szabadon hagyá érzelegni a' tüzesedett ifjút, ki így kezdé elbeszélni élete tövises szövévényeit: „Alig hoztam még haza kétszer diadalmas kardomat a' táborból, midőn egy angyalkép keblem nyugalma elrabolta. Akkor ösmértem meg a' szerelmet. E' magas vártoronyból meddig kilátsz, a' vidék parancsot tőlem vesz. 'S tul a' magasabb hegyeken volt egy szép mezőség ligetekkel vegyülve, hol csak pásztorok 's néhány völgyi birtokosok lakoztak. Egykor Balázsszal arra üzván a' vadakat, egymástól elszakadtunk. Tébolygásomban egy kuthoz vetődtem, 's megdöbbenve pillantott reám az ott vizet meritő leányka. Szébbet nála, vagy csak szívemnek tetszett úgy, még nem láttam.

„Az égből jöttél e szép ifju? — megszóllita nyájasan, — vagy a' távolhegyeket hagytad el csásógó patakjainkért?”

„Nem a' patak csalt ide engemet, — mondám viszont, — de tudva, mit találok itt, hamarabb jöttem volna. Szép leányka! te itt lakol?”

„Ott a' sziklahajlatnál áll apám házikőja hársak árnyékában. Te fáradt vagy, és utas eltévedve, gondolom, mert itt ilyen ember ritkán jár. Ha kívánsz nyugalmat, jöjj hozzánk; lassu patak csörgedez hajlékunk megett. Édes ott az álom,

boldog az árnyék, mert a' csendet nem riasztja fel üldözött ártatlanság keserü panasza.“

„Nyugalmat leányka! én ott nem lelek, — mondám, — érzékeny szív békeségét melletted háboru váltja fel. — Add által e' korsót, elsegitem érted!“

„Inkább e' kaskát. Violákat szedtem jöttöm-ben, hogy majd a' lemenő nap végsugárinál kosszorut kössek anyám sirhalmára!“

Igy mentünk egy virágos réten keresztül, 's előttünk állott a' hajlék. Egyszerű volt ez és hábortalan, mint a' fájdalom nélkül való jámbor remeteélet. Egy öreg jött előnkbe szeliden mosolygva, mint a' lecsilapodott tengeri vész után a' közel haza partjainál felemelkedett hold a' tévelygő hajósnak. Midőn az öreg engemet jól meg nézett, nagy könnyek gördültek le szemeiből orczája barázdájin lilomszinü szakálára. Tartózkodott ő én előttem, de keble fájdalmát visszaérezem, 's köszöntésem után bevezetett az első osztályba. A' leányka édes tejjel kínált meg. Épen nyugvóra kelt a' nap, 's piros fénye özönére hamuszin galyakat árnyékolt a' falon. Csendes susogás vett körül édesdeden, mint a' tulvilágba költözött lelkét az ösmeretlen örök élet kelleme, mellyet esti szellő okozott az egész nap melegétől elbádogyadt csermelyen. Egy egy csatamez függött körül külfömbféle diszjelekkel ékesítve a' tágas osztályban. 'S így szóllita meg az öreg:

„Nemde csudálatos előtted, a' világtól elvonult ember házában látni illy fegyvereket?“

„Te valaha gazdag voltál...“

„Ha a' szív boldogsága tesz gazdagságot. Javaim most is vannak, kétszáz tulkot, ezer juhot könnyen kiállithatok, birtokomat a' körülövedző hegyek határozzák. De ifju! kincseimtől, mellyek szívem fő javai valának, öregségem napjait korán megfosztá a' Teremtő. Ő adta, ő vette el, legyen áldott akaratja! — Ama' buzgányt és pánczélt legidősebb fiam Azor hordozta. Ő hadnagy volt, lá-

tod a' kis táborsipot, Tokson ajándékozta neki Olaszországban. Eme' kelevéz és tollas sisak Ikar fiamé volt, kiról sok vitéz énekek vannak. E' vas-
 ümeg, zománczos napsugáru paizs és alabárd Zorád fiamnak emléke; látod a' zászlójelt közötték? Henrik német vezér kezéből ki nem ragadhatván, mivel a' bajban kardja eltört, kezével a' zászlót mind addig feltartá, míg a' Németektől öszvekonczoltatott. Itt csillog Berengarius aranyláncza, a' fegyvertelenül szaladó vezértől, kivel szégyenle harczolni, Televér fiam vette el. Hatan voltak ilyen bajnokaim; a' két fiatalabb egyszer csak 's utólszor csatázott. Lehel, Azor és Bulcsu elestek Ágostánál pallos éle alatt. Tokson be volt kerítve; forrt a' csata, három gyermekem már elesett, és a' fejedelem segítséget ohajta. Még három élő fiaim öszvetiport csontjain lelt rést Tokson, és a' megfogyasztott kisdéd sereg, melly honjába viszszatérhetett. *) Ezen kedves maradványokat a' jó barátok szedték öszve takarításkor. — Így lettek ők oda örökre, 's vélők az én örömeim! Nem akaszt már senki uj borostyánt elvirult diadalmainra; nem mondja már senki hazám harczainak javára nézve tehetetlen öregségemnek: „Győzött ismét a' Magyar!“ Ez egy örömem van még, gyámolom, Dalaira! Ó az én leányom. Annya rég megholt bánatjában, hogy gyermekei többé nem vitézkedhetnek... Óh ifju! őket látom termetedben, zsengeje ifjuságom erejének ő bennök diszlett, de az uralkodó történet letörte. Napról napra kopaszodnak azolta előttem a' rég zöldelt hegyek, 's ezen fák, melyeket boldogabb éveimben kedves Kalétám ültetett, mind inkább kietlenednek, 's majd egykor az utóltó ősz tőrei alatt ezek is leroskadnak velem együtt, mint leroskadtak gyermekeim az enyészet bus leheletében!“

Szívesen halgatám ez édes ajku öreget, 's Dalaira szívesen nézdelt engem. Ekkor bukott le a'

*) Pray Anpal. vet. p. 303—306.

nap, 's biborszínű arannyal vegyült pirhologot hagyott maga után. Kürt hangzott le a' hegyekről, megösmértem Balázst, 's visszazengém. Ő nem sokára feltalált.

„Isten véled attya a' hőseknek! — bucsuztam, — int az alkony, apám vár. Áldjon Isten téged is Dalaira!”

„Hányszor pihen meg az utas apád terméig?” — kérde az öreg.

„Ki a' delelő nappal indul, még meglátja az áldozót.”

„Szelid ludak tanyáznak házaik körül? — ohajtá tudni a' leányka, — vagy keselyük vijognak felettök?”

„A' csillagokhoz közelebb vagyunk, mint a' térben lakók, — mondtam, — őseim a' Csehektől foglalák, 's most apámról a' várat Siroknak nevezik.”

Boldog emlék! — sohajtá az öreg, — nagyapád életem hajnalának 's harcainak hív társa volt! Karentánál *) egy lándzsa szakadt melyébe. Haladkló szavával kért, hogy vágjam el hajfűrtjeit, mondván: „Vidd haza ezeket barátom! 's add által kedvesimnek, hogy ennyi ezer átok szálljon annak fejére, ki maradékim közül a' hazához hivatlen lész!” Kardját is elhoztam emlékül, most véle apád tára kevély. Szent e' fegyver, 's jaj annak, ki az igazság elnyomására emeli fel. Akkor az óslélek átka beteljesedik. A' Magyarnak kard adott Istent, kard adott hazát, óh ha még valaha lenne olly idő, mellyben ennek becse leszall, borongó napok lesznek már akkor, és az idővel minden égi jegyek megváltoznak! — Ösmértem apádat is, de már tizenhatsz tél pusztitá el Kalétám sirjának rózsájit, miolta nem láttam. Ő mindég a' fejedelmekkel volt, talán még emlékezik reám.”

„Szívesen neveznélek neki.”

*) Szerencsétlen ütközet. Magy. Kronik. 38—39 lap.

„Hajdan Etefi voltam, Huba unokája; de később a' tábor szeretvén dalomat, Dalember lett nevem. Erről leginkább ösmérnek. — Járj tehát békével! Ki az ökörszemet teremté, reád is gondot visel!“

Nem hagytam el egészen a' hársverőczét, 's még egyszer visszatekintettem. Dalaira koszorut kötött az öreg mellett, énekelni kezdetek, 's kihalgattam őket. Így énekeltek:

„Uj harmat száll a' földre, mert a' mit a' reggeliből meg nem ittak a' növények és bogárcák, visszaszívta az ég. Háláját süvölti még a' fűtymadár, 's fészkére ül. Lenyugszik minden jó lélek a' természet ünnepében. Rettegve jön ki odvából a' kigyó, róka és a' medve, hogy mártalékját árnyékból foghassa. A' hold a' gonosz lelkiösméret napja. Ragyognak az ur millio szemei, 's egy-egy könnye csordul a' szaladó csillagban, mert fájlalja, hogy a' szép lelket is nemtelenítő sok testbe leheltet. Mit vár, a' kinek szeme nincs, a' jövő naptól? Mit vár a' kőszivü, a' szép természet munkásságát látva? Mit vár az érzékeny rab, ha egy legédesb érzemény, melly vigasztalna, kebelében helyet nem talál? Ah! mint a' vidám nap első sugára, mosolyogva ébredesz bennünk a' szebb jövődök reménye, 's tul visz minket a' mulandóságon. Itta' várt mennyei jónak előérzése ártatlanság, 's csak ott lehetünk igazán boldogok, hol a' részek egyesülhetnek az egészszel, melly azokat kebeléből kiöntötte! — Nyugodjatok, nyugodjatok!“ —

Egy még soha sem érzett láng csapott ki arczomon, — folytatá Béla, — keblem lelkesedve dobogott. Az öreg szüntelenül előttem állott, míg Dalaira képe szivembe forrott. Egy uj Istenség lebegett körültem. Elhagytam a' tájt, ott hagyva lelkemet, 's észre se vettem, midőn Balázs megszólította: „Itt a' pásztorkarám!“ Már ez határunkon volt, 's ott hagyott lovainkon jöttünk haza.“ —

Gábor álmélkodva halgatta őtet, Béla pedig a' tüzet igazgatván, elkezdé ismét:

„Igy látogattam én meg barátom! ama' völgyes tájékat, hol Dalember lakozott többször is. Az öreg örvendett ha mondám, hogy apám őtet jól ösmeri. — Azonban hire fordul egykor az országban, hogy István követséget küld Rómába, mellynek visszaszajövetelére a' levonták és urak Esztergamban megjelenjenek. Apám igen beteg volt, de nekem mennem kellett. A' történeteket tudod, barátságunk akkor kezdődött. — Örvendett apám előre, hallván dicsőséget, 's nyájasan kérde tőlem: „Hát a' menyaszszony hol maradt? Gondolám, menyegzőre mentél.“

„Nem ott keresem én azt, apám! — mondám, hol a' virágok öltözetét elhagyták.“

„Hát, hol?“

„Isten tudja!“

Ő megelégedett ezzel, én pedig más nap Dalairához menék. Elibem jött ő, 's „a' boldogságos szüz!“ kiáltva repült mellyemre. Elragadtatva öleltem őt meg, 's egy lángcsókkal forrott ajakam homlokához. — Óh! ha életemnek eltűnt angyali korából e' csók boldogságát még egyszer visszazahozhatnám, Gábor, a' szerencse mosolygásából nem kívánnék többé részt venni! — Dalaira elbusulva siklott ki karjamból, 's az a' karácsfü harmatjánál is édeesebb ajak keserüséggel telt meg. Árpád hálaadó éjének ege a' kiküzdött harczok után nem volt tiszta kékebb, mint Dalaira szemei ekkor, de általam soha meg nem köszönhető könnyek ragyogának bennök.

„Mi lelt tégedet édes leányka?“ kérdém epedve.

„Kérdezd meg szivedet, ha még nem fél az Isten ostorától.“

„Tiszta ez, Dalaira! és ártatlan, mint a' könny, melly szemeidben remeg!“

„A' világot megváltó anyyának képe függ melyeden; én azt csókolám, 's szent foglalatosságomban bűnössé tettél.“

„S te is az új Istent imádod?”

„Lehet e új, a' mi öröktől fogva van?”

„De igazak az én Isteneim; szinte vétek ő előttük, a' mi rossz, 's megjutalmazták az érdemet.”

„Óh, de itt meg nem vigasztalják a' szerencsétlent, 's az elvált léleknek csak földi boldogságot ígérnek siron tul!”

„Nem oltalmaztak e meg eddig Hadur és Dámeseink?”

„Megoltalmazott a' szent Háromság; de ezt csak most ösmerjük és imádjuk.”

„S mért nem hamarább?”

„Óh Béla, csudálatosak az ő utjai! Ha kívánságainkhoz képest teremtette volna az Isten e' világot, és minden erőt 's tudományt egyszerre lehelett volna alkotmányába, hogy azok kifejlődjenek, úgy a' kezdetnél lett volna a' vég is. Meddig vakoskodtak az ő világiak? De a' teremtés elrendelése 's nagy munkája szerint az időben leszállott Jézus Krisztus a' mennyből 's emberi testet vőn magára, egy szüztől szeplőtelenül születve. Élt mint ember, például az emberi nemzetnek, hogy miképen közelítsen a' testbe öltözött lélek ahoz, kitől eredetét vette. Szenvedett mint ember, mert e' föld szenvedés 's elkészülés hazája. 'S meghalt érettünk, megváltva lelkünket az örök boldogságnak. Keserű volt néki a' pohár, mellyet a' föld adott; de békével hajtotta fel, például ezt is, hogy tőrjön, ki utána kívánczik. Felment mennybe a' képzelhetetlen örömbe. Ott lesz vége szenvedéseinknek. Ezt hiszszük mi. De a' jókat és ártatlanokat itt is várja boldogság. Hijányos már ez nekem, 's a' lenyugvó nap borulást fog látni homlokomon!”

„Dalaira! megbocsátja azt a' jó Isten, ki engem is felvilágosít; megbocsátod e te is?”

„Lásd Béla! egy igen szép vonása hitünk feddhetetlenségének az, hogy kik minket megbántanak, azoknak megbocsássunk. De ha a' rózsának

egy levelét leszakítjuk, elhull a' többi is utána kénytelen!"

„De mig a' tő épen marad, uj himbó fakad helyette. Dalaira! volt néked is édes anyád —“

„Kit én igen szerettem!“

„S így boldogok voltatok.“

„Mig csak a' sir tőlünk el nem választá.“

„S mit köszönt néki apád?“

„Hogy öröme zsengejét itt kifejtette.“

„És még?“

„Hogy életének minden lajaiból egyaránt osztott.“

„S anyád viszont?“

„Apám szerelmében 's hűségében boldog volt!“

„Lyányka! néked egy öreg atyád van. Kidül nem sokára, mint ama' vén bükk az ut mellett, 's egy fiatalka marad fel sarjaiból a' mord idő viszontagságira. — Én szeretlek tégedet jobban, mint atyád valaha a' jó kardot. Gond nélkül vezetnél te engem keresztül életem sivatagjain; karjaidban nevetném a' vakeset csapásait. A' csók, melly homlokodon ég, bizonyága, melly igen szeretlek. Harczaim is vannak már, öregségemben nem pirulnék meg fiatalságomért. Dalaira!“

„Apámat kérdezzem?“

„Tőled függ egyedül! — Vagy akarod, hogy életem illy korán elhervadjon örömtelenül, mint elhervad télre az ifju liget, melly kevés vidám napokat látott még!“ Megfogám jobbát, 's ő elfordult. „Ne föszd meg életedet az egyedülvaló örömtől. Csak az atyai áldás nyit virulást lételünkben, midőn sorsunk hullámos tengerébe kivezünk. — Általad boldogabb leszek én, mint a' méh első harmaton; nyugodtabb, mint a' becsületes ember szive a' jótétemény után. De nélküled árvaab leszek ama' vadon hazában messze hagyott sirhalmainknál. Ifjuságom kellemét hamar elpusztítják a' fájdalma, 's látásomon megkeseredve elnémul a' dalos pacsirta! — Vagy nincsenek érdekeim? — Ugy elmegyek messze földre, a' föld

bajnokai melyéről letépem a' csillagokat, és midőn a' világ csak rólam énekel, akkor térek majd vissza öledbe. De ha más boldogabb elrabolta már szívem üdvességét, — úgy a' kietlen barlangokba rejtezem, megutálva a' napvilágot, mely csak boldogokra mosolyog. Elviszem képedet szívemben, 's nevedre megtanítom a' szivednél érzékenyebb kősziklákat, megásom siromat is előre, 's egy szajkót tanítok szólásra, mely halálom után csak nevedet fogja kiáltozni!“

Igy beszéltem Dalairához, 's ő szemeit kötényébe rejté. Kebele ki akart rohanni rejtekéből, 's istenülve nyujtá jobb kezét. „Béla! ha megbánnám valaha miattad e' szempillantást, nem látnád többé szerelmem áldozatját, mely felérhetetlenül teljes és hiv. Tudom én, milyen volt anyám; tudom, miként szerette apám őt, — én is csak úgy lehetek boldog!“

„Dalaira, a' sohajtások közül, melyeket elért boldogságom adand, egy se, egy se lesz hozzád hűtelen! Egy Istenem lesz a' tiédde, 's te leszel csak éltem egyedülvalója!“ — Az öreg Dalember épen jött felénk: „Atyánk! add reánk áldásod, mondám, — az ég ura kötötte össze szívünket!“ Ha váratlan volt is e' jelenés reá nézve, de szívében készen volt számunkra az áldás. „Végzetlenül jó az Isten! — mondá ő, — így pótolja ki nékem sokszor megsiratott veszteségimet! Diszéből kivirult korom boldogságait visszaélem bennetek, 's én megint ifju vagyok!“

Megzörrent e' szóra mellettünk a' bokor, 's apám kiugratott a' cserényből. Dalaira velem együtt megrettent. „Béla! elfelejtkezteél apád áldásáról! Ha e' nélkül boldog lehetsz, légy boldogabb, mint millyenné az tehetett volna. De ha ipadnak is annyi keservet alkotsz, mint nékem bizodalmatlanságod által, — úgy rajtad magam állok boszszut! — Dalember! őseim barátja! ne felejtsd soha, hogy gyermekem apja lettél, — és te szép leányka, tanítsd meg Bélát érdemre, hogy szived-

„hez méltó legyen. Isten véletek!“ — Így szóllott apám; láttam küszködését, egy könnyet törült ki szemeiből, 's elvágatott. —

„Apám, apám!“ kiáltottam utána, de ő eltűnt. „Isten véletek apám, kedvesem! Vagy örömmel koszoruzva láttok meg engemet, vagy csak halálom hire keresi fel szomorú kunyhótokat!“ Dalaira ajakit az első csóktól fosztám meg, 's keselyem, mint fergeteg, hozott apám után. Itt a vár alatt értem be. „Édes apám! harczaidra kérlek, bocsásd meg vétkeimet! Szivem tette az első lépést; a második hozzád volt intézve!“ sohajtám, ő pedig a kapunál megállott. „Hamarább megrendül az ég, mint határozásom; és azt hiszem, hogy utánam tolvaj módra be nem lopakodol. E vár barátságnaál áll nyitva; ellenséget elfogad, de te nem csatázhatsz, ott várnak kedvesid. Menj, nem kísér haragom!“ Ezt mondá, 's előttem a kapu bezáratott. —

Gábor, képzelheted ekkori fájdalmamat! — Apám ámbár jó volt, de olykor rendes szeszélyű és változhatatlan. Itt bolygottam a vár körül azután sokaig, 's egykor láttam, hogy apám eltávozott lovagjaival. „Hova utaznak?“ kérdém a porkolábot, 's — „a királyhoz; — mondá ez, — visszajövetelek bizonytalan!“ — Apám azt hagyá meg a várban, hogy én ott mindent tetszésem szerint tehetek. Ekkor kimondhatatlanul fájni kezdett szivem. Dalaira képe állott előmbe, édes reményt adott ő a boldogsághoz, de kinommal meg nem békéltethetett. — Visszamentem a völgybe, melly ekkor nékem igen meszsze volt. — Nem jöttek most előmbe a hajlékból, egy eltépett koszorut találtam az ajtónál. Dalember néhány nyilakat olvasott, és Dalaira az ablakba könyökölve sirt.

„A jó Isten hozott Béla! — mondá az öreg vidulva, — reménylhetünk?“

„Életemnek reményiből csak az egy maradt fel, — mondám, — hogy ártatlanságomat ti az igaz-

ság világával fogjátok nézni! — Apám elhagyta Sirokot, és viszályomnak hagyott engem is. Mit várhat most a' szerencsétlen töledek?“ A' leányka ifju mosolygással jött karjaimba, az öreg pedig pártfogást ígért.

„Rozsda emésztí már azon nyilakat.“ Mondám az öregnek, melléje hajolva.

„Bizony, mert régolta hevernek. Ha életemnek egy szomorú napja volt, mindég egy nyilat tettem félre emlékül. 'S mióta életem tengerébe kieveztem, száznál többször láttam kizöldülni az erdőt 's mezőket, de csak négy nyilat olvashatok meg öregségemre, több talán nem megy már keresztül szivemen! — E' tarka szárnyu volt gyermekjátékom; azon boldog időnek emlékezetére tartottam meg. Eme' megzöldült zománczu aczél legkedvesebb barátom ajándéka, ki Zoltán alatt Galliában elfogattatott, és fogságában megholt. — Kevündnek hívták, rokonom is volt. Ezen arany nyilatskát Kalétám hordozta fején, még a' nagynnyáé volt, Ügöd hozta neki Sinából. Holta után drágaságaim ékessége lett, de Dalairának menyaszszony korában annya pártájával együtt általadom. — E' hatos nyil pedig hat gyermekem elvesztését gyászolja. Ollykor ollykor megnézegetem ezeket, 's látások után jobban érzem magamat!“ —

Nem sokára e' történetek után egy egri térítő barát jött hozzánk, ki engem megkeresztelvén Dalairával örökre öszvekött. 'S ha édes apám emléke csikarta is néha keblemet, Dalaira szive 's Dalember szeretete kipótolta veszteségemet. Apám visszaszajött ezután Sirokra, és az öreg Balázst gyakorta elküldötte hozzánk azon kérdéssel: „Ha boldog e Béla? meg érdemli e Dalairát?“ De ő a' mellék-üzenetet soha ki nem halgatta. Észrevétlenül folytak véghetetlenül boldog napjaim és sebesen. Nem is sokára kiütött a' háboru Erdélyben Gyula fejdelem alatt, melyet a' hitkü-

lőnség okozott. *) Én is elhagytam boldog fészke-
met, 's égett lelkem a' koszoruért. Tudod magad
is Gábor, Gyulát háznépestől mint adtam által
a' királynak. Amaz arany-sisakot Gyula tárából
adá emlékül István. Még egy harczom volt ezentul
's szabadon pihentem a' béke 's szerelem ölében.
A' telet öröm között töltöttük ki; ipam, 's édes
nőm egy-egy vigasztaló énekre tanítottak. Nyílt
a' tavasz, vidám fecskék csevegtek hajlékunk kör-
rül, midőn a' tárogató felrivalt Konrád császár el-
len, ki a' Bavarusok földét, melly anyáról kis
Imre herczegünket illeté, tulajdon fijának Henrik-
nek adta. **) Kedvesimtől nékem is el kellett sza-
kadnom királyom igazáért. Szent és kedves volt
hazám, de ekkor megválnom nehéz vala. Dalaira
várta azon órát, melly szerelmünket áldással fogja
tetézni. Ipam betegesedett, de Balázs ígérte, hogy
vadászata közben kedvesimet gyakran meglátogat-
ja. Egy pánczélt, sisakot, puzdrát és tegezt adott
az öreg, mellyet választottam, 's ötven lovagjaim-
mal hoszszu bucsuval siettem a' táborhoz.

Arabónál ***) leptük meg Konrádot, ki ha-
talmos táborunk látásán elgondolva a' hegyek 's
vizek között leendő szerencsétlenségét, bátorsá-
gosbnak tartá seregeinek visszahuzását, és István-
nal bizonytalan feltételek alatt egyességre lépését.
Az első összeütközésben épen ama' nevezetes óri-
ás Rajnerral vívtam, 's győzedelmeskedtem, mi-
dőn egy keresztes bajnok megszóllita magyarul:
Ki vagy te hős ifju? fedezd fel sisakod!“

„Én nevemet soha se szégyenltem, — mon-
dám, — a' siroki Béla vagyok.“

„Nem téged sejtélek.“

„Ösmerem e én azt?“

„Maglehet; — viszonzá ő, — de rég volt már,
hogy vélem együtt elesett. E' pánczélt, sisakot
öcsém viselte egykor, Dalember fija Apor.“

*) Thurocz. P. 2. Cap. 29.

**) Hartvicus apud Schwaundt. T. I. pag. 421.

***) Pray. Hist. c. p. 422.

„És te ki vagy?“ kérdém megdöbbenve.

Felnyitá sisakját, 's egy bu-emésztett halavány arcot pillanték meg. „Apám Esefi, kit Dalambernek neveznek; én Televér vagyok!“

„A' megsiratott 's holtnak vélt Televér?“

„Ösmered házunkat?“

„Nem mondta azt meg szived? Legkisebb testvéred Dalaira az; én feleségem!“

Televér mosolyogva zárt karjaiba. Mindég együttvalánk ezután. Kevés napok múlva a' magyar földre léptünk, 's utunkban elbeszélte, hogy Agostánál testvéreivel együtt elesett ő is, de halálosan meg nem sebesült, 's fogságba jutott. A' szent földre készültek a' német és spanyol vitézek ekkor, 's lelke égvén a' dicsőség után, ő is keresztet vállalt, melly őtet szabaddá tette. A' kereszténység győzött, 's koszorúkkal tértek haza a' bajnokok, 's Televér is így került vissza honába vélem az arabói harez után.

Keserves pillantásokat vetettem Siroknak a' vadonból kicsillogó tornyaira vissza, midőn a' határra értünk. „Amott áll őseim lakja!“ kiálta Televér buzgón, 's az első nyomot megcsókolá. A' sűrűben elrejtezent lovasainkra bizván paripájinkat, gyalog mentünk a' ház felé. Óh Istenem! még most is előttem akkori szempillantásom mindenhatósága! — Benyitottam az ajtót, 's — édes apámat láttam, mint szorita egy kisdedet kebeléhez! Szívem azt mondta nékem, hogy az az én gyermekem. Leborultam apám térdére, 's bizonynyal most se tudom, ha első csókom apám kezére szállott e, vagy az öléből felém mosolygó angyalra? — Felésméltem; Dalaira nyakamon csüggött, Televér pedig beteg apjára borulva zokogott. — Mit rebegtünk egymásnak ezen boldogsággal teljes viszontlátásban, meg nem foghatta elmém. Az öreg szemei, mint a' tünt boldog idők csillagai, édesen ragyogtak, 's szomorú fűzként lefolyó hósza-kálára halasajtolt könnyek görgöttek. „Fijaim,

kedvesim!“ rebege éledezve, de erőtlén karjai viszsza-
szahullottak ölelésinkből.

„Apám, édes apám! — sohajtottam én, — ez
öszvejövetel megzavart engemet!“

„Csudáld, fiam, és imádd a' felséges Isten vég-
zetét. Minden halandónak kimérte ő a' szükséges
örömeket; de a' közbejövetel sokszor keserűvé teszi
azt, hogy annyival édesebb legyen a' későbbi idő-
ben. Az én cselekedetem próba volt; te kivitad
érdemedet. Fájt nékem, hogy boldogságod zsen-
géből nem osztozhattam; de gondolám, atyai örömem
igy állandóbb lesz. Te elmentél a' táborba, 's méltó
az én diadalmimra, legszentebb érzeményem re-
ményét betöltötted. Most már egészen tiéd vagyok!“
Igy szólt apám, 's Dalairával együtt forrón szorított
karjaiba. —

„Dalaira, adjál friss vizet!“ szólla ipam halk-
va és lassudan, 's Dalaira kifejtőzve Televér öle-
léséből, oda nyujtá a' csészét. „Hála néked nagy
Isten! ki utolsó földi szomjuságomat is megenged-
ted enyhitenem! Hála néked és dicsőség! — Add
ide még kobzomat is, — mondá Dalember vidulva,
— az utolsó estét még egyszer elénekelem!“ Hom-
loka felderült, 's égi sugár lebegett körülte. Kis
Gyulámat zártam ölembe apám mellett ülén. Dala-
ira és Televér ágyához állottak, — ő így énekelt:

„Szállj le világosság a' magasból, 's vezérelj u-
jaimat az idegeken, mint jó atya az ő kisdedeit!

Rózsahegyek emelkedtek amaz éjben, hol em-
beri tudomány nincs. Ott lakott a' lét gyermeke
megérve már a' vándolásra. „Mi az amott, — szöll
nemzőjéhez, — tul a' sötétségen, a' mi olly fényes?“

„A' lemenő nap“, volt a' felelet.

„Meszsze van hozzánk?“

„Kettős az útja. Ki eltéved, korábban eléri;
a' józan élet útja leghosszszabb,“ volt ismét a' felelet.

„Isten hozzád hajnalom éje, én felkeresem a'
lemerő napot!“ így szólt a' gyermek, elindult, és
sirva lépett ki a' határon. Ösméretlen tájakon vándor-
lott, hol nyelvét nem értették, de útja bátorsá-

gos sövények közt haladott. Egy kies és régen ohajtott térre jutott; széles víz feküdt lábainál, a' fák árnyai rövidebbek lettek a' felemelkedett nap fényében. Megdöbbsent itt, jobbra örvény, balra örvény. A' sikról irtozatos állatok vigyorogtak feléje, és a' hegyek mélységbe eséssel fenyegeték. „Én csak a' közép utat választom; ok nélkül nem építették!” mondá, 's vigyázva intézé lépteit a' karozat nélkül való hidon. Ennek végén egy magas hegy állott elébe. Ment ő felfelé; terhes volt az ut, de a' tetőn békés árnyék kecsegteté a' boldogság hajléka enyhében. Délre hágott a' nap, 's vércseppeket facsart az utas homlokáról. Egy virágot akart leszakítani a' tetőn, de tövise megsérté kezét; szakasztott másikat, de illatja szenvedhetetlen volt, — így maradt virág nélkül. Lepihent az árnyékban, 's késő ébredt fel. Intette a' cél, 's haladt lefelé, haladt a' nap is lefelé. Ekkor vette észre, hogy utja legszebb részét elaludta! Meszsze, de lassan elnyuló vidék nyílt meg előtte; bádjadtszellő ingatá fürtjeit, melyeket a' reggel édes dere megcsipett. Ekkor nézett vissza, de — jaj, eltűnt a' tér, mellyen nosolyogva jött keresztül, 's egy fátyol huzódott szemeire! — Előtte volt a' végtelen tó, 's a' nap leszállott!

„Hova lettél célja vándorlásomnak?” felkiálta fájdalmasan, — „hol talállok fel tégedet?” 's rezegve, mint aczélütés hangja, zugott el felette egy szellő „tul, tul!” leheléssel kinémulva. Egy méhecske kinlódott előtte a' fűszálon. „Bajlódol kis polgár?” kérdé.

„Sirok, hogy életemben nem dolgozhattam annyit, mellyben örökké élnék; napom leszállott!”

A' tóban zaj támadt. Egy lud csapkodta vigan a' békés hullámot, mert a' csillagok viszszaragyogását meglátta benne, 's faldosni akará.

„Ugy csalja meg magát, — mond kaczagva a' parton egy kigyó, — a' ki kényességből hijábalóságokkal él, 's lehetetlenségek után sovárog! Balgatag lud! nem tudod, hogy az utolsó éj után az örök nap fényességétől minden csillagok elenyész-

nek, 's többé nem lesz, mi után kapkodjál! —? —“
 Így szólt a' kigyó, kaczagott, 's pajkosan mardosa
 egy előtte heverő szívet.

„S te mivel élsz? — kérde tőle a' vándor, —
 hogy nem rettegsz az éhelhalástól.“

„Királyok szívével! Egyiket megemészttem, 's
 másik nő helyette. Lábaikra tekerődzöm, így visz-
 nek a' tulpartra, hol nem leszen általváltozásom;
 a' kigyó ott is kigyó marad.“

Megborzadt a' vándor; de egy hattyu édeőbb
 énekekkel repült a' tóba le, 's a' nap végsugári után
 evezve így sirdogált:

„Eltűnt éltem kies tavaszának diszeit a' zivatar
 elpusztitá. Magas reményeim a' viszontagságok kar-
 ján teljesedetlenül hervadtak el. De békét kötöt-
 tem a' fájdalokkal, 's megtanítanak, hogy itteni
 látásom csak álom volt, 's céljaimat ott érem el,
 hol az élet végetlen. Megváltam mindentől, a' mit
 csak szívem szeretett; de lemondásom szép jutal-
 márt egy ösmeretlen éj után feltalálom! — Viszsa,
 vissza édes tünde képek! ti csak gyötrőji vagytok a'
 felejteni nem tudó kebelnek! Az én szívem már
 nem érzi csalatástokat, oda kívánczik, hol epedni
 megszűn!“

Többé nem hallatszott szava, csak az utas zaj-
 gott még a' hullámokon, ki a' hattyut követte. Le-
 szállt az éj sötét szárnyaival, 's az élet vándorát
 még a' partnál uralkodó idő sem tudta hová lett? —!

Némulj el énekem, mint haldokló ember vég
 sohajtása, vagy mint a' hűtelen barát emlegetése,
 melly meg szűnik, mint zugása a' cserének, ha azt
 őszi szél patakba ragadta!“

Így énekelt haldokolva az ősz dalos, ajaki már
 elkékölték, 's „Istenem! vedd magadhoz lelkemet!“
 sohajtva, lelke kikölt borulatiból. — Elmellőzőm
 ezen gyászpillantást, mert emléke igen neveli vesz-
 teségem bus érzeményét. Nem sokára bucsut vettünk
 ez annyi boldogsággal teljes, de elszomorodott
 vidéktől, 's jó apám várába ide költöztünk. Némán
 mentünk el sokszor egymás mellett e' tágas palotá-

ban, mintha hibázott volna közülünk valaki, 's csak lassanként derültek vissza jó napjaink. Televér még ekkor is került minket, — mint mondá, — boldogokat. Szívét titkos bu marta, de felfedezni nem akarta soha. Egy kápolnát épített szülőjinek sirja felett, 's lemondva a' világról 's annak kellemeiről, visszament őseinek puszta hajlékába, hol mai napig is magányos remeteéletet él. —

Ez időben édes apám is elköltözött tőlünk örökre. Ki nem állhatám már sok veszteségemet, ámbár Dalaira hathatósan vigasztalt, felmentem a' királyhoz, ki kedvesimmal igen szívesen fogadott. A' jó Gizela el nem ereszté magától Dalairát. Igaz, hogy legszebb volt ő mindenek között, de egy ifju német herczeg a' királyné rokona Karnut, ki bizodalمام megnyerte, beszéd közt állitá egykor, hogy a' legfőbb boldogságot a' szép nő teremti; de a' legszebbek leghivtelenebbek. — Lángra gyultam én 's nőm hűsége mellett becsületemet kötöttem ki. A' próba elkezdődött. Gyulámat elrejtém, már két nap sirt utána Dalaira, én pedig ő hozzá is hidegebb lettem. Karnut magára vállalta a' csábítást, mert honjában sokat tarthatott kedvességéről. Az adott jelre kaczagva léptem a' palotába, 's Karnut felém jöven, Dalaira osztályának ajtaját szántszándékkal nyitva hagyá, hogy feleségem, kit ő előre felingerelt, hivatelségemről hallhassa beszédünket.

„Béla! szeretném tudni örömed okát?“ kérdé tőlem a' herczeg.

Én már megtanítva lévén, könnyedén feleltem: „És te nem kacagsz vélem együtt? hiszen gondolhatod, hogy hijába nem jártam!“

„Hol?“

„Ama' szép vadásznénál a' kékesi erdőben.“

„Kit még én se vehettem le lábáról?“

„Ott, ott! Milly balgatag, ki aszszonyi hivségen építi boldogságát! A' szép aszszonyt egy olly ember karjai között leptem meg, kitől a' szemfüles vadász se féltheté. Csak szin az aszszonyok rénye, mely hibájakat szerencsésen eltakarja. Mi tőlünk

azért félnek, hogy tilos szerelmöket, melly szívöknek legédesb élelme, mi szabadok kikürtöljük. A' szép vadászné is, hogy halgatásra kötelezzen, titkához szerencsétetett.“

„De ha megtudja hitvesed? Ő tőled nagyobb kimélést érdemlett volna.“

„Ő csak most méltó reám, mikor egy hangot penditünk!“

„S elfelejthetett csak pillantásig is?“

„Óh Karnut! miért kell ezt újra elgondolnom! Szentebb volt Dalaira előttem egykor mindennél; jobban szerettem őtet, mint a' boldogságot, melly nélküle számomra jövendő volt. Mi jól tudta palástolni szive fondorságát. Csak gondold: tegnapelőtt, midőn már jól besötétedett, egy apród ezt beszélte a' folyosón társának: „Itt van az a' szép menyecske, a' siroki vitéz nője; ez szerette Lőrinczet, kit Rákoson kerékbe törtek. Derék, izmos volt a' legény, 's mig Béla Erdélyben táborozott, sok édes éjeket töltött a' Dalember leánya ölében. Az a' kis gyermek is, kit Béla fijának vél, olly piros kondor, mint ama' ficzkó volt. „Lásd Karnut! én tőle ugyan meg nem válok, mert hittel fogadtam; de engemet többé ne vakitson, én is találok hasonló örömekeket!“ Igy szólék 's elhagytam a' palotát.

Óh Gábor! átkozott a' pillantás, mellyben idegen nemzet szokását követve életem angyalát próbakőre állítottam! Milly édes volt az én boldogságom, érezvén hölgyem tántorithatatlanságát! Mig őseim szokása szerint kételkedni nem tudtam hivsége felől, addig kebelem, 's boldogságom közzé magát a' pokol ördöge nem furta be!

Viszszament Karnut Dalairához, de hölgyem nagy lelkét se beszédem késerüsége, se Karnut esdekése meg nem rendité. — Csudálva őt, mint egy Istent, keresett fel engem a' herczeg. „Dalaira győzött barátom! — monda beléptekor, — a' mennyből is irigylenek egy illy földi szerencsét. Elbeszélem hazám leányainak egy magyar nő állhatatosságát, — és ha itt a' hiveség nem érdemtörekedés csupán, ha-

nem nemzeti tulajdon, — úgy hazádtól kérek szívemnek egy angyalt, 's maradékim a' leszámlálásban szeplőre nem találnek!“ Ekkor léptem boldogságomnak legmagasb egére, 's hálám buzgó ömledezésével vártam gyermekem érkezését, hogy Dalaira lábaihoz boruljak. — Domonkos érsek jött szomorun felém, egy levelet tartva kezében, ezen felindulásomban. Jaj nékem! a' levél foglalatja e volt:

„Ha megbánnám valaha miattad magam feláldozását, nem látnád többé szerelmem zálogit. Ez esküvel jutottam birtokodba. Béla! megtettél mindent, a' mi ezen fogadásom betöltésére kötelez. Engem nem fogsz látni soha; de ha reménylheted: légy szerencsés! És majd, midőn a' kis gyermek, kit az égben utánad ösmérnek, édes anyát kér tőled, akkor, — csak akkor jusson eszedbe... Dalaira!“

Elment ő Gábor! elment, 's talán örökre! Esztendeig bolyongtam utána az országban, míg végtére itthon hallottam meg egy szénégetőtől, hogy azon időben, midőn engem elhagyott, ama' megmérhetetlen mélységű tónál*) beszélt vele, 's utolsó szava is az volt, hogy én legyek szerencsés. — Azt gondoltam egy ideig, hogy az elkeseredés gyilokja, vagy egy boldogtalan gondolat a' mélységbe taszítá; de egy bizonyos hajnalon egy holló röptült ablakomba, 's magát megfogni szeliden engedé. Írás volt nyakára kötve, azt kibontottam. E' sor vala reá írva: „Ha boldog Béla, úgy még adott az ég vigasztalást — Dalairának!“ Kimondhatatlanul megvigasztalódtam én ez által, 's remény támadt lelkemben az ő feltalálhatására. Szégyenlve gyengeségemet, mentséget nem írhattam, csak ezen nyilatkoztatást: „Dalaira nélkül a' boldogságra nézve örökre kiholt — Béla.“ Viszszakötve csomóját, a' kedves hollót utjának eresztém. Minden lovasaim 's ma-

*) Ugy tartják, hogy a' siroki sziklató tengerszem, 's gyakori apadása 's áradása miatt közös a' tengerrel. A' várban még megvan a' kut, mellybe ha egy kácsát vagy ludat eresztenek, a' tóban bukk fel.

gam is lóra ültünk, de hijában! csakhamar elvesztettük szemeink elől. Éjszak felé röpült. Dalairának más hírét nem hallám soha. Már másodszor adta vissza a' tavasz vidékem diszeit, már második tél csatázik váram vitorlájával, hogy őtet titkaimba záródva siratom!

„Kürtölést hallottam,“ monda Gábor. „A' hajnal hasadt ki,“ felelé szunnyadásából feleszmélve Balzs.

„Ez elég volt egy éjszakára! — sohajtá Béla megfogva Gábor kezét, — nyugodj le barátom! ha az álom valamit visszaadhatna édes multamból, örmöst dülnék én is jótévő karjába!“ 's lenyugodtak. — —

Csak néhány napokat tölte még Gábor Sirokvárott, már is unalmat érzett, mert vidor elevensége foglalatosságot kívánt. „Béla! szeretném megfutni vidéked, jer menjünk vadászni!“

„Én már nem vadászok, — mondá Béla, — a' szép kerecsent is bátran hagyom elröpülni fejem felett, mert azt gondolom, hogy néki is van egy kedves társa, melly az ő elvesztését igen fájlalná. De nem bánom, járjuk meg a' bérceket; elmegyek kedvedért!“ — Itt egy szép őz, amott egy szirmos ordas róka, 's farkasok hullottak el, — 's Béla pillantott: „Itt a' kut barátom, hol Dalairát legelőször megláttam! Ha még olly édes lenne e' viz, mint akkor volt; óh de nékem minden megváltozott! — Nem látogatnánk meg a' Remetét, Dalaira bátyját? Már két éve, mióta nem láttam.“ Gábor ohajtá ezt, 's mentek.

Két magas cserfa között, mellyek leveleit a' tél megsárgítá, állott egy feszület a' kápolna előtt. Ott imádkozott a' remete ekkor is. Béla és Gábor észrevétlenül járulának hozzája, 's ez visszatekintve egy sikóltással lerogyott. A' boldogságos szüz képe függött nyakában, 's körülötte egy holló repdesett. Felnyiták kámzsáját, 's szent Isten! Béla meg-

ösmérte — Dalairát! — — A' legszentebb világosság lebeg felettem; szívemet magas érzetek emelik; de e' jelenést méltóképen nem tudom, nem lehet lefestenem! — —

Egyes ember nem birta volna kiszabadítani Dalairát Béla karjaiból, a' mint ez azt balkezevel szívéhez ölelve tartá. Jobbja az ég felé emelkedett: „Végzetetlen minden boldogságok előtt! — sohajtá, — csak még egy visszamosolygásra küld belé végleheletét az életnek, szenvedéseimre nem kérek egyéb malasztot!“ Ha volt a' földön, vagy van és lehet isteni érzés, ez valóban az volt. — A' feleszmélő nem rebegheté Béla nevét, mert azt a' boldog ajka szivta fel. „Dalaira, Dalaira! ártatlan voltál te, mint a' csecsemő kisded gyöngé sohajtása! Itt a' Megváltó szent képe előtt esküszöm: hogy a' mit tettem, nem szívemből származott. Az próba volt, mert becsületem 's ártatlanságod kívánta. De Isten lássa azon országot, hol az aszszonyok okot adtak a' hívésökben való kételkedésre! Dalaira! Gyula is zokog te utánad!“

„Hol van ő?“ kérdé Dalaira tüzesen, 's kebele felemelkedett.

„Sirokon vár tégedet!“

„Béla! elhervadtam én, rózsáim elvirultak!“

„Uj tavasz jön megint.“

„De egy uj fergeteg....“

„Óh ne mond azt! — sohajtá Béla ajakit lezárva, — hamarabb öszvedül a' világ, mint hitem megrendül!“

Dalaira ájtatosan borult le a' feszület előtt, 's a' mit rebeghetett, csak e' volt: „Mennyei atyám! hála néked és dicsőség!“

„S bátyád hol van? — kérdé Béla, — ő nem osztozik velünk a' feltalálás boldogságából?“

„Ő feltalálta, a' mit keresett! ott alszik ama' hant alatt, még fü nem bujt alóla ki.“

„S mikor holt meg?“

„A' libák színe még akkor olyan volt, mint a' pázsitos dombtető, mikor a' nap eltávozik.“

Béla megüsmérteté Dalairával Gábort, 's ez véghetetlenül örvendett, barátjának karjai között látván a' földnek angyalát.

Nem véltem szükségesnek Dalaira érzése lefestését, midőn egyetlen egy Gyuláját az életnek ismét megnyíló kebeléhez szorította. Az édes szülők, kiknek meg nem osztott szíve az égtől nyer magzatot, érezhetik az ilyen örömnél édes megfoghatatlanságát. —

Boldog napok mentek keresztül Sirok vára magas tornyain, 's a' benlakók életét zivatar nem háborgatá. 'S ha a' gondviselő olykor Dalember földről beköszöntött: „Mi hír van a' völgyben?“ szokta kérdeni Béla. A' legközelebbi jelentés e' volt: hogy azon vidéket, melly az öreg 's a' remete idejében jótétemények lakhelye volt, a' kápolnáról Isten mezejének nevezték. De a' környék most szomorú, mert a' jóság 's ártatlanság onnat eltávozott! — Dalaira érdemlette ezt meg. —

„Vizsgáld meg jól e' képet,“ mondá egykor Dalaira Bélának. „Szép igen szép!“ válaszolt ez, és Gábor is úgy találta.

„E' kép vitte sirba Televér,“ folytató Dalaira. Alig pihentek meg az ágostai harcz után a' német vitézek, midőn Pizarró zászlója alá ezerenként tódultak. A' hitüldözés lelke feltüzelt Vandanda pogány népeit, 's ezek üldözni kezdék a' szent föld keresztény lakosait. Televér, bár fogoly volt Ottó udvarában, kereszt alá iratva magát, kardot 's szabadságot nyert. Édes kép lebegett előtte, melly a' sülyedező homoksivatagokon is véle élt. „Koszorut viszek hazámnak, vagy a' Megváltó koporsója felett halok meg!“ mondva, rohant az ostromnak. Egy sugár ifju harczolt mellette lezárt sisakban, 's egy gyors csapás életétől fosztotta volna meg, ha Televér a' kicsapó bajnokot le nem veri. „Köszönöm hős Magyar! — szólta a' megszabadított, — most már életem kétszeresen tiéd!“ 's ezen képet adta

által bátyámnak, ki reá tekintvén, a' szerelem 's boldogság reményére gyuladt. Körülnézett, de az ifju eltűnt. E' nap harcza után illatos olajerdők fogadták be nyugalomra a' hőseket. Televér magányosan ült pillogó tűzénél, 's lelke az ösméretlen szép után epedett. Ezerszer nyomta ajakihoz a' képet, ezerszer nézett ég felé, midőn amaz ifju, kinek életét megmentette, elébe állott.

„Nyugalmat a' harcz után, bajnok!“ köszöntve kezét nyujtá Televérnek.

„S győzedelmet az igazság mellett harczolónak!“ viszonzá ez.

„Televér, sors üldözöttje vagy te!“

„S te ösmersz engemet?“ — kérdé Televér csudálkozva.

„Szívébe zárta képedet, ki téged Silicó partjain általkisért! Hazám nem a' te hazád; de azért nem szégyenlem eredetemet.“

„Ki vagy tehát?“

Az ifju kikapcsolá sisakját, 's Televér elfelejtett szóllani tovább. — Ama' szerelemhazában, hol öröktavas virít, Milaura Berengarius leánya Vilacárában látta meg Televért, 's felejtve nemzete ifjait ezért, ki fegyvertelenül szaladó attyát élni hagyá, lángola. De a' végzés gátolta öszvejöhetéseket, 's csak akkor, midőn Valasquez Károly serege Rómából elindult, tudta meg, hogy Televér a' tábornál van. Így ment utána vitézalakban Jerusaleml falaihoz. — Sűrű bodor fűrtökben hullámlott alá sisakjából a' világosság előtt való legsötétebb éjnél is feketébb haja, mellynek előfűrtjeihez igen illettek ragyogó nagy fekete szemei. Orczája havába olyan szín vegyült, millyen a' zöld bojtaiból még egészen ki nem fejlett rózsabimbó, 's ajakit, mint a' fűcseresznyét, a' szépség és szerelem vérlánggal festette. „Milaura volt nevem apám udvarában, — kezdé a' hősleány, — 's ezentul mi legyen, te gondod, szép Magyar!“

„S elhagyhattad szülőjidet?“

„A' madárcák is elhagyják boldog fészkeket,

mellyekhez szeretet kötözi; Televér! szerelmed reményt adott nékem, véled a' rokonéremény aranyidőt ígér elvirágzott paradicsomban is. Ha kebled felfogja e' lángolást, szenvedni megszünök!"

Képzelheted Béla! mit érez egy ifju, midőn előtte áll megtestesült alakban azon mennyei kép, mellyet álma teremt, szive pártul fog, 's első sohajtása ohajt? — Tüzesebb, de vigyázóbb is lett ezentul csatája bátyámnak, 's megösmérte, hogy a' szabadság, mellyre ő fény 's ősi érdem által született, milly drága kincse ez életnek, 's hogy a' végzés titkos utjai nélkül, mellyekre a' halandó sokszor zugolódik, célunkat, szerencsénket nem érhetnők. De a' hü leány ha visszaemlékezett senkivel se közlött eltávozására és szülőjire, könnyek tölték meg szemeit, 's lépésében a' volt mentsége, hogy megnyilt már pályája, mellyen rendeltetése célja felé sietnie kellett. —

Meg volt már törve az erős kerítés, 's a' Szaraczenek bizodalma csüggedezett. Még egy rohanás, — 's a' keresztes zászlókkal játszott az ünnepi szellő Jerusálem falain. Az egész keresztény világ hálaoszlopokat emelt a' vitézeknek, 's buzgó öröm várta a' hazatérőket. Csak Televér nem készült még. Haldokolva ült mellette egy cziprus árnyában, fejét ölébe hajtva Milaura. „Korán hallám felettem elkon-gani a' halál bus harangját, — így szólla hidegülő ajakkal, — Televér! a' tulparton fogok reád várakozni! Talán vétkem ostoroz, hogy szerelmem hi-vebb volt lánczaimnál. Még most is kedves vagy nékem, bár miattad halok meg, — kedvesebb, mint az élet, mellytől meg kell válnom, 's ezért nem szakadhat ki belőlem a' lélek! — Meghalok nem soká, én jól tudom; de te menj vissza édes hazádba, és ha egy nálam szerencsésebb hölgy karjain ohajtásom szerint végzetetlenül boldog lélszel, akkor — reám is emlékezz meg!“ E' volt utolsó szava Milaurának, 's véglehelete Televér ajakin állott meg. — Vigasztalhatatlan vala bátyám ezen vesztesége felett; de meg kellett válnia szive üdvétől, mert e' föld

néki több rózsát nem adhatott. A' cziprus derekára egy Spanyol ezt metszé: „Milaurával a' hivség itt nyugszik.“ — — Eltávozva Esztergamból, bátyámnál rejtém el magamat, ő minden napkeletet ezen énekkel üdvözlett:

„Ébredj, ébredj szendergő természet! üdvözlégységem hajnal gyermeke, mert nyájas vagy, mint a' szerencsétlenek vigasztalója, 's felséges, mint a' volt, ki magával együtt életem boldogságát is eltemette. Óh! majd ha amaz árva árnyékot, hol ő nyugszik, hosszúra nyújtja sugárod, melegítsd fel Milaura hamvát, én is nem soká leszálok!“ Szokása szerint ment ki egy reggel, minekutána vérző szive sebeit nékem felfedezte, 's a' kereszt előtt leborulva halva találtam.“ —

Midőn már a' feltalált boldogság 's viszontlátás öröme édes megelegedésre változott, akkor Gábor visszatért Sümegre. Béla és Dalaira nyugalma többé zivatar nem háborgatá. 'S midőn a' legöregebb kort elérték, elbeszélék serdülő unokájiknak, hogy a' boldogság nem mindig fénypalotákban, vagy csendes kunyhókban lakozik, mert annak forrása csak a' jó szívben van. —

De a' pusztulás vaskarja Sirok felett is eltörte veszszejét. A' magyar őskorban három század látta csillogó pompáját, 's most Hevesben közel Egerhez a' hajdan édes képein tűnődő lelkes utas ott düledező tövises sziklafalakat talál, mellyeken az éjsötét csendében egy-egy halálmadár huhogja el szomorú nótáját.

ÍRVAFFY BÉLA.

Egy melykép alá.

Tégedet a' mivész örökitett bájos ecsettel;

Ámde neved tiz év múlva örökre kihal.

Vaskapui KAPUY KÁROLY.

A' Bakriak háza Algirban 1830.

A' Francziáknak Áfrikában táborozó seregeire nézve a' Bakri József és Jakab urakat, attyát és fiját, úgy tekinthetni, mint különös isteni gondviselést. Alig találkozónék az öszves hadiseregnél tiz katonatiszt, kik e' háztól valami szolgálatot vagy részvételek bizonyosságait nem vettek volna. A' ház hoszsú folyosóji és márvány-lépcsőji szünet nélkül hangoznak a' francia katonák járdalásától, és minduntalan érkeznek meg a' sok követek és pósták, vagy egymást kerüldözik, hogy husz külömbféle ügyet is egyszerre jelentsenek. A' Bakri urak mintegy sokszorozni láttatnak magokat, hogy mindenek kívánatinak elégséget tehessenek. Nemcsak pedig a' kormány, generálok és tisztek folyamodnak e' házhoz, hanem a' közkatonától fogva a' marsalig kiki tudja, — valakinek holmi szükölködése vagy csak óhajta van is, — hol lehessen annak elegettenni, és a' legnagyobb bizakodással megy Bakriékhoz. Valami különös és impozans látomány, miként teljesítik egy öreg kalmárnak parancsait, ki a' francia udvariságnak formájit birja mindenképen, csak egy jeladásra Negerek, Maurok, Zsidók, Kabülok, és mindennémű törzsökbeli emberek, kik minden lehető nyelveken beszélnek. Ezek a' félig meztlen és nap-égetett bőrű emberek, csak egy szakadozott szörköpönyeggel övezve körül, reggelenként megtelepednek a' ház kapujánál és várják a' bizományokat, mellyek nekik jutni fognak. Naphoszsztat száz meg száz szolgálát láthatni a' lépcsőken és pitvarokon heverve, kik az urak parancsaira várakoznak. A' Bakriak ezen szol-

gáji maszszájában vagy on valami, a' mi a' közép-korra emlékeztet. Azt hinné az ember, hogy valamely akkorban uralkodó olasz herczegnek házában találja magát. — Mind ezen sok nép közül pedig, melly most a' földön elnyújtózva hever, naphosszat csak egy sem marad foglalatosság nélkül. A' parancsoló már előre elhatározta kinekkinek szolgálati dolgát. Minapában Bakri ur egy levelet pecsételt le 's utána nem sokára egy vak kiáltást tett, mellyet alig lehetett észbevenni. Erre egy pillantat mulva tizen is ismételték azon kiáltást, és csakhamar egy ember ott termett. Kabüla volt. Épen olly athletai testalkatúnak és vigyázatos képűnek látszott, millyeknek e' hegybeli népek rendszerint esmertetnek. Constantinébe kellett neki elutazni: sebes-futó követ volt ő. Majd kevés napok mulva talán hirül fogja hozni ezen nagy tartomány beyjének önmegadását, mint már az orani beyét hirül hozta. — Néhány naptól fogva igen észrevehetőleg kezd fogyni a' hadisereg számára való vágó marha, és Sellière ur (kit e' dolog illetett) nem talált többé módot marháknak állítására, úgyhogy a' fogyatkozás miatt zugolódni kezdett a' nép. Bakri hivattatott a' fő hadi tisztség elejébe, és azonnal meg lett nyugtatva minden; mert azt ajánlotta, hogy ő annyi marhát állit, valamennyit tőle kívánni fognak. Kevés minuták mulva husz Arabok megannyi arányzatokban és utakon lettek mozgásba hozva, és 48 óra lefolytával hatszáz ökör állott készen Algirban a' seregnek vele-parancsolatjára. — Bakri már mintegy másfél millio franknyi fekvő jószágokatszerzett Algir táján. Egyébiránt tudnivaló, hogy ő zsidó hitű, és ő szolgáltatott alkalmat a' mostani háborura.

E. I. P.

Haszontalan tünemény.

Bár zörgő tünemény levegőt megrázhat is olykor;
Szárazai légvillám, — nedv nem itatja nyomát.

HRABOVSKY DAVID.

*Az árvasanyargató Heréngyesy, és a'
vad disznó.*

A' vad göbét Heréngyesy
Tulajdonos, ki a' szegényt,
Árvát, meg a' bus özvegyet
Irgatlanul sanyargatá,
Megtámadá erdőjiben.
„No most kezemre jutsz, ne félj!
'S ingyen tovább a' makkomat
Nem faldogálod, hej göbém!“
Ekként beszéll Heréngyesy,
Reá szegezve fegyverét
A' vadra. Csitt! csőtörtőkö't
Mond néki fegyvere. „Megállj!
Imigy morog Heréngyesy, —
Nékem, te vad, ma megfizetsz.“ —
„Meg, meg, nefélj te főgonosz!
„Néked ma én adót adok,“
Ekként rőfög feléje a'
Lövésre szánt sertés göbe.
A' lobbanó port megtöré
A' serpenyőn Heréngyesy,
'S puskája most lobbót vetett,
De még se' sült el. „Jól vagyon,“
Igy dörög ő, — még harmadik
Próbámat is reád vetem,
'S legyen szerencséd még nagyobb;
De fegyverem mégis ledönt.
A' vakmerő! nem is szalad
Előlem.“ — Erre megveré
A' tüzkövet Heréngyesy,
És felporozta fegyverét.
Puff! a' göbét megvérezé,
'S a' földre dönté; ámde hogy
Hozzája megy, felugrik a'
Vérébe' hörgő állat, és
Czombját azonnal békapá,

'S a' földre rántva tépdelé
 A' vad vadász tulajdonost. —
 „Te özvegyeknek gyilkosa,
 Te árva népek ostora,
 Te a' szegények menyköve!
 Ha még nem állott rajtad a'
 Szegények, árvák 's özvegyek
 Örlelke boszszut: állok én.“
 Így hörge a' vérző göbe,
 'S a' vad vadat széltszaggatá.

• • •

Ne bántsд az árvát 's; özvegyet,
 Ne bántsд a' szegényeket;
 Mert égbe hat vétked, kemény
 Boszszut kiált reád, 's midőn
 Nem véled, a' halál lesujt.

LENCSÉS.

A' páva és a' sas.

Mennyei villámhordónak választatván hajdan
 a' sas, hizelkedve kívánt minden madár neki valamivel kedveskedni: horgos orral a' bagoly; éles körmökkel a' karvaly; sima tollakkal a' vércse; diszes bubbal a' babuta: 's a' t. — el is fogadta némmeltyekét a' harag postája, a' többiekét megköszönte; — de a' hogy kínálja pompás farkával a' páva is; — távol legyen! kiált hozzá: igen terhes akadály volna az éghez emelkedőre az a' szemétdombra való végtelen cifraság; csudálom, hogy férjfi létedre ott is hordozhatod.

Nagy a' különbség a' diszes csinosság és disztelen cifraság között; ez az aszszonyokat ugyan csak gyanusokká; de a' férjfiakat valóban hibásokká teszi.

LENGYEL GYÖRGY.

*Magyarország földének 's a' hozzá tartozó
tartományoknak történetei, a' legrégibb idők-
től fogva Sz. István királyig rövideden
előadva.*

Magyarország egy azon európai tartományok közül, mellyek még a' többi pallérozottabb külső nemzetek előtt nem igen esmeretesek, jöllehet ez, akar természeti tulajdonságaira, akar nevezetes történeteire nézve, szinte úgy megérdemli a' figyelmetes-séget, mint a' sok írók által magasztalt akarmelley külső ország. A' tiszteletet érdemiő régiségnek római és gothus maradványai, mellyeket eddig az idő meg nem emésztett, több századoknak mester-séges mivei, a' mostani újabb izlésű emlékekkel 's épületekkel egybehasonlitva, szembetűnő kontrasztot tésznek. —

Hogy a' mai Magyarország földjén, attól az időtől fogva, mellyben azon lakni kezdettek, mi-csoda dolgok történhettek 's miféle nemzetek lakhattak? az előttünk egészen esmeretlen, mivel vagy semmi írásbéli tudósítások arról nem voltak; vagy ha voltak is hajdanában, a' későbbi időkben vagy mind elvesztek, vagy pedig eddig legalább nap-fényre nem kerültek: a' mellyek pedig vagynak, azok újabbak, következésképen nem egészen hitelesek. a) Az újabb történetírók közül ugyan sokan úgy vélekednek, hogy a' nemzetek legrégibb történetei nemtudásában, az ő durva állapotjokra nézve, olly kevés kárt vallunk, mint a' most nem

a) Fröhlich Dávid késmárki születés és III Ferdinand királyunk által egész Magyarország mathematicusának kineveztetett tudós hazánkfija; a' Prodrömus Chronici Hungariae című munkájában Magyarország hajdani lakosairól sokat írt; de én Fröhlich vélekedéseit bizonytalanoknak tartván, munkáját nem használtam.

régiben feltalált vad népek jövődében pallérozottabb állapotjukban nem fogják sajnálhatni az ő régiebb pallérozatlan korokban viselt dolgaikról való tudatlanságokat: de ez hamis állítás, 's a' bölcselkedve vizsgálódó előtt, a' nemzetek eredete 's azoknak hajdani gyermekkora szinte olly nevezetes, mint a' mostani. Hazánk abból a' részből is érdekel, hogy viszontagságai egy olly nép^{a)} történeteivel vagynak egybeköttetve, melly mind e' mái időkig még legemlékezetesebb a' pallérozottabb emberek előtt, még pedig azon időpontban ütközik a' két történet össze, a' mikor a' Rómaiak története legnevezetesebbeké kezdenek lenni.

A' mennyire előttünk tudva van, a' mostani Magyarország a' hajdani időkben négy egymástól különbözött országokból állott, u. m. Pannoniából, a' Quadusok földéből; a' Metanasta Jazygesek tartományából és Dáciának egy részéből.

A' Pannonia nevezet, — mellyet némelly írók Paeoniának is mondanak, de a' melly hibás, mert Paeonia Macedonia egy része volt, — Dio Cassius szerint, in Orig. Celt. ind. geogr. a' Pannonia szó alatt, 's ismét a' II. könyvének 57 cikkelyében a' Celták nyelvén völgyeket jelentett, mellyek tányér- vagy tálacskaforma üregüek 's dombornásúgnak voltak. — Mikor a' Rómaiak Pannoniát elfoglalták, akkor azt, a' Gallusoktól származott Scorduscusok, Tectosagusok, ^{b)} Bojusok, ^{c)} Tauriscusok, ^{d)} Belgiták, ^{e)} Brencusok, ^{f)} ezeken kívül pedig még más apróbb nemzetek is lakták, u. m. a' Serrétek, Scrapillusok, Jasusok, Andizetek, Arivatok, Azalusok, Amantok, Catarusok, Cornacaták, Eraviscusok, Latoricusok, Oseriaták, Varcianusok, Colapianusok, Hercuniatok, de ezek nagyobb részt

a) T. i. a' Rómaiakéval.

b) Justinus Libro 24. Cap. 4. — Libro 25. Cap. 2. — Libro. 32. Cap. 2.

c) Strabo Libro. 7.

d) Strabo Libro. 5.

e) Plinius szerint. Ezek azoknak a' Gallusoknak maradványai, kikről Just. Lib. 24. Cap. 5 irt, 's kiknek Belgius volt a' vezérek.

f) Ezeknek Brennus volt a' vezérek. Justinus Libro 25 Cap. 1.

mind esméretlen népek, és csak a' Kulpa vagy Colapis mellett lakott Colapianusokról, a' Száva kifolyásához közel lakott Latoricusokról, a' Duná 's a' Claudius hegy mellett lakott Scordiscusokról, és a' Claudius hegysor megett lakott Tauriscusokról maradtak reánk némelly tudósítások.

Jazygiában, Strabo, a) Plinius, b) és Arrianus c) szerint a' Sarmaták laktak, kiket Proco-

a) Libro 7.

b) Libro 4. Cap. 12.

c) De exped. Alex. M. Libro 1. pag. 8. ed. Amst. 1668. interpr. Vulcan. — Ptolemaeus a' Jazigeseket Sarmatia nevezetesebb népei közzé számlálja. — T. T. Horvát István ur a' magyar nemzet legrégibb történeteiről irt igen elmés értekezésében a' 16-dik czikkelyben azt állítja: „hogy a' Magyarok, Kunok, Jászok 's e. f. mindenkor hajdan is szinte egy nyelvű nemzetet tettek, mint ma egy nyelvű nemzetet tesznek. . . . Tagadhatatlan maradékai a' régi Szittyáknak 's a' t.“ — Ismét a' 20-ik czikkelyben: „A' Jászok ijaiktól nyervén nevezeteket, Ijeszeknek is hivatnak. A' Görögöknél Jon, Panjon, Pajon, Paeon, Pannon, Toxotae, Toxandri, Jas, Jassai, Jazyx, Jassaeus, Jason, későbbben Jazymitae, Jazvingi, Sagittarii 's a' t. névvel taláztatnak. Itt is a' Jász mellé, ha ki nem tétetik, oda kell érteni a' Szittyá nevet.“ A' III. czikkelyben, a' 86-ik lapon: „A' Metanasta Jazygesek is Pártus Jász nevet viseltek igazán, ha, a' miről kérdés sem lehet, μεταναστασις = Auswanderung. Így különböztettek meg. t. i. azon Jászoktól, kik Sesostrissal el nem hagyták hazájokat. Laktak Plinius szerint a' régi Pannoniában Jasusok 's a' t.“ A' 112-ik czikkelyben. „Erősödést nyernek ezen magyarazatok a' Pannonia nevezetből is. Valamint a' szittyá népek. . . . megyegyűléseket tartottak: így megyegyűléseket tartottak a' Jonesek is, vagy is Jászok, Joniában és Kisdásiában. Ki nem esmeri a' Pan — Jonium nevű Joniai szent várost? A' gyűléses Jászok tehát Pan-Joneseknek hivatnak. . . . Idővel a' Iusta kimondás πα-ιοιαι . . . azaz: Paeones, sőt Pannones, úgy nemkülömben Maeones neveket faragott az előbbiekből. A' Maeonesekben . . . most is esmeri a' világ a' Joneseket: miért nem hasonlólépen a' Paeonesekben? Hogy Homerus a' Paeoneseknek görbe ijákat ad fegyverül, ésigy őket Sagittariusokká azaz Jászokká teszi; hogy Arrianus a' Paeones név helyett, mellyel néhányszor él, többnyire Taxotes azaz Sagittarius nevet rak; hogy Arrianus szerint Nagy Sándor szövetségesei a' Barbarus Paeonesek, vagy is Toxoták, — Polyaeus szerint pedig a' Toxota Szittyák voltak; hogy Ovidius a' híres Jazygeseket ijaikról magasztalja, hogy Pannoniát, valamint későbbben Magyarországot is számos görög írók Paeonia néven említik; hogy a' Jazyges Metanasták még akkor is, midőn a' Latinusok birodalmok határává a' Duna vizét tevék, egyenesen a' Dunán túl tőszomszédságban laktak, ésigy nekik kellett előbb birni Pannoniát, azt 's még több ilyeneket elég említeni.“ A' 25-ik czikkelyben: „Voltak e' neveken kívül a' szittyá nemzetnek némelly különös, csupán geographiai nevei. . . . Illyen név vala . . . Peuccétól és Pacinactól . . . Pacinacitae 's a' t.“ Ha a' pannoniai népek a' Dacusok 's Geták, 's a' Jazygiában lakott

pius a' Getáktól származtat, a' Geták a' Gallusokból eredtek következképen a' Jazygiában lakott Metanasta Jazygisek- vagy Sarmatáknak is Gallusoknak kellett lenni. Ptolemaeus szerint pedig ott a' Metanasta Jazygesek laktak, kiket T. T. Horvát István ur a' pesti Hazai Tudósítások mellett kijött hasznos mulatságok 1828-dik esztendei 45 számában, valóságos Magyaroknak lenni ír.

A' Quadusok 's az ezek után következett Marcomannusok nem sláv népek voltak, a' mint némellyék vélekednek, hanem mind a' ketten a' Rhenus mellől Syeviában eredt Németek.

Daciában, a' mint Strabo írja, a) a' Dacusok laktak, kiket néha Davusoknak is nevez. Gorionides József szerint, a' legrégibb időkben, mikor még tulajdon nemzeti királyaik voltak, Pastinacoknak is neveztettek, melly nevezetet a' Pacinakoktól vették. Justinus őket Getáknak írta: b) Daci Getarum soboles sunt. Procopius, sőt Strabo is c) a' Gallusoktól származott nemzetnek írja őket. Mindezekből a' tetszik ki, hogy a' mai Magyarország földét, a' mennyire bizonyosan tudhatjuk, a' legrégibb időkben német és galliai származásu nemzetek laktak, mellyből kijön, hogy a' mai Magyarország legrégibb lakosai nam sláv nemzetek voltak, a' mint sokan tartják, hanem azok éjszokról jöven, az ötödik században telepedtek meg itt, mikor a' Gothusok elhagyván ré-

Metanasták és Sarmaták gallus ésigy egy törzsökből eredtek, a' mint oda fen a' textusban megmutatódott; a' Jazygesek pedig T. T. Horvát ur után Szittyák azaz Magyarok voltak, tehát ugy a' legrégibb időkben is magyar nép lakta a' mai Magyarország földjét — kivéven a' Quadusok tartományát, mellyen ma sem Magyarok, vagy legalább igen kevesen laknak, — ésigy hazánk eleitől fogva mindég a' Magyarok országa volt. Ez elmés és szép deductio! Az utazást író azon kéri T. T. Horvát István urat, hogy ha értekezését bővebben ki fogja adni — a' mint megígérte, — tehát a' Magyarok 's a' régi gallus népek között volt atyafiságot világosabban magyarázza ki, mint a' hogy a' már kijött kisebb értekezésében van most érdekelve a' dolog.

a) Libro 7.

b) Libro 32. Cap. 3.

c) Procopius de Bello Vandalico Libro 1. Cap. 2. — Strabo Libro 7. Ipsius orae partem desolatam fecere Daci. Ea Gallica natio est.

gi lakhelyeiket, a' római birodalom földére mentek által, a' mint Procopius bizonyítja: a) Horváthországot pedig mostani horváth lakosai Heraclius császár uralkodása alatt ülték meg a' hetedik században, azok is éjszakról jöven ide. b)

Az a' homály, melly Magyarország földének majdani történeteit fedi, csak akkor kezd eloszlani és valamennyire világosodni, mikor a' Rómaiak Pannoniát elfoglalták, 's innét a' Pannoniával határos és az ezeken a' tartományokon túl feküdt részekre is kicsapkodtak, 's azokat a' magok hatalma alá részszerint akarták hajtani, részszerint pedig valósággal el is foglalták. A' történetek előadását azon renddel veszem fel, melly szerint a' Rómaiak a' mai Magyarország földét vagy elfoglalták, vagy azt elfoglalni próbálgatták.

Pannonia történetei.

Pannoniát a' Rómaiak gyakran próbálgatták ugyan elfoglalni, de arra csak Octavianus császár alatt mehettek először, K. U. sz. után nyolcz esztendővel, mellytől fogva Pannoniát az illyriai tartományokhoz számlálták. A' Rómaiak szokása a' volt, hogy a' melly tartományokat az adriai tengertől fogva, délre, napkeletre vagy éjszakra elfoglaltak, azokat általjában véve mind illyriai névvel nevezték. Ezen tartományokat először a' Gallia Cisalpinai igazgató igazgatta, mivel az illyriai tartományok Galliához voltak kapcsolva, mellynek igazgatása alatt ismét több alsó igazgatások voltak. A' császárok alatt, va-

a) A' most említett helyen. — Itt azt jegyzem meg, hogy a' régi írók között Procopius emlékezik legelőször a' Slávokról.

b) Constantinus Porphyrogen. de adm. Imp. Cap. 31. — Qui Dalmatiae partes nunc habitant... Chrobati ad Romanum Imperatorem Heraclium confugerant, antequam Servii confugissent ad eundem Imperatorem Heraclium; quo tempore Abares armis inde Romanos ejecerant. — — — Pulsis vero Romanis illis ab Abaribus, tempore ejusdem Romanorum Imperatoris Heraclii desolata eorum regio jacuit: quapropter jussu hujus Imperatoris iidem Chrobati armis arreptis Abares ex illis locis expulerunt, et in ipsorum terra, quam hodie tenent, sedes collocarunt.

laminthogy némelly tartományok császáriak, mások pedig consularisok voltak, úgy azoknak igazgatóji is a' szerint neveztettek, mivel Octavianus császár minden római tartományokat két részre osztott el, melyek közül az egyiket a' tanácsnak adta által, hogy az azt a' maga tagjai által igazgattassa, a' más részt pedig magának tartotta, mellyet tulajdon tisztviselőji által igazgattatott, és mellyben a' katonák is quártélyoztak. A' senatoria tartományokat proconsulok, vagy consularis személyek; a' Caesaréit pedig annak tisztjei, praetor, proprætor, præses, vagy legatus nevezetek alatt igazgatták. A' császári provincialis ítélő-székekről a' præfectus prætoriohoz; a' senatoria tartományokéból pedig a' præfectus urbishoz appelláltak a' legfőbb ügyes-bajos dolgokban.

Augustus Pannoniát a' prætorialis vagy császári tartományok közzé osztotta, mivel azt csak ujonnan foglalván el, hűségéhez nem igen bizott, azomban, mint végtartomány, az ellenséges beütéseknek is ki lévén tétetve, katonákkal rakta meg azt; minthogy pedig a' katonák egyedül csak a' császártól függhettek, a' tartományok is, mellyekben azok feküdtek, a' császár igazgatása alá tartoztak, a' ki azokat prætorjai által igazgattatta. Pannoniát M. Aureliusnak a' Marcomannusokkal volt háborújáig prætorok igazgatták, melly hivatalban Aelius Pertinax volt az utolsó, ki későbbben a' pannoniai seregek imperatora lett; de mikor M. Aurelius a' római tartományok igazgatása formáját elforgatta, 's némellyik proconsularisból prætorialist; prætorialisból pedig proconsularis tartományt csinált, úgy látszik, hogy Pannonia proconsularissá lett, melly megtetszik abból, hogy Septimius Severus — ki későbbben császár lett — pannoniai proconsul volt. Már Antoninus Caracalla alatt, ki Severus fija 's a' császárságban követője volt, ismét præses vagy praetor igazgatta Pannoniát. Maximinust kikiáltván Imperatornak a' katonák, a' prætorságot is megtartotta, 's a' Maximinust követett imperatorok is egyszersmind pannoniai prætorok voltak egész Carusig, a' ki Numerianus nevű fi-

jával a' Persák ellen indulván, a' másikat Carinust Caesarrá tette, hatalma alá adván Hispaniát, Afri-
cát, Galliát, Italiát és Illyricumot. Ezek mind a'
hárman különbféle halál nemével elveszven, Diocle-
tianus — a' ki Dalmatiában született — lett impe-
rator, ki alatt a' praetori igazgatás ismét helyreállott.

Pannoniát éjszokról és napkeletről a' Duna kerit-
tette; napnyugotról a' Cetius hegyek határozták,
mellyek mindjárt Bécsen feljül kezdődnek, 's Aus-
trián, Stirián, Karinthián keresztül, egész a' Száván
tul való Horváthországban fekvő Bebius hegyekig
elnyúlnak, és Pannoniát Noricumtól választották
el; délről a' Száva vize felső Moesiától, a' Bebius
hegyek pedig Dalmatiától választották el. Mind azt
a' földet, melly ezen határok között terjedt el, Pan-
noniának nevezték. Ezt a' Rómaiak két részre oszt-
tották, u. m. felső vagy napnyugoti; és alsó vagy
napkeleti Pannoniára: a' felsőt Pannonia primának,
az alsót Pannonia secundának is nevezték. Felső
Pannonia kezdődött a' Cetius hegyeknél 's az Arrabo
vizig terjedt napnyugotról napkeletre; dél felé pedig,
az Arrabonak a' Dunába való kifolyásától fogva, a'
Cetius hegyek erányában a' Bebius hegyekig egy li-
neát húzván, volt az alsó Pannoniától elválasztó ha-
tár: éjszokról a' Duna rekesztette. — Alsó Pannoniát
a' felsőtől a' már megirt linea; a' Barbarusoktól a'
Duna; Moesiától a' Száva; Dalmatiától pedig a' Be-
bius hegyek választották el. Először így volt eloszt-
va Pannonia; Diocletianus alatt pedig Galerius Cae-
sar a' két Pannonia között Valeria Pannoniát álli-
totta fel, mellyet a' feleségéről nevezett így, Aure-
lius Victor szerint. a) Így hát már most Pannonia
három részből állott, u. m. superiorból, inferior-
ból és valeriából, melly a' Dráva-toroktól a' Rábá-
nak a' Dunába való szakadásáig feküdt, 's a' máai Ba-
ranya, Somogy, Tolna, Veszprém, Fehér, Pilis,

a) Libro 19. Cap. 11. Agrum satis Reipublicae commodantem,
caesis immanibus silvis atque emissio in Danubium lacu Pelsonae
apud Pannonios fecit. Cujus gratia Provinciam Uxoris nomine Va-
leriam appellavit.

Esztergom, Komárom vármegyéket, Győr vármegyének pedig a' Rábán alól fekvő részét foglalta magában. Az addig volt három osztályokhoz, Valentiniánus császár alatt még egy negyedik is járult, u. m. Pannonia Savia: de úgy látszik, hogy e' nem igen soká állott így, hanem a' Secundával ismét összeváltatott. a) A' Pannonia Savia nevezet a' régi írótól gyakran a' Pannonia secunda helyett is vétezt; tulajdonképen a' Száva és Dráva között való részt Interamniának, a' Száva partján fekvő részt Ripariensisnek: különben pedig a' nagyobb folyóvizek mellékeit Ripensisnek, a' beljebb fekvő részt Mediterraneának nevezték.

Pannonia, fő elosztásain kívül még sok apróbb kerületekre is el volt osztva, úgy hogy egy fő osztályban három, sőt több apróbb kerületek is voltak, mellyeket a' Rómaiak conventusoknak mondtak, ezeket pedig vagy a' benne lakott népekről nevezték el, vagy fővebb városaikról, mellyekbe egyes dolgaik végezésére szoktak volt egybegyülni. Minden conventusnak magának volt magistratusa, melly a' provincia igazgatójától függött: mikor az igazgató a' provinciában utazott, valamely városban megállott, oda a' tartománybélieket összevívta, azokkal a' közönséges dolgokról tanácskozott, a' pereket eligazította, az adót bevette, új tisztviselőket tett, 's egy szóval mindeneket elvégezett, mellyek a' tartománynak közönséges, vagy magános hasznárra tartoztak.

A' Rómaiak Pannoniában a' Duna, Dráva, Száva mellett, mind pedig más helyeken is, sok nagyobb és kisebb városokat és várakat építettek, mellyeknek sok helyeken még ma is megvagyunk nyomai, mellyekből azoknak nagyságát és fényességét ki lehet venni. Felső Pannoniában nevezetesebb városok voltak: Vindobona, a' mái Bécs; Carnuntum, a' mái Hainburgtól fogva Petronellig kiterjedt; Gerulata,

a) Notitia Imperii Romani. — Ez a' könyv az ötödik században íratott.

a' mái Jahrendorf Moson vármegyében; Quadratum, vagy Quadrata Castra, a' mái Ötevény körül a' Duna mellett Győr vármegyében; Alicanum, a' mái Radkersburg és Petovio, a' mái Péttau, mind a' kettő a' mostani Stiriában; Segesta a' Száva mellett; Sittia, mái Sziszek a' Kulpa mellett Horváthországban; Acmona, a' mái Laybach, a' mostani Carnioliában. — Alsó Pannoniában: Arrabo, a' mái Győr; Bregetio, a' mái Ó-Szöny Komárom vármegyében; Aquincum, a' mái Ó-Buda Pilis vármegyében; Crummerum, a' mái Nyerges-Újfalú Esztergom vármegyében; Vetus Salina, ma Adony Fehér vármegyében; Mursa, ma Eszék Verőcze vármegyében Tóthországban; Acimincum, ma Pétervára; Rhittium, ma Sós-vár vagy Slankamen, 's Taurunum, ma Zimon vagy Semlin a' Száva mellett, mint szinte Sirmium is a' Száva mellett a' mái Mitrovicz; mind a' négy a' mostani Tóthországban 's t. m. e. f.

Dio Cassius, ki Alexander Severus alatt pannoniai igazgató volt, a' lakosok szokásairól ezeket írja: „A' Pannoniaiak az Ister vize mellett laknak Noricumtól fogva egész az európai Mysiáig Dalmatia szomszédságában; a' legsanyaruabban élnek, mivel mind földjük, mind levegőjük rososz; sem olaj, sem bor nem terem náluk, kivéven igen kevés, azomban ezen kevéssel sem gondolkodnak, mivel mindég a' legerősebb tél uralkodik náluk: árpával és köleskásával élnek, és ugyanezen gabonákból készítenek italt is. Továbbá, minden eddig esmeretes nemzetek között a' legerősebb emberek, 's mivel a' szeledebb élet nemét megvetik, igen haragosak és hamar megölik az embert. Ezeket nemcsak olvastam és hallottam rólok, de tulajdon tapasztalásomból is tudom, mivel ezen nemzeteket igazgattam. Ugyanis minekutána már azelőtt africai praefectus lettem volna, Dalmatiával — mellyet hajdan az atyám is igazgatott, Pannoniának igazgatóságát is elnyertem, a' honnét ezeket, a' mellyeket irok, jól megvizsgáltam. Pannonoknak pedig azért hívják őket, mivel ujas felöltőket viselnek posztóból, mellyeket a' magok módja szerint

szabnak és varrnak meg.“ a) Idővel Pannonia egészen más formába öltözött: ugyanis a' legjobb borokkal bővölködött, minekutána a' lakosok Aurelius Probus alatt szőlőket kezdettek mivelni, mellyre azokat a' Rómaiak tanították; sok és mindenféle gabonát is termesztettek. Jóllehet elég bor termett, de azért a' köznép árpából készült itallal élt, mellyet Sabajumnak nevezett. A' Rómaiak törvényeire szorítottván a' Pannonok, azon vad szokásaikat 's természeteket is letették, melyekről Dio Cassius ír.

A' Pannonok a' Rómaiak nyelvét is megtanulták, mivel azoknak a' volt a' szokások, hogy ha valamely nemzetet meggyőztek, közibek Olaszországból lakosokat vittek: Pannoniába is sok ilyen colonusok jöttek, mellyből a' lett, hogy az új vendégekkel a' lakosoknak mindennap lévén dolgok, azoknak nyelvét megtanulták. b) Ha már mindjárt elejintén ennyire mentek a' Pannonok, továbbra még nagyobb volt előmenetelek. Azonban kénytelenek is voltak a' latán nyelv megtanulásával, mivel a' legalábbvaló hivatalra sem vettek fel a' Rémaiak senkit is, a' ki latánul nem tudott, sőt még az igazgatók sem szöllottak más nyelven az alattvalókhöz, akar tudtak azok latánul, akar sem, hanem a' kik nem tudtak, azoknak tolmács magyarázta meg: c) ebből a' lett, hogy idővel a' Pannonok mind latánul beszéllettek, a' régi nyelvek pedig annyira kiment a' szo-

a) Némellyek a' Pannonia nevet egy hajdani Pannonius nevezetű királytól deducálják: szinte úgy hibáznak azok, a' kik a' latán pannus szóból származtatják, mivel Dio a' ruha nemét nevezi, nem pedig a' posztót. Serieck a' Celták nyelvéből származtatja, azon okból, mivel a' Duna két partján hajdan a' Celták nagy darab földet birtak. A' régi írók gyakran Paeoniának is nevezték, de Dio ezt nem hagyja helyben, mivel Paeonia igazság szerint Macedoniának volt egy része. Plutarchus a' Scythákat és Paeonokat, mint szinte Herodianus a' Paeonokat az Illyriusokkal öszvevarja. A' népet, melly hajdan Pannoniában lakott, Pannoniusoknak nevezték.

b) Velleius Paternulus, a' ki Tiberius cs. alatt Pannoniában katonáskodott Libro II. Cap. 110 azt írja, hogy: in omnibus Pannoniis non disciplinae tantummodo, sed linguae quoque notitia Romanae, plerisque etiam literarum usus et familiaris erat animorum exercitatio.

c) Valerius Maximus. L. 2. C. 2.

kásból, hogy kevesen tudtak azon beszélni, 's a' kik tudtak is, azok csak a' nép legaljából valók voltak.

Igy lévén a' dolog, mindazáltal nem kell azt gondolni, hogy a' Pannonok olly tisztán beszéllettek volna latánul, mint a' Rómaiak : ugyanis magában Olaszországban is sokféle volt a' dialectus, ugy hogy olly tisztán, mint a' régi írók munkái vagynak írva, csak a' Rómaiak beszéllettek. A' Pannonok a' latán nyelvet a' magok nemzeti nyelvével öszvekeverték; szinte ezt cselekedték egyéb meghódoltatott nemzetek is, u. m. a' Hispanusok, Gallusok 's más egyebek. Millyenforma lehetett a' hajdani Pannonok latán nyelve, megmutatja ma is az Oláhoké; hogy pedig a' mái oláh nyelv valóságos római maradék, azt így lehet megmutatni. A' Rómaiak a' latán nyelvet háromféleire osztották fel, u. m. vulgaris, militaris és rustica dialectusokra, mellyek egymástól különböztek. A' vulgaris volt az, mellyen Rómában általjában beszéllettek; a' rustica, mellyen a' parasztok 's Italia egyéb lakosai; a' militaris pedig egy latánból lett keverék, mivel a' katonák a' római birodalom minden részeiből szedetvén öszve, a' vulgaris latán szót a' magok nemzeti nyelvével öszvekevervén, egy különös nyelvet formáltak belőle: ezek a' katonák ismét elosztatván a' római birodalom minden részeiben, tartományaiban, a' népek, a' kiknél feküdtek, megtanulták tőlök, sőt kiszolgálván rendes idejeket a' katonák, sok helyeken végképen meg is telepedtek. Hogy az Oláhok mái nyelve illyen militaris nyelv maradéka lehet, legnagyobbban bizonyítja azt a' Vallisiak nyelve Angliában. Tudva való dolog, hogy Angliát is a' Rómaiak birták; a' római birodalom pusztulásakor Angliába is sok barbarus népek tódulván be, a' régi lakosokat a' hegyek közé — nevezetesen a' mái Vallis tartományba — szorították, hol azok régi nyelveket mind e' mái napig megtartották, a' melly az Oláhokéval nagyobb részint megegyez, mellynek bizonyására e' következő próbát hozom fel, — ítélje meg akarki:

A' mi atyánk, vallisi nyelven:

Paerinthele nostru cela ce esti en cheri. Svintzas caese numele teu. Vie enperetzie ta. Facaese voe ta, cum en tzer ase si pre paementu. Paene noastre tza sactzioace dae noaae asteri. Si laze noaae datorii le noastre, cum si noi se laesem datornitzilor nostri. Si nu dutze preno i la ispitire: Tze ne mentueste prenoi de viclianul. Amin.

Oláhul:

Parintye nostru csela cse jesh in cseri. Svenczie sze numelye tuo. Vii Imparatzia ta. Facse sze voja ta cum in cseri asha shi pe pamuntul. Punye nostru csaszecsio da noo asztesz. Shi lasza noo datorilye nostre, cum shi noi leszam datornicsilor nostri. Shi nu ducs pe noi la iszpitira: shi mentujeste pe noi de hitlianul. Amin.

A' római köztársaság Augustus császár alatt elmulván, mintegy háromszáz esztendeig semmi ujítás nem esett a' római birodalom igazgatására nézve; jóllehet a' második században K. sz. u. M. Aurelius Antoninusnak Lucius Verus társa volt az uralkodásban, mindazáltal a' római birodalom nem osztódott el, hanem mind a' két császár egyenlő hatalommal és egymás között nem békételenkedvén, jó barátságban igazgatta azt. Azután megesett az is néha, hogy valamelly császár fíjait, attyafíjait, vagy jó barátit maga mellé vette igazgató társul, úgy mindazáltal, hogy a' volt a' fő uralkodó és parancsoló, a' ki a' többit felemelte. Septimius Severus császár két fíjai, Antoninus Caracalla és Geta testvérek osztották el legelőször a' birodalmat két részre, mivel egymással meg nem egyezhetvén mindég háborogtak. Ebben az osztályban Pannonia Caracallának jutott, ki az európai tartományokat tartotta meg: de ezen osztályt a' két császár annya felbontotta. Ettől az időtől fogva egész Diocletianusig megmaradt a' római birodalom az ő régi állapotjában, kivéven hogy Florianus és Probus magok között a' birodalmat elosz-

tották ugyan, de olly formában, hogy mindenkinek meg volt a' hatalma határozva és kötve: ebben az osztályban is a' napnyugoti részhez esett Pannonia, melly Florianusnak jutott, de az alig kezdett uralkodni, mikor megholt, és az egész birodalom Probusra szállott. Ennek halála után Carus lett császárrá, ki Carinus és Numerianus nevű fiai uralkodó társul maga mellé vette, 's a' birodalmat akkép osztotta fel, hogy Carinusnak Hispania, Afrika, Gallia, Italia és Illyricum 's e' szerint Pannonia is odaesett: de ezek kevés ideig uralkodhatván, a' birodalom magára Diocletianusra szállott.

Diocletianus terhesnek tartván az egyedülvaló uralkodást, Maximianus Herculiust az uralkodásban maga mellé társul vette 's a' római birodalom napnyugoti részét néki általadta, mindazáltal mindenfelől haddal fenyegettetvén, ezenfelül még két Caesart is tett, u. m. Constantiust és Galeriust olly móddal, hogy Hercules Africában és Italiában; Constantius Galliában, Hispaniában és Britanniában; az egész Illyricumban pedig Galerius uralkodjék: magának Ásiát és a' többi napkeleti tartományokat tartotta meg. Valerius, Diocletianus és Maximianus Hercules, Augustus nevet, Constantius Chlorus és Maximianus Galerius pedig Caesar nevet viseltek, ugy mindazáltal, hogy a' fő uralkodást Diocletianus megtartotta magának, a' többi három pedig tőle függött, melly e' két példából is megtetszik. Galerius Caesar Narseus ellen szerencsétlenül hadakozott, mellyért Diocletianus Galeriusra — noha ez amannak veje volt — annyira megboszszazkodott, hogy a' mint Galerius az ipa elébe ment, Diocletianus a' vejét a' kocsiba fel nem vette, hanem annak, az egész katonasereg láttára, a' biborban 's egyéb caesari ékességekkel felruházva, a' sebesen menő kocsi mellett kellett gyalog futni egynehány ezer lépésnyire, mig Diocletianus megállott és hozzája szólott. — A' másik példa ez: Diocletianus előtt Constantinus elvádoltatván, hogy rosszul gazdálkodik, hozzája Britanniába embereket küldött, hogy vizs-

gálják meg a' magaviseletét, 's pirongassák meg őtet. a) Mind ezekből megtetszik, hogy csak Diocletianus volt valósággal a' parancsoló főuralkodó, úgy hogy ha a' többiek vele egyformák lettek volna, a' most leírt illetlenségeket tőle el nem szenvedték volna.

Minekutána Diocletianus Nicomediában, Hercules pedig Mediolanumban a' császárságról lemondottak, Galerius és Constantius Császárok kezdték a' római birodalmat Augustalis titulus alatt igazgatni, elosztván azt két részre elly móddal, hogy mindenik a' maga részét a' másiktól nem-függve igazgassa és bírja. Galeriusnak Italia, Africa, Illyricum, Ásia, Thracia, Graecia, Aegyptus és a' napkeleti tartományok: Constantiusnak pedig Gallia, Hispania és Britannia jutottak. E' még nem volt a' napkeleti és napnyugoti birodalom kezdete, mivel ilyen formán Italia is a' napkeleti birodalomhoz tartozott volna. Galerius két Császárt választott maga mellé; Severust és Maximinust, ennek Ásiát és a' napkeleti tartományokat; amannak Italiát, Afrikát és Pannoniát adta által az igazgatásra; magának pedig az Illyriai tartományokat, Thraciát és Bythiniát tartotta meg. Ezekből a' tetszik meg, hogy Severus caesárságában Pannonia Illyriumtól el volt választva, és Italiához 's Africához kapcsolva. Meghalván Constantius, a' birodalom sokfelé osztódott el, úgy hogy egyszerre hatan voltak, kik az Augustus nevet viselték; u. m. Hercules, visszafoglalván az imperatorságot, mellyről azelőtt kénytelen volt lemondani; Galerius; Licinius, kit Galerius vett maga mellé társul; Constantinus, Constantius fija; és Maximinus: ezek közül pedig Illyricumot, Pannoniát és Thraciát Licinius birta. Kevés idő alatt különbéféle módon elhalván négy ezek közül, Constantinusra és Liciniusra maradt a' római birodalom. Először egyességben élt a' két császár, de kevés idő múlva öszveháborodtak, 's egymás ellen hadat in-

a) Eusebius Episcopus Caesareensis in Vita Constant. L. I. C. 14.

ditottak. Licinius Pannoniának Cibalis nevű városánál szállott meg seregével, a' kit ugyanott Constantinus igen nagyon megvert, mellyből a' lett, hogy Licinius Sirmium városába, onnét pedig Thraciába szaladt. Constantinus elfoglalván Cibalist, Sirmiumot, 's egyéb városokat, Licinius után Thraciába sietett, a' hol elérvén, békességre kinszerítette őtet. Az új egyezés szerint Constantinus Illyricumot, Italiát, Galliát, Hispaniát, Britanniát 's egyéb ezeken tul való nemzeteket tartotta magának; Liciniusnak pedig Thraciát 's a' napkeleti tartományokat adta. E' volt az első napkeleti és napnyugoti elosztása a' birodalomnak; melly szerint Pannonia a' napnyugotihoz tartozott. Kevés idő múlva a' két császár között ismét háboru lett, mellyben Licinius megverettétvén és elfogattatván, Thessalonicába vitetett fogva, hol magát fel is akasztotta. E' szerint a' római birodalom magára Constantinusra szállott egészen, kit ezen időtől fogva Nagynak kezdetek nevezni.

Ettől az időtől fogva Constantinus más igazgatásformát vitt be a' római birodalomba, melyből a' lett, hogy azt nem néhány fejedelmek, hanem több fő ítélő bírák igazgatták, a' kiket praefectos praetorionak nevezett: a) egy ezek közül napkeleten, másik Illyricumban, harmadik Italiában, negyedik Galliában volt. Egy ilyen praefectus alatt több provinciák voltak, mellyeket hogy annáljobban igazgathassanak, a' praefecturát több dioecesisekre osztották, mellyeket külön tisztviselő igazgatott, kit praefecti vicariusnak hívtak: minden dioecesis ismét több provinciákra volt elosztva, mellyeket rectorok igazgattak, kiket hol praeseseeknek, hol consularisoknak, hol pedig correctoroknak neveztek. Végre minden provinciában volt városoknak 's helységeknek tulajdon magistratusai voltak, mellyek azokat igazgatták. A' magistratustól a' provincia rectorához, a' rectorától a' dioecesis vicariusához, ettől a' praefectus-

a) Zosimus I. 2. C. 33. — Constantinus Inne Magistratum in quatuor Imperia discerpsit.

hoz, a' kitől végre az imperatorhoz appelláltak az ügyes-bajos dolgokban: a' parancsolatok is ezen a' grádicson mentek aláfelé. — Én itt csupán csak az illyriai tartományok elosztásáról szóllok. Az illyriai praefecturában elejénten három dioecesis volt, u. m. macedoniai, daciai, és illyriai; a' macedoniai magában foglalta Macedoniát, Thessaliát, Achaját, Ó-Epirust, Új-Epirust, Praevalist, Cretát. A' daciai ezeket; Mediterranea Daciát, Dacia Ripensist, Moesiát, Dardaniát. Illyrica Occidentalis ezeket: Noricum Ripens., Pannonia primát, Pannonia secundát, Pannonia valeriát, Pannonia saviát és Dalmatiát. Az egész Illyricum praefectus praetorioja, 's az Occidentale Illyricum vicarius Pannoniában Sirmiumban lakott.

Meghalván Constantinus, ismét három fejedelme lett a' római birodalomnak, u. m. Constantinus, Constantius, és Constans Constantinus fiai, kik az attyok testamentoma szerint három részre elosztván a' római birodalmat, a' legidősebb Constantinusnak Gallia, Hispania és Britannia; Constantiusnak Thracia, Ásia, Pontus, Aegyptus 's a' napkeleti tartományok, a' legkisebbnek Constansnak pedig Africa, Italia és Illyricum jutott. Constantinus három esztendő múlva megölettetvén Aquilejánál, annak tartományait Constans foglalta el, megelégedvén Constantius a' maga birtokával, melly szerint ismét ugyanazon két részekre szakadt a' római birodalom, mellyekre Licinius és Constantinus alatt osztódott el, 's újra felállott a' napkeleti és napnyugoti birodalom: Pannonia most a' napnyugotihoz szám-lálódott. Constantst csalárdul megölvén Magnentius, az egész birodalom ismét Constantiusra magára szállott: ezt Julianus, Julianust pedig Jovianus követte az egyedülvaló uralkodásban.

Meghalván Julianus, helyette Jovianus lett császár, ki Pannoniában született; ez is kevés idő múlva meghalván, a' császárságban Valentinianus követte, ki Pannonia Cybalis városában közönséges nemzetségből való volt. Valentinianus az öcscsét

Valenst társul vévén a' császárságban, a' napkeleti birodalmat általadta neki, magának pedig a' napnyugotit tartotta meg, a' melly osztályban Pannonia ismét a' napnyugoti birodalomhoz esett. Említést érdemel itt az is, hogy Julianus alatt Illyricumot az italiai praefectus igazgatta, a' melly egybekapcsolást Valentinianus is megerősített.

Pannoniában Bregetiumnál meghalván Valentinianus, Gratianus és Valentinianus nevű fiai maradtak, a' kik attyok birodalmán ugy osztoztak, hogy Gallia, Hispania és Britannia Gratianusé; Afrika, Italia és Illyricum Valentinianusé legyen: Valens pedig megtartotta a' napkeleti birodalmat magának, de a' ki Thráciában megölettetvén, annak birodalmát Gratianus foglalta el. Gratianus a' napnyugoti birodalomba való berohanása által a' barbarusoknak visszahivattatván, az erős és okos Theodosiust Pannoniában Sirmiumban collegájának felvette, 's őtet a' napkeleti birodalomban Augustussá tette; a' ki meghalván, későbbben Gratianus Valentinianussal együtturalkodott. Arbogostus Valentinianust csalárdul megölvén, Theodosius az egész római birodalmat elnyerte, minekutána az Eugenius tyrannust elvesztette, de ez is kevés idő múlva meghalt, elosztván először fiai között a' birodalmat olly formán, hogy Arcadiusnak a' napkeleti, Honoriusnak a' napnyugoti birodalom, 's evvel pedig Pannonia is odajutott.

A' napkeleti birodalomban Arcadiust második Theodosius; a' napnyugotiban pedig Honorium harmadik Valentinianus követte: ez azelőtt csak caesári titulussal élt, de Theodosiusnak leányát Liciuia Eudoxiát elvévén, Augustus titulust adott neki az ipa: a' lakodalom alkalmatosságával eddig a' napnyugoti birodalomhoz tartozott illyriai tartományokat általadta Theodosiusnak a' veje, azon okból, hogy a' napnyugoti birodalom a' barbarusoktól háborgattatván, nem védelmezhetette ugy, a' mint akarta volna ellenek Illyricumot, inkább akarta, hogy az ipáé legyen, mint valamelly vad népé, így tehát egész Illyria 's evvel együtt Pannonia is — mellyet

eddig mindig a' napnyugoti császárok birtak — ezen-
tul a' napkeleti birodalomhoz tartozott.

Megtörténvén ezen dolgok, három esztendő mul-
va Attila Illyricumba beütött, Pannoniában Sir-
mium városát sokáig ostromlotta 's végre meg is
vén, elpusztította, jöllehet Theodosius követeket
küldött hozzá, hogy azt ne cselekedje. Ezek után
Attila szerencsés lévén hadaiban, Bleda vagy Buda
nevü öccsét megölette, 's annak népeit is arra kin-
szerítette, hogy ő néki engedelmeskedjenek. Népei-
vel a' világ elfoglalására készülvén, Galliát és Italiát
elpusztította, azután pedig Marcianust a' byzantinu-
mi Augustust avval fenyegette, hogy ha az ígért
adót meg nem adja, a' napkeleti birodalmat elpusz-
titja. Attila Daciában 's Pannoniában telepedett meg,
a' honnét mind a' napkeleti, mind a' napnyugoti bi-
rodalmakat háborgatta: azomban a' római birodal-
mat nemcsak a' Hunnuszok, hanem számtalan más
vad népek is pusztították, úgy hogy Augustulus
császár meghalván, végre a' napnyugoti birodalom
is elpusztult. Egyéberánt a' római császárok Pan-
noniát már a' napnyugoti birodalom elenyészte előtt
elvesztették, minekutána azt Attila az ifjabbik
Theodosius és III-ik Valentinianus császárok alatt
magáévá tette, úgy hogy a' Rómaiak nem is vehet-
ték azt többé soha vissza a' barbarusoktól, kivéven
kevés időre egy kis részecskéjét, — a' mint lejjebb
meg fogjuk látni.

Augustulus császár 476. esztendőben meghalván
napnyugoton a' római birodalomnak még neve is el-
hunyt, mivel külömbféle részekre osztatván az el,
külömbféle nevei is lettek. Galliában a' Francusok,
Britanniában az Anglusok, Pannoniában a' Hunnuszok,
Hispaniában a' Gothusok, Afrikában a' Vandalusok,
Italiában, a' Herulusok uralkodtak. — A' Hunnuszok
uradalma csak kevés ideig tartott Pannoniában, mivel
Attila holtá után, fiai magok között az országon ösz-
vevesztek, mellyet — a' mint Jornandes írja — Arda-
rik a' Gepidák királya megtudván, Attila fiai ellen

feltámadt, 's magáról a' Hunnusok igáját lerázta; sőt a' többi alattok volt nemzeteket is felszabadítván, azok is mind fegyvert fogtak a' Hunnusok ellen, a' kikkel Pannoniában a' Netao vize mellett megütközvén, azokat igen megverték, 's harmincz-ezeret ők és a' szövetségeseik közül levágtak: ebben az ütközetben Attila legöregebb fija Ellák is elesett, a' más két fiai pedig a' Hunnusokkal magokat a' Pontus tenger mellé huzták, hol elébb a' Gothusok laktak. Így lett vége a' Hunnusok birodalmának Pannoniában.

Így lévén a' dolgok, a' Gepidák a' Rómaiakkal békességre léptek, 's Daciában megtelepedtek; a' Gothusok pedig Marcianus Imperator engedelmeből Pannoniát elfoglalták, és itt a' Gothus birodalmat felállították: a' Gothusok királya ekkor Valamir volt, uralkodó társai pedig Theodemir és Videmir két testvérei voltak. Valamir a' Scarniunga nevezetű folyóviz, 's a' fekete viz között feküdt földet; Theodemir a' Pelso tó mellyékét; Videmir pedig az ezek között volt közföldet birta. A' Gothusok országának határai ezek voltak: a' Cetius hegyektől fogva a' Duna mentében, annak a' Szávéval való öszvefolyásáig — hosszában; szélében pedig a' Dunától fogva a' noricum-i havasokig, 's Dalmatiáig terjedt ki. Valamir életében kétszer próbálták a' Hunnusok visszavenni Pannoniát a' Gothusoktól, de ezektől mindég megverettettek; egyszer nevezetesen Pannonia Saviában Bassiana város mellett, ^{a)} melly ütközetben Attila fija Dinczic volt a' Hunnusok vezére.

A' Gothusok hatalmát legfőbb pontra Theodorik vitte, a' ki Theodemirt követte a' királyságban: ezt a' Theodorikot az atya még hét esztendőskorában Leo napkeleti császárnak kezességül általadta, a' ki előtt tiz esztendőig tartott konstantinápolyi lakása alatt nagy kedvességben volt. Attya ha-

a) Ez a' város az Antoninus utazásában Sirmium és Taurunum közzé van helyheztesztve. Sirmium a' mai Mitrovicz mellett, Taurunum egy része pedig Zimony helyén feküdt.

lála után a' Gothusok királyává lévén, Zeno császár Byzantiumba hívta, ott a' palotabéli fő emberek közzé (proceres palatii) felvette, sőt annyira becsülte, hogy a' császári palota előtt vitézi oszlopot is emeltetett neki. Hogy azonban népeinek boldogságáról ne láttassék elfelejtkezni, országába haza kéredzett a' császártól, ki in nemcsak ezt engedte meg neki, hanem még azt is, hogy a' Herulusokat Italiából verje ki, s a' napnyugóti birodalom tartományait foglalja el. Viszszatérván országába Theodorik, ott nem igen sokat késett, hanem nagy sereget gyűjtven, a' sirmiai Pannonián keresztül egyenesen Italia felé vette útját, hol a' Herulusoknak Odoacer királyával három esztendeig hadakozván, azt végre meggyőzte, megölte, egész Italiát elfoglalta, a' Gothusok királyi lakhelyét Ravennába általtette, és Zenónak megegyezésével a' Gothusok és Rómaiak királyának kikiáltatott: e' szerint Pannonia Theodorik király alatt Norieummal és Dalmatiával együtt Italiához kapcsoltatott. Mig Theodorik az italiai dolgokban foglalatoskodott, azalatt a' Dalmatiában lakott Gepidák alsó Pannoniába beütöttek és Sirmiumot megvették; de Theodorik gróf Pecza vezérét ellenek küldötte, ki őket Transarik nevű királyokkal megszalasztotta, Sirmiumot pedig visszavette.

Theodorik királyról Cassiodorus a' kronikájában így ír: „Sub ejus felici imperio plurimae renovantur urbes, munitissima castella conduntur, consurgunt admiranda palatia, magnisque ejus operibus antiqua miracula superantur.“ Ama' hires Sirmium városát is — mellyet többféle barbarusok pusztítottak, Attila pedig földig lerontott — Theodorik ujra felépítette, melly abból is megtetszik, hogy az ő uralkodása alatt a' pannoniai praeses széke itt volt, s Pannonia azon része, mellyet azelőtt Saviának hívtak, ezen időtájban Pannonia Sirmiensisnek neveztetett. Hogy pedig itt a' Gothusok uralkodása alatt pannoniai praesestről szóllok, abban senki meg ne ütközzék, mivel Theodorik azt az igazgatás formáját hagyta meg Italiában, melly ott a' Rómaiak

uralkodása, alatt volt, Pannoniába pedig újra bevitte, a' hol még — noha már igen sok barbarusok telepedtek meg — számos Rómaiak voltak akkor is, melly kitetszik Theodoriknak egy leveléből, a) mellynek felírása így van: *Universis Barbaris et Romanis, per Pannoniam constitutis.*

Meghalván Theodorik, utána Athalrik az ő tizesztendős fija lett király. Athalrik alatt a' Savia Pannonia Dalmatiával kapcsolódott össze, 's mind a' két tartományt a' dalmatiai rector igazgatta, melly megtetszik Athalriknak gróf Osuinus fő emberhez írt leveléből: b) *Illustrem magnitudinem tuam, Deo juvante, ad Dalmatiarum, atque Suaviae provincias iterum credidimus destinandam.* — Athalrik csakhamar meghalt, 's utána Theodatus egy tehetetlen gyáva ember lett király, ki a' Gothusok birodalmából sok tartományokat elvesztett, mellyeket Theodorik szerzett: ezek között volt Dalmatia is, sőt Justinianus napkeleti császár a' Suaviai Pannoniának is elvette egy részét a' Gothusoktól 535. eszt. Hogy pedig csak egy részét vette el, megtetszik azon levélből, mellyben Justinianus császár a' Pannonia Savia egy részét a' Justiniana városban volt illyriai praefectus és püspök alá adja: „*Et ceterae Provinciae sub ejus sint auctoritate, id est tam ipsa mediterranea Dacia, quam Dacia ripensis: nec non Mysia secunda, Dardania et Praevalitana Provincia, et secunda Macedonia: et pars secundae etiam Pannoniae, quae in Bacensi est Civitate.*“ c)

536-dik esztendőben a' napkeleti császárok, birodalmaikat továbbra is kiterjesztették, mivel Sir-

a) Cassiodor. L. 3. Variar. epist. 24.

b) Ugyanott L. 8. epist. 8.

c) Ez a' Bacensis Civitas nem a' mai Bács városa, mint némelyek vélekednek, melly abból is megtetszik, hogy a' Pannonia Savia a' Dunán túl nem terjedt, jöllehet hogy a' Rómaiaknak a' Dunán túl is voltak birtokaik, mellyeket azok a' Barbaricumban feküdt városoknak neveztek, a' mint megtetszik a' Notitia Imperii nevezetű könyvből, mellyet a' maga jegyzőjeivel Pancirolus adott ki. Ez a' Bacensis Civitas, aligha nem az a' Bastiana Civitas, mellyet Antoninus Itinerariumja Sirmium és Taurunum közzé helyezett.

mium városát 's az egész Pannonia Sirmiensist elfoglalták, de a' midőn a' királyságban a' Theodastust követett Viriges és Ildabaldus után Totilis lett a' Gothusok királya, 's Italiában a' napkeletieket nagyon megverte, ezek minden erejeket Totilas ellen fordították, 's Pannoniával és a' többi tartományaikkal nem gondoltak annyira; a' Gepidák élvén az alkalmatossággal, Pannonia Sirmiensisbe betörttek 's ott Sirmium városát elfoglalták. a) Felső Pannoniát ugyanekkor a' Longobardusok foglalták el, 's határaikat egész a' Gepidákig kiterjesztették, sőt felső Pannoniát Justinianus — akkor, mikor már azt tőle el is vették — a' Longobardusoknak ajándékozta, és még nagy summa pénzt is küldött nékik, csakhogy csendességben maradjanak. b)

Minekutána már felső Pannoniát a' Longobardusok, az alsót pedig a' Gepidák bírták, mind a' két nemzet meghasonlott, egymásnak hadat üzent, 's mind a' két fél a' Görögöktől kért segítséget. Justinianus a' Longobardusok segítségére tízezer lovasokat küldött, de minekelőtte még megütköztek volna, a' két ellenkező fél egymás között békességet kötött.

Meghalván 565-ben Justinianus császár, utána Vigilantia nevű testvér-hugának fia lett a' császár. Ugyanezen időben a' Gepidáknak Cunimundus, a' Longobardoknak pedig Alboinus volt a' királyok: ezek között a' régi háborúság ismét kiütött. Alboinus a' Gepidák ellen Basanust az Avarok c) fejedelmét hivta segítségül, ki el is jött azon feltételek alatt, hogy a' Longobardusok előre adják oda minden négy lábú markájiknak tizedrészét az Avaroknak, ha a' Gepidákat meggyőzik, a' zsákmány felét 's a' Gepidák egész tartományát. Megütközvén a' két fél, a' Gepidák megverettettek, kik ellen a' Longobardusok annyira ke-

a) Procopius de bello Gothico. L. 3. C. 23.

b) Ugyanott.

c) Fessler szerint a' Geschichte der Ungarn című munkája 1 dar. 199 lapján, a' Pannoniába jött Avarok, a' Törökökkel egyességben volt ásiái Avarok vagy Ogurok megszökött szolgálói voltak 's huszezer főből állottak csak.

gyetlenkedtek, hogy az egész nemzet nagyobb részét csaknem eltörlötték: ebben az ütközetben Alboin Cunimundot megölvén, a' feje kaponyájából ivó-edényt csináltatott! ettől az időtől fogva nem volt többé tulajdon fejedelmek a' Gepidáknak, hanem vagy a' Longobardusok, vagy az Avarok jobbágyaikká lettek. Sirmiumot 's egész a' Drávaig elnyult tartományt az Avarok foglalták el, melly szerint Justinianus császár idejében két királyság volt Pannoniában, u. m. az Avaroké és a' Longobardoké.

580-dik Esztendőben az Avarok valamerre háborubá voltak elegyedve: ezen alkalmatossággal éltek a' Görögök, 's azalatt elfoglalták Sirmiumot. Az Avarok kérték vissza, de a' Görögök nem adták, azért is az Avarok a' várost ostrommal megvették, mellynek a' Görögök nem küldhettek segítséget, mivel a' Persákkal háboruskodtak; megvévén pedig a' várost, a' Görögökkel megbékéllettek az Avarok, mivel azoktól nagy ajándékokat és sok pénzt kaptak. Viszszavévén Sirmiumot az Avarok, egész Pannonia Saviát birták, a' többé részét pedig Pannoniának a' Longobardusok.

Elköltözvén mindenestől a' Longobardok Italiába, — hol a' Longobardok birodalmát fundálták — Alboinus felső Pannoniát jó barátainak, az Avaroknak adta, a' kik is egész Pannoniát 590-dik esztendőben elfoglalták. — Az Avarok nem nyughattak, a' Görögök birodalmát pusztították, nevezetesen Dalmatiát is elfoglalták, mellyet még Heraclius császár alatt is birtak, de csakugyan még ezen császár alatt a' Dalmatiában lakozott Chrobatok onnét az Avarokat nemcsak hogy kiverték, de még az egész Illyricumot és Pannonia Saviát is elfoglalták, 's ott egy uj fejedelemséget állítottak fel, melly a' dalmatiai Chrobatok fejedelmétől nem függött. E' szerint az Avarok a' Savia Pannoniából kihajtatván a' felsőbb részekre, Pannoniának ismét két fejedelme volt, u. m. a' Chrobatoké Saviában, és az Avaroké a' többi Pannoniában. — Ezen időtől fogva — úgy látszik, hogy — az Avarok semmi nevezetes

dolgot nem vittek véghez, és csendességben éltek, mivel a' Historicusok csaknem egészen halgatnak rólok, egész Nagy Károly császár idejéig.

Nagy Károly császárnak minden háborúji között csaknem legnevezetesebb az, melyet 791-dik eszt. az Avarok ellen indított. A' régi írók sokféle okait adják ezen háborúnak, de legbizonyosabbnak látszik az az ok, hogy az Avarok Nagy Károly császár birodalmába bécsapkodtak, 's ottan rablottak. Eginhard, a' Nagy Károly császár viselt dolgainak leírásában ekkép adja elő ezen háborút: „Elmulván a' tavasz, nyárkezdetkőr a' király Wormaciából megindult, 's Bojoariába ment olly szándékkal, hogy a' Hunnusoknak garázdálkodásaikért a' költsönt visszafizesse és ellenek mennélelébb háborút indítson. Azért is országainak minden részeiből seregeket szedvén össze, eleséget gyűjtött, és két részre osztván seregeit, utnak indult. Azon sereget, mellynek Theodorik grófot és Meginfrid kamarását tette vezéreivé, a' Duna éjszaki részén indította meg, maga pedig a' sereg másik részével a' Duna déli oldala mellett Pannonia felét tartott, a' Bojusoknak pedig azt parancsolta, hogy az eleséget a' hajókon vigyék utána. Utját ekkép elintézvén, legelőször az Ens vizén feljül szállott táborba, mivel ez a' viz a' Bojusok és Hunnusok határai között folyván, úgy tartották, hogy itt van a' bizonyos határ. Itt imádkoztak a' háboru szerencsés kimeneteléért, melly végbemenvén, a' tábor megindult, 's a' Francusok hadat üzentek a' Hunnusoknak. Annakutána megvervén a' Hunnusok végőreit, 's elrontván azon végvárat, mellyek közül az egyik a' Cambus folyóviz felett, a' másik pedig Comagenos mellett, a' Cumeberg hegyen igen erősen bé volt sánczolva, az országot mindenfelé tüzzel vassal pusztították. A' király a' maga seregével az Arrabo vizéhez érven, azon általkelt, mellynek folytában a' part mellett addig ment, a' hol az a' Dunába szakad, itt néhány napokig meg-

állott, azután pedig Bojoarián keresztül ismét hazafelé szándékozott. A' másik seregnek pedig, melyet Theodorik és Meginfrid vezérlettek, azt parancsolta, hogy a' Behemannusokon keresztül, a' merre ide jöttek, ismét térjenek vissza: e' szerint elpusztítván 's keresztül-kasul járván Pannonia, nagy részét rettenetes nagy seregével Bojoariába visszament.

Pannoniának a' Cetius hegyektől az Arraboig fekvő részét elvesztvén az Avarok, arról gondolkodtak, hogy a' közelgető veszedelmet mikép fordíthatnák el nyakoktól. Thudunus nevű vezérek azt tanácsolta, hogy Nagy Károlyhoz követeket küldjenek az iránt, hogy ő magát 's tartományát a' Francusok alá adja, 's kereszténnyé leszz, mellynek következtében ez sok Avaroktól kísértetve, Károlyhoz ment Achenbe, magát és tartományát a' Francusok hatalma alá adta, 's minekutána mindnyájan megkeresztelkedtek, gazdagon megajándékozva haza tértek. A' többi Avarok is öszvegyültek, de olly rosszul tanácskoztak, hogy magok között öszveveszvén megverekedtek, és Chaganus és Jugurrus nevű fejedelmeiket is megölték a' verekezés között. Az Avaroknak ezen háborkodásait hasznokra fordították a' Francusok; Erich, forum-juliai igazgató vezérlete alatt Pannoniába béütöttek, hol egy ütközetben az Avarokat megverték, fejedelmeket megölték, és a' legfőbb erősségeket megvévén, ott a' sok esztendő kulta felhalmozott kincseket mind elnyerték; de ezen veszteség által még nem törettek meg egészen az Avarok, 's idővel ismét magokhoz jöttek, hogy azomban meg ne erősödhessenek, Nagy Károly fia Pipinus haddal ellenek ment, őket végképen öszvetörvén, a' Tiszán túl kergette, azon kevés Avarokat pedig, a' kik Pannoniában maradtak, hatalma alá hajtotta. Pipinus az Avaroknak azon fő erősségét, melyet azelőtt Erich megvett, most földig lerontotta végképen, 's azoknak javait elragadozván, Achenbe az attyához visszatért; — e' szerint Pannonia a' Francusok kezére szállott. Nagy Károly kancellarius a' Eginhard, annak életé megírá-

sában azt írja, hogy ezen háboruban az Avarok nemessége mind elesett, a' megmaradtak pedig minden javaikat elvesztették.

Pannonia, melly azelőtt városokkal 's helységekkel rakva volt, — a' mint Eginhard írja — most a' barbarusok sok pusztításai által annyira elpusztult, kivált a' most leirt utolsó háboruban, hogy már lakosai sem igen voltak, azért is Nagy Károly azon igyekezett, hogy ezen szép tartományt megnépesítse és ismét rendbe hozza, mellyre nézve Noricumból és Bojoariából igen sok Slavusokat hozott be, a' tartományt grófságokra elosztotta, a' grófságokat pedig apróbb uraságokra, mellyek a' grófoktól függöttek. Illyen uraság volt a' feljebb irt Thudunus avar fő ember is: e' meghalván, helyébe Theodorus lett fejedelem, ki hasanlókép Avar 's keresztény volt. Ez a' Theodor a' véle elegyesen lakott Tótokkal vagy Slavokkal nem egyezhetvén, Nagy Károlytól azt kérte, hogy a' Carnuntum és Sabaria között feküdt darab földet adja neki és népének, hogy ne kényteleníttessék a' Tótokkal együttlakni: ezen kérését megadta neki Károly, melly szerint a' mái Óvártól fogva Austria széléig lévő földet, Moson, Sopron és Vas vármegyékben elfoglalták és ottan csendességben éltek. a)

Meghalván 814-dik esztendőben Nagy Károly, helyébe a' fija Ludovicus Pius lett az uralkodó: Pannonia egy darabig csendességben maradt, de 819ben a' Pannonia Saviában lakott Chrobatok — kiket Nagy Károly a' többi Pannoniával együtt hódoltatott meg — a' Francusok ellen feltámadtak, de a' kiket azok nagy ügygyel-bajjal csakugyan újra elnyomtak. A' Bolgárok is 827-dik eszt. a' Dráván általmenvén, a' Horváthokat háborgatták; 829. újra beütöttek a' Bolgárok, melly okból Lajos király egy különös igazgatót állított a' Savia Pannoniába, mellyet az előtt Nagy Károly alatt a' forum-juliumi igazgató igazgatótt — Felső Pannoniában — kivéven azon kis

a) Annales Francor. ad Ann, 805.

részecskét, melyben az Avarok maradványai meghun-
ták magokat — Tótok laktak, kiket Ludovicus Pius
két grófságokra osztván, grófok által igazgattatott. —
Ezentul Pannoniában nem igen történt valamelly
nevezetes dolog, egyéb, ha néha az igazgatók ma-
gok között czivakodtak, vagy ha azok a' szomszéd
morva fejedelmekkel öszveverekedtek. Mindaddig
megmaradt Pannonia ebben az állapotban, míg a'
Magyarok Morvaországot elfoglalván, Pannoniát is el-
foglalták a' tizedik század elejen. — Így lett vége
Pannoniában a' Francusok birodalmának, mely száz
esztendőnél valamivel tovább tartott.

Hogy a' Magyarok Pannoniát mikép foglalták
el, az eléggé tudva van, mint szinte az is, hogy azok
azt abban a' kiterjedésben birták, melyben a' Ró-
maiak egész 955-dik eszt., a' mikor Otto császár alatt
a' Németektől Augsburgnál megverettettek. Ebben
az ütközetben sok fő Magyarok elvesztek, azok kö-
zött Bulch n is, ki a' Pannonia Savia igazgatója volt;
e' szerint Pannonia Savia elvesztvén védelmezőjét,
a' szomszéd Chrobatok oda beütöttek és elfoglalták
annak nagy részét, melyet a' Magyarok azoknak
oda is hagytak, békességet kötven a' szomszéd
nemzetekkel Geiza, a' ki az Augsburgi ütközet után
a' Magyarok fejedelme lett: ennek a' békességnek az
a' következtése volt, hogy az elfoglalt részét Panno-
nia Inter-amnensisnek a' Görögök és Horváthok a'
tizedik század végén 's a' tizen egyediknek elején
birták, de az, Sz. István halála után ismét a' ma-
gyar koronához kapcsolódott.

(Folytatása következik.)

MINDSZENTHY ANTAL.

Hasonlatosság.

Szép Hyacinth meglátva magát egy kutba, — belé fult:
Így veszt el sok lányt Lilla! az önszeretet.

Vaskapui KAPUY KÁROLY.

D a l.

Busan hallám elkongani
 A' falusi harangot,
 Melly nem ad már több hajdani
 Felderítő bájhangot:
 Óh mig szivem itt epedez,
 Minden hang csak téged nevez;
 De te engem — ki tudja ha
 Szerencsés napjaidba
 Csak egyszer valaha
 Emlegetsz e? vagy soha!

Ha a' reggel vidám képe
 Festi be a' fél eget,
 Sohajtásom leng elébe,
 Ringatva a' felleget:
 Elkomorul a' természet!
 'S csak én érzem a' szélvészket;
 De te — engem ki tudja ha
 Szerencsés napjaidba
 Csak egyszer valaha
 Emlegetsz e? vagy soha!

Ha az est biborszín ajka
 Csókolja a' dombokat,
 'S vándorszellők ingatják a'
 Halavány falombokat,
 Én alattok ülve 's járva
 Érted sirok mint egy árva;
 De te engem — ki tudja ha
 Szerencsés napjaidba
 Csak egyszer valaha
 Emlegetsz e? vagy soha!

Siratlak, ha képzeményem
 Ölembe ad tégedet,
 Siratlak, ha érzeményem
 Fájni tudja szivedet;

Óh téged régi sziveddel
 Hideg porom se felejt el!
 De Te engem ki tudja ha
 Szerencsés napjaidba
 Csak egyszer valaha
 Emlgetsz e? vagy soha?! —
 ÁRVAFFY BÉLA.

Telegraph ideája Atilla alatt.

A' fejedelmet minél előbb tudósíthatni országa miben létéről; kiadott rendelései, parancsolatai kívánatosan sikeresítették e, vagy eltévesztették fogantatjokat; szükséges e, vagy felesleges az új rendelés; a' pártdüh nem kockáztatja e a' köz csendet; egy szóval: egész birodalmát minőségében szemei elébe terjeszthetni, a' telegraphnál alkalmasabb eszközt nem találhatott fel az újabb kor. — Atilla is, hadszomsja mellett birtokát, magáéit szeretvén, széles kiterjedésű birodalmának tökéletes esmérétére törekedett 's e' célhoz olly módon, melly a' telegraphhoz, ámbár nem mostani szerkezetében, hasonlított, gondola eljuthatni; a' mint ez Thwrotzynak emez előadásából kitetszik: „Tandem rex Attyla, fratre interfecto, Sicambriae quinque annis quievit. Voluit tamen, ut quidquid mundus ageret, ipse conscius fieret. Quare speculatores, ad cunctas sibi necessarias partes, prout suis expediebat rebus, ordinasse dicitur. Quorum una statio Coloniae in Germania, altera in Lithwania, tertia iuxta fluvium Tanain, et quarta in Jadria, Dalmatiae civitate, constitutae erant. Et harum stationum cuilibet, homines relatu digni, a locis supradictis, deinceps usque ad Sicambriam, continue in tanti distantia spatii, locati et constituti erant; ut dum alter eorum, de novis rebus regi referendis, clamaret, propinquior illi, id competenter audiret, et rursus ad alterum sibi viciniorem reclamaret, quo dum novi rumores, si qui forent, ad regnum pervenirent, et rursus voluntas regia, prout illi placebat, partibus in praedictis declararetur.“ — Lásd SS. RR. Hung. Vet. P. 1. 113—114. l.

Példázatok.

(Winter után.)

I.

A' paradicsom.

Hoszu idő tölt már el, hogy az első embereknek nem volt többé szabad a' paradicsomban mulatni, mellyet öndőreségek által vesztenek el; de Éva csak soha sem feledheté el Édent, mert elvesztett paradicsomokat vajmi nehéz felejtteni!

Bár mi hízelve borult is Ádám az ő nyakába, bár halántékait a' mezőnek leggyönyörűbb virágaival övedzé is körül, bár a' legszebb, legédesebb gyümölcsökkel kedveskedék is neki; — mégis örökké az elvesztett Éden forgott eszében, 's a' könny soha sem apadt ki szeméből.

De Évának örök panasza tépé Ádám szerető szívét, 's ő legbuzgóbb imádsággal börtöl az Isten elébe, ezt rebegetve: „Ur Isten! csilapítsd Éva könnyeit!“ — És úgy rémlik előtte, mintha közel lett volna hozzá az Isten, 's hallotta volna könnyörgését, és mintha egy gyenge szellő fülébe susogná: „Éva ne sirjon többé!“

Ekkor elmene Ádám, Évát felkeresni, mert ő olly boldog vala, hogy neje többé nem fog sirni, 's őt elszenderedve találá egy puha mohágyon, mellyet neki az ő szives szorgalma készített volt. Lábai alatt pedig egy deli fiucska hevere, ki azalatt tudta nélkül vált meg méhétől, Kain, szerelmek első gyermeke.

És Ádám felvevé a' fiucska 's a' szunnyadozó Éva ölébe tévé, és magasztalá az Urat a' fiucska

születéséért, mert nem tudta még, milly átok vala Kainra mérve. Midőn pedig Éva felébredte 's anyai szivén egy gyermek fekvék, a' hajdani mosolygás, de boldogabb, mint a' minőt Ádám valaha látott, terült el kellemes arczán. És Ádám, kinek szive gyönyörűségtől áradta el, örömtelve borult az anyára 's gyermekére, mondván: „Aszszony, aszszony! megnyerted ismét elvesztett Édenedet?”

Könnyes mosolygással felele Éva: „Megnyertem ismét!” —

Ah! Éva ismét megnyerte; mert az anyai szeretet önmagának tereint saját paradicsomot!

2.

Ábel halála.

Azon fiak közül, kiket Éva Ádámnak szült, a' szép, szelid Ábel vala az ő kedveltje. Erre rohana egykor czivódás-közben Kain, a' durva, vad testvér, és megölé Évának szép, szelid Ábelét.

Kaint a' testvérgyilkolás átka a' végetlen pusztába üzé, 's akkor szállott a' földre, — a' szünetlen nap után, melly eddiglen a' földet világítá, — az első éjszaka, mert a' nap sem nézheté a' testvérgyilkolás gonoszságát, és lemene.

De szörnyű fájdalommal eltelve borula a' kedveltnek holt testére az első anya, Éva, az emberek anyja. Csókolá dühödő fájdalmában Ábelnek hideg orcáját, és kiálta kifelé a' zordon éjbe: „Ábel nekem örökre megholt!” — Rettenetesen zuga az erdőkön keresztül az éjvihar, a' fellegekben iszonyuan dörge. a' föld felé irtóztató villámok süvöltének. — „Ábel örökre megholt!” — zugá az éjvihar. — „Ábel örökre holt!” — dörgé a' mennykő. — „Ábel örökre semmivé lett!” — üvülték gunyolva a' villámok. — „Ábel örökre megholt!” — kiáltá Éva jajgatásának viszhangja a' föld minden torlatiból. És a' világító villámokon keresztül a' sá-

tán vicsorgó képe gunyakaczájával orditá Éva fülébe: „Éva! a' halál enyészet!”

Ekkor Éva tépé haját, és felnyujtá özsze kulcsolt kezeit a' fellegek felé, 's kétségbeesve kiáltá a' levegőbe: „Rettenetes Isten! örökre megholt Ábel?”

Igy jajgatott Éva, az emberek anyja. — Az éji szél pedig széltszaggatá a' mennykövekkel terhes felhőket; a' széltvált nyilásokon áltragyogának szeliden 's angyalokkint boldog csennddel a' csillagok. És Éva látván a' csillagok szelid tündöklését, nyugodtabban kérdé magától szívében: „Ábel örökre megholt?”

A' hold kilépe a' fellegek közül; elszéleszté rémalakjaikat, mellyek a' setétség lelkeikint futának előle, 's most a' föld felett szép, tiszta éj derüle, mint még ma is mosolyog szerelmesek felett, midőn a' bimbók fejledeznek, 's a' tarka koszorus tavasz a' szendergésből felébred. A' szellő csak csendesen lengedezett a' fák között, 's a' fülmilék ezeknek lombjain éneklék szent, szívolvasztó éji dalait. Éva szeme széltbolyonga a' tiszta egen, a' szelid éji szél enyelge arcza körül; hízelve hangzék fülébe a' fülmile dala; úgy rémlék előtte, mintha ennek énekében viszonzná Ábel: „Anyám! én nem holtam meg örökre.”

Midőn Éva így Ábel holt teste mellett könnyekben fekvék, szendergés szálla kisírt szemeire. Álmában megjelent neki Ábel, szebben, mint valaha, dicsőn, mint a' cherub, de szelidebb és szent mosolygással. Halántékait csillagkoszoru övedzé, és siró anyjának mondá: „Ne keseregj anyám! Ábel nem holt meg örökre!”

Éva felserkene. Ábel arczain szelid rózsafény vala, — első hajnal a' földön. Éva álmélkodva néze a' hajnalra 's ezt a' tulvilág követének nevezé, mondván: „Ábel nem holt meg örökre!”

'S ő kedveltjének sirt ása, mellyet halk bánat könnyeivel áztatott, míg a' tavasz zöld lepleit rá nem terítette; — akkor szóla könnyek nélkül: „Ábel nem holt meg örökre!”

Dávid és Jonathán.

Dávid Isainak szülötte 's a' szent dalok éneklője, és Jonathán Saulnak fija, barátok valának, millyeket a' föld még soha sem látott. Lelkeik indulatosan repültek egymás felé, ammint egymást először megpillantották, frigyek szilárdabb volt a' föld minden szövetségéinél.

Ezen barátok egykor kezet fogva és szent szeretettel egymáshoz simulva ülének Jeruzsálem mellett egy halmon, 's szivek gazdagabb, gyengédebb és nyiltabb vala, mint valaha, az isteni természet szemlélésénél, melly előttök az alkony rózsaszín csillámában angyali lakkint léteze.

Nyájasan szóla Jonathán Dávidhoz: „Dávid, Dávid! mint szeretlek én tégedet! A' te szereteted becsesebb előttem aranynál és gyöngyöknél, és felésegebb aszszonyi szerelemnél! De meg tudod-e nekem magyarázni, miért repüle az én lelkem elődbe már akkor, midőn szemeim téged először látának? Meg tudod-e nekem fejteni, miért tetszék akkor nekem úgy, mintha már millió évek olta szived körül lettem volna, midőn először csókolálak?“

Dávid felele: „Héj Jonathán, Jonathán! ezen mesét csak az Isten találhatja ki. Mégis neked egy álmot beszélek el, mellyet álmodám, midőn te, barátom! először valál szeretetem ölében.“

Dávid beszéle: „Azt álmodám akkor, mintha a' Jehová-t látnám az örök thrónuson ülni, hogy megítélje azon bűnös lelkeket, azon angyalokat, kik a' világosság országától elpártoltak. Reszketve feküvének az angyalok és bánatosan az örökkévaló előtt, 's nem merének felpillantani az ő arczára, mert azt véleik, hogy a' Jehova nagyon haragszik bűneikért. Az ő arcza pedig nem vala szigoru, hanem olyan, mint a' felkelő nap fénye, midőn hullámozva ömlik a' földre, és az Isten hangja nem vala rettentő, mint mikor a' földdel mennydörgésekben be-

szél, hanem mint a' szellők suhogása a' libánoni czédrusok között."

„És a' Jehova szájából hangzék az ítélet szava: „„A' ti bűnötök gyengeség vala, a' ti büntetéstek legyen száműzetés a' gyengeség országába!“ — 'S inte a' föld angyalának, ki megilleté botjával a' remegő angyalok homlokát, és ezek elalvának. Aztán lehozá őket a' földre, 's ők emberek levének, gyámoltalan gyermekek az anyai sziv körül."

Jonathán szóla: „Azért is sirás a' gyermek első hangja az anyai sziven, kesergi elvesztett angyali előidejét. De a' te álmod, óh kedvesem! nem fejti meg szeretetünk rejtélyét."

Dávid folytatá: „Ők gyermekek és ifiak, férfiak és öszek levének, örülének, sirának, szeretének, gyülölének, aggódának, reménylének, élének, meghalának, — mindig lehetett látni a' földi leplen keresztül az elrejtett angyalt. — Ők valának a' föld jobb, nemesebb emberei, kiknek gondolatja nem csupán szenvedelmeiken 's hibájikon függé, és kik a' Jehova képmását még egészen nem vesztek el. És midőn két angyalemler egymással találkozott, akkor derengett benne az ő angyali előidejek setét sajditása, akkor tetszett ugy nekik, mintha barátok volnának, 's évezredek oltá özsze lennének kötve, akkor feledék el földi alakjokat, 's az angyalok benne kinyujták karjaikat a' testvérangyal után, és özszeolvadának a' testvércsóokban."

Igy beszélé el Dávid Jonathánnak a' maga álmát. A' Jonathánban lévő angyal pedig kinyujtá karjait a' Dávidban lévő angyal után, és a' Jehova megáldá az ő barátságokat.

4.

A' fejdelemfi.

Arábiában volt egy fejdelemfi, egy nemes, igen régi törzsök derék sarjadéka. Szive nemes és jó, de érzelme szintolly büszke vala, 's azt vélé, hogy Isten, és egész világnak meg kell nagysága előtt hajolnia.

Nehezen esett ez attyának, a' ki nemes, bölcs fejdelem volt, és ő gyakran beszélgetett fijával minden földi nagyság hiuságáról; de a' gyermek dölýfös indulatját nem zabolázhatta.

Ekkor ő panaszolá a' gyermek tanítójának lelke bánatját, mellyet kedveltje miatt szenvedé. 'S a' tanító magához hívá egykor nevendékét, és egyetlenegy csepp vizet önte a' földre, 's monda a' fejdelemfinak: „Lásd te hiu, büszke balgatag! mint kérkedel a' te nagyságoddal, pedig ez egyetlenegy nyomoru vízcsepp nagyobb, mint te!”

Ez által megsértődött a' fejdelemfi kevélysége, 's büszkén tekinté fel tanítójára és szóla: „Te ezt egy született Istennek mondog?”

Mindazonáltal a' tanító nem zavaródék meg, és folytatá tovább: „Ez a' csepp, gyermek! nagyobb, mint te, mert ez egy világ.”

'S midőn a' gyermek mosolyga, a' tanító mesterségesen köszörült üvegeket hozá elő, 's szóla tanítványához: „Nézd a' világot tenmagad a' vízcseppben!”

A' gyermek álnézett a' mesterséges üvegeken, és látá, hogy a' vízcsepp egy nagy, meszsze világra terjed ki, 's e' világban mozognak millió lények. — És szóla fejedelmi tanítványához a' bölcs tanító: „Ezen lények között is, mellyeket te a' vízcseppben látsz, találkoznak egynehányan, mellyeknek kicsiny agyvelejében kevélység és hiuság zajlik; ezek is — meglehet — kérkednek, 's Isteneknek tartják magokat, — 's milly nyomorunak tetszik minékünk az ő gőgjök, sőt milly kicsinek az egész világ, mellyben élnek és uralkodni akarnak! — Lásd! — folytatá a' tanító — valamint te mostan mosolyogva nézel a' cseppben létező férgecskékre, 's kevélységeket kineveted: úgy fognak te rád is, a' csepp földön lévő féregre, nagyobb világi, élesebb szemű lények tekinteni 's egymásnak mosolyogva mondani: „A' féreg dölýfösködik a' csepp földön!”

Igy szóla a' bölcs tanító a' szégyenletében elpirult gyermekhez, és attyához vezeté őt, kinek nya-

kába a' megbánás forró könnyei közt borula, javulást fogadva. — 'S a' gyermek megtartotta szavát, mert nagy és bölcs fejdelemmé lett.

5.

Korinthusi Lais.

Silány kandallójánál üldögélt Lais Korinthusban. — Ő nem vala többé ama' Lais, kinek küszöbét egykor egész Görögország vivta. A' rózsaaajak, mellyeket ezelőtt a' halandók az Istenekhez felcsókoltanak, elhervadtak; a' szőke hajak, mellyek egykor a' fejér keblet körülrepdesék, úgy függének most, mint a' hó egy roskadozó fényelgős épület körül, 's a' szemüregekben sira két kiégett vulkán. — „Istenek, — kiáltá — Istenek, nagy Istenek! így kell Laisnak kimulni?“ — Ekkor egy sugára a' lemenő napnak a' nyomoru kunyhóba süte.

„Te lemégy, — mondá sirva, — milly szépen mégy te le! Óh bár Lais is úgy mulhatott volna ki!“ — És karjait fohászkodva terjeszté ki a' lemerülő Isten felé, — 's viszsza hanyatlott székére.

A' természet mindinkább csendesedett. Az utolsó sugárok nem piriták már többé Akrokorinthus ormaít. Éj lőn. A' hold tisztán jöve fel. Korinthus szüzei a' Lais kunyhója előtt lévő kuthoz menének, vizet meríteni, 's vidor énekeket danolának és várak szerelmeseiket. Laist felébreszté az éneklés zavaros álmaiból; kitekinte, milly vigan enyelegnek amazok, miként örül minden az életnek. Illy vidám volt ő is valaha szülőji házában; ő is így várakozott egykor a' kutnál, mig az ifiak elő nem jövének, mig Kallios a meg nem érkezék, és vele nem énekle, 's őt ált nem karolá és csókolá.

„Vedd el tőlem, — kiáltá, — nagy Zeus! vedd el a' visszaemlékezést, mert ez semmivétesz engemet!“

Az ifiak eljövének; a' lánykák örvendve sietének elejekbe; körülbelől minden vigadott, csak Lais,

— ő egyedül uszott könnyekben. Nyilván látta, mikint mutatnak rá az ifiak, 's komolyan mondják a' lánykáknak: „Lássátok, ez Lais, — őrizkedjete, hogy ti ne legyetek olyanok, mint ama' Lais!“ — és mint rejtezőnek aztán a' lánykák elpirulva az ifiak kebelébe, és „Szegény Lais!“ sohajtának.

Az éj mindig mélyebbre süllyede. Egészen az öröm kedvéért látszék teremtvé lenni. Latona szép lánya olly barátságosan nevelte a' boglárfa és mirtusbokrok közül, a' hogy Endymion halála oltá még soha sem mosolygott. Az ifiak és lánykák virágbokrétaikat fonának és felkoszorúzzák oltárát, és hymnusokat éneklének neki 's dicső bátyjának, és mindkettejek szép anyjának, 's az isteni Aphroditének.

Férjeik 's ifiabb gyermekeik kíséretében, az anyák is kilépének házaikból, és vigadának gyermekeik örömnépén. A' vénülő férj megilletődve szorítá meg elvirult nejének kezét, 's eszébe juttatá azon idő, mellyben őt a' kutnál várta.

Lais is kilépe a' kunyhóból; erőt kelle magán vennie a' szabad természetben, a' fájdalom az ő szívét megrepedéssel fenyegeté. A' merre csak fordult, futottak előle, 's a' gyermekek ijedve sietének anyok karjai közzé, midőn Lais őket meg akará csókolni. „Hát minden kerül engemet!“ — kiálta halál-fagytól borzadva, és visszasiete a' kunyhóhoz.

Épen egy halottat vivének el arra. Ifiak és öszek, anyák és lánykák követék a' koporsót. A' gyermekek őszintén siraták jó anyyokat, a' férj az ő derék feleségét. — Némán nézé Lais a' gyász kíséretet. „Ki fogja kísérni az én koporsómat, ki fog engem megsiradni?“ — kiáltá zokogva. — Erejéből kifogyva földre rogyott, elbágyadt szeme a' halál közelgető angyalát látszott hirdetni. — „Aphrodite! — imádkozék halkkal rebegve, — gyakorta áltölelém buzgón esedezve oltárodat, áldozatim égének oltáridon, ne engedd papnédat megszégyenülni! Én a' gyönyörűség poharából teljes mértékben hevesen hörpölék; ments fel sepreje ivásától, A n a d y o m e n e! Ölj meg,

vagy add vissza papnédnak ifuságát, ártatlanságát!“ — A' fájdalom elfojtá beszédét.

Ekkor távolról egy hang hallatszék, melly hevesen tudakolá Laist. — Figyelve állott fel, mintha füle ezen hangnak minden részét ezer füllel akarná elnyelni, szeme egy pillanatnyira az ifuság tüzeit ismét megnyerni látszék. „Kallios, — kiáltá örülten, — Kallios, én Kalliosom! Ez az ő hangja!“

Az ő Kalliosa volt. Számos évekig vala távol honától, és most tére vissza. A' hir Laisának sorsát fülébe vitte, de nem hitt neki, önmaga sietett Korinthusba.

„Ez Lais kunyhója,“ — mondá a' gyermek, ki szövétneket vive neki az utat mutató.

Kallios kinyitá a' reves ajtót. Lais némán nyujtá feléje elhervadt kezeit, ajkai felettebb gyengék valának rebegni: „Kallios!“ — A' szövétnek világa az elvirult bűnös aszszonyra süte.

„Mégis igaz hát!“ — kiálta Kallios kétségbeesve. — Ez nem Lais, ez nem az én Laisom!“ — és zokogva elrohana.

Ekkor aludt ki éltének utolsó szikrája; még egyszer próbálának ajkai egy fájdalmas „Kallios“ kiáltni utána, 's aztán örökre elnémulának.

A' Korinthusiak eltemeték holt testét a' Pe-neus partján. Évenként elvezeték az anyák lányait halála napján a' sirhoz, 's elbeszélék nekik a' szegény Lais történetét. — Mondják, hogy még most is állanak romai e' sirnak, de jelentését senki sem tudja. A' keresztülmenők ájtatosan imádkoznak olvasóval, 's azt a' szent Lais sirjának nevezik!

SZEGHALMY SÁNDOR.

Az elesett lengyel vitézek emléke. 1831.

Itt fekszünk, gyászos lobogónknál sir az utókor,
Nincs Lengyel 's haza már, bus rabigába sohajt.
Gallia sorsának vérkönnye fizesse meg egykor,
Hogy szava nem volt szent 's így ada áldozatul! —

Vaskapui KAPUY KÁROLY.

A' gyermek Bajazzo legelső rigmusa.

(Egy regéből.)

Én kicsinyke,
Fris legényke,
Széken állok
'S perorálok.

Halgatók, csitt!
Jót mondok itt.
A' kis deák
Szép mákvirág.

Van poltrája,
Nedves szája,
'S van garasa,
Örül hasa.

Ó gyöngy élet!
Deák-élet!
A' tanuló
Törvénybontó.

Sétál, pipál
Rontó Pálnál, *)
'S eszik, iszik,
'S nagyon hizik.

Boldog élet,
Deák-élet!
Ha meghalok,
Nagy kárt vallok.

Hamar es' tem
Miatt testem
Még nem hizott,
Higye Francz, Tót.

„Ezer féreg!”
Kiméld kéreg -
Testhalmomat,
'S füzlantomat.“

*) Czelzás a' „Rontó Pálnál” lévő híres csárdára.

Igy szólnék én,
 Hitvány legén',
 A' rágókhoz,
 'S nem érne rosz. (?)

Farkas gidót,
 Ifju Zsidót
 Bánt a' halál,
 A' hol talál.

Ezért félek,
 Hogy nem érek
 Több zöld tavaszt,
 Én, sült paraszt!

Halljátok hát
 Bölcs Minervát,
 Mint gyászolna,
 Ha bus volna,
 Sirom felett:

„Egy deák ur,
 Mint Epicur,
 Fekszik itten;
 'S nincs része fen,
 Csak fertőben.

Fájlald Mátra,
 Mint egy atra
 Mulier most,
 A' kis tátost,
 'S rut lép-árost.

Sirj te sok bérce!
 Repülj lidércz!
 Hantja körül,
 Hol daemon ül
 Hü czimerül.

A' korcsomán,
 Mint egy czigán',
 Hegedüle,
 'S hosszu füle
 Verset szüle.

Evett, ivott,
 'S egyet rugott,
 Mint egy csikó,
 'S megdöglött, ó!
 Kis bajazzo!“

Rigmust mondék,
 Perorálék,
 Mint a' ki szól
 Csak hasából.

Már most kérem
Illő bérem.

„Egy garaskát
'S két pampuskát.“

Ha megnyerem,
Öszveverem

Bokáimat,
'S járásimat
Odább folytatom.

Ponori THEWREWK JÓZSEF.

A' megcsalathozottak.

A' hogy kotló buzgóságból, épen a' karvalyanya tojásit találja ellopni a' fogoly, *) észrevette ezt, de, tudván már szokását az; csak költsd ki, bolond! gondolja magában: gyengülj te helyettem, te, bármely gyenge létedre is, csak fel bírod emelni az elhullott magót, az én élelmemhez pedig erő kell; de különben sem igen szeretek biz én rajtok ülni, sápitani azon unalommal is magamat, és kopaszítani melyemet, hogy társam undorodjék tőlem, 's kezdjen a' szomszédságban esmerkedni. — Kikölti a' megvetett fiakat a' fogoly, és azonnal rajta menvén az erre már lesekedő karvaly, no jó, hogy kiköltötted fijaimat, édes ebédem! de használásod jutalmául mégsem bántalak. — Ekkor vette észre a' fogoly, melly igen megcsalathozott, a' midőn segített ellenségeket szaporítani magának; — de a' karvaly is észrevette ám későbbben még nagyobb megcsalathozását; mert körmeiket tompábbakra, orrokat életlenebbre, szárnyaikat gyengébbekre kotlotta a' tompa körmű, életlen orru és gyenge szárnyu kotló; azaz: nyomorék karvalyakat költött ép tojásaiból.

Anyák! fontoljátok meg jól, érdemes-e, ezen első ok mentségével, a' többiek miatt, idegen természet szopatni magzatjaitokba?

*) A' fogolyról azt mondják, hogy ellopja más madár tojásait, és kikölti.
LENGYEL GYÖRGY.

Löwenstern Euphrasia sirhalmu.

Ama' hires lambergi gróf Maximilian, 1769. tett utazásaiban Corsica szigetét is meglátogatta és az itten tapasztaltak közül ezen esméretes munkájában: „*Tagebuch eines Weltmannes*,” (egy világi embernek naplókönyve) a' következőt is elbeszéli: „Zigliariában, egy félreeső kősziklától ötszáz lépésnyire, valamely olasz fölülírást másoltam le, melly úgy szólván, végső akaratját foglalja bé egy meghalt aszszonyszemélynek. Bizonyos Löwensternné aszszonyság, ki e' szikla tövében feködt eltemetve, tulajdon kezeivel (mint látszott), im e' szókat véste bé a' sziklába (magyar fordításban): „Éjszakáról jövő utas, akárki légy, vidd hirül Stralsundba Löwenstern Vilmosnak, hogy láttad sirhalmát nőjének, ki Tunisban rabságot szenvedett, megszabadult és itt holt meg, Juliusban 1698. — U. I. Fijunk még most is rab; jöjjön az atyja és szabadítsa ki. Erre elmenet, itt ez oldalban fogja megtalálni Euphrasiájának földi maradványit; ha a' követ, mely e' hamvakat földi, felemeli. Ha azokat a' szél el akarná szórni, könyűji nedvesítsék meg ... Mutasd magadat e' kerésre, mellyet hozzád intézek, méltónak; vagy hogy nem vagy ember!” Továbbá Lambert így folytatja elbeszélését: „E' czifrátlan, szívéreklő szók, mellyeket a' gyöngédség sugallott be, reám mélyen hatottak, és ha közötttem 's a' svécziái dáma között egy egész századnyi időköz nem vala, tüstént elutaztam volna Stralsundba, hogy Löwensternet vigasztaljam, vagy fáját megszabadítsam. Bizonyos Servi Antal ur a' kijelelt helyet megásta, hogy azon érzés-tele aszszonynak maradványit

felfödezze. Talált egy máz-öntésü rózsát ön-szelen-
czében, elővult fakó papirosra tett latin fölülírás-
sal, mellynek ez volt foglalatja: „Akárki légy, ki e'
sirhalom belsejét meglátod, tudd meg: Wachtendonk
György engem Euphrasiám halála felől tudósított.
Afrikában megholt fiamat onnét elhoztam és anyja
mellé takarítottam. Velök egyesülve fogok nyugodni
magam is. Töröld ki fegyvereddel az írást a' parti
sziklán; és vele együtt annak minden emlékezetét
kebeledben. Élj szerencsésen! October 15. 1733.“ —

Oh! a' hold alatt itt
Könyű mely sok van!
'S hány szív fájdalmait
Fojtja titokban!

E. I. P.

Alapmondások.

A' közönyösség — gleichgültigkei — kétértel-
mű tulajdon: mert a' mint néha a' bölcs belátásnak,
ugy máskor az ostobaságnak szülöttje.

A' gyermek kifecsegi, a' mit tesz, az öreg a'
mit tett, 's a' bolond? a' mit tenni akar.

A' nagy urak kegyelme, és a' tenger habjai
csendje, abban közösök; hogy egyik sem állandó, 's
többnyire előkövetjei a' jövő szélvésznek.

A' barátságnak korunkban leghelyesebb jelképe
a' hamis pénz; fénylik az is, emez is, semmit, vagy
csak keveset érők.

S—p. F—z.

A' mai barátság.

Kivánod nagy uram! hogy lennék a' te barátod,

Ugy szolgálatomért illene, hogy te fizess;

Vagy — nagy uram! ha nekem te barátom lenni kívánnál,

Ugy tőlem soha sem várj te baráti segílyt.

Vaskapui KAPUY KÁROLY.

Bajazzónak első remeke.

(Egy regéből.)

Nézz ki János!

Mert hiános

Az idő.

Háborodik,

Zavarodik

A' Fertő.

Elhiggyed bár,

Hideg van már:

Vasfűtő.

Szállong a' hó;

De füles ló

Nagy nemtő. *)

Ucczu neki,

Verset irni,

Hevit ő.

Fakir — Indus:

Ürge — Pindus

Kis lejtő.

Nem tör nyakat,

Ha leszakad

A' kezdő.

Kátyut ugrik,

Sárba esik

A' költő.

Firkálni, kin!

De ő csacsin

Fut elő.

Nincs itt duda,

Mégis csuda

E' kettő.

Egyik ordit,

Másik fordit.

Gáliczkő.

*) Nemtő, genius; lásd Párizspapai szókönyvében.

P ó t.

(cadentia)

F ó t.

Vigyázz Janu!

Mert a' hamu-

Ba vetlek.

Higy a' költő-

És számtöltő-

Nek, nek, nek!!!

Ponori THEWREWK JÓZSEF.

Az emberség.

Nem tudván egy gólya fiját ősszel semmiképen utra kinszeríteni, (hallván az, hogy nem tartja jó hazafinak a' Magyar azt, a' ki esztendejinek nagy részét külső országokban tölti el) no, hát maradj itt, mond boszszusan néki: de tudom, hogy majd megtanít a' hideg emberségre; 's e' fenyegetésre csakugyan végre elindult; — oda érkezyén, kérdi tőle meleg országi gazdája: édes uj vendégem! tudom, hogy messziről jössz; ugyan mi ujság van abban a' távol hazádban? — Békétlenek ott felette az emberek, felel az: üldözik egymást kiméletlenül, pörölnek, czivakodnak, marakodnak, mulatság nézni háztetőről őket; — de nem is csuda, mert hideg van ott télen által nagyon; — jó, hogy én eljöttem onnan, különben bételjesedett volna anyám szava: engem is megtanított volna a' hideg e' csunya emberségre.

LENGYEL GYÖRGY.

K i v á n s á g.

Erzsi be szép! be ditső, nints párja Pestbuda táján
Dusgazdag, 's köszörült gyémántok diszlenek uján,
Vajha ditső köszörüs! Erzsímkis szíve kezedben
Illy fényt kapna, magam hajtnám untig köszörüdet.

MAJOR LAJOS.

Hymenaeus istenülése.

(Fordítva Luctatiúsnak magyarázatjaiból Statius Thebaisához, könyv
III. vers 283.)

Volt Athenében egy rendkívül szép fiatal ember, de fölötté szegény, és alacsony 's esméretlen születésű; ki Hymenaeus nevet viselt. Abban a' korban élt épen, mellyben az ifjút még könnyen leánynak nézhetni, midőn egy athenei leányzót megszeretett. Mivel pedig ez sokkal fölebbi rangból született, mint ő, nem merészelte annak kinyilatkoztatni szenvedélyét, és beérte azzal, hogy neki, valamerre ment, minden léptén utána járt. Egy bizonyos napon, mellyen az athenei dámák, kik között volt az ő kedvese is, a' tengerparton Ceres innepét tartani készültek, aszszonyi ruhába öltözkedett és a' társasághoz adta magát. Jóllehet esméretlen volt előttök, mindazáltal az ő kellemes ábrázatja reá birta az áhítatos szép sereget, hogy őt közzéjük fogadták. Folyt immár a' szent munka, midőn néhány tengeri rablók hirtelen partra szállván, az isteni szolgálatot tevő öszves menetelt elragadozták. Sok helyeken csavarogtak velők a' rablók, mignem végre kifáradva, egy helyen megtelepedtek és a' parton elaludtak. Most Hymenaeus férjfiás bátorsággal felbiztatta társnéjit, hogy rablójikat gyilkolják meg. Elfogadták a' javallást és vele együtt végre is hajtották gyorsasággal. Ez meglévén, jó reménnyel táplálta őket, hogy egyszeriben vissza fognak térhetni hazájokba. E' végett elment ő maga előre Athenébe, hol a' népet öszvegyűjtván, azzal magát megesmértette, és egyszersmind azt tette hozzá, hogy ő, ha az elragadott leányzók közül neki azt feleségül venni megengednék, a' mellyiket ő szereti, mind a' többit haza fogná állítani. Kérését megadták neki; mellyre ő is fogadásának ura lett és szerelmesével házasságra lépett. Holta után az Atheneiek házasságaik körül mindenkor őt emlegették, sőt segítségül hívták és tiszteletére innepeket is szenteltek.

A' magyar nyelvről és előmozdítására szolgálható eszközökről.

A' mit A. J. ur a' nemzetiségről 's kulturáról öt esztendő előtt irt, 's figyelmet érdemlő értekezésében (Tud. Gyűjt. 1827. II. köt) mondott: hogy a' nemzetiség a' hajó, a' nyelv pedig az evező, és hogy emez csak a' második, amaz az első, a' mit szerez-nünk kell, — olly igaz, hogy sikeretleneknek mondhatjuk minden lépéseinket honi nyelvünk iránt, mellyek ezen talpkőre nem építtetnek.

Ha 1791diktől fogva a' nemzetiség dolgában foglalatostokdunk volna a' helyett, hogy mindig csak nyelvünk elterjedéséről gondoskodtunk, tovább jöt-tünk volna ez utolsó ügyében is.

Gróf Széchenyi István (kinek ugyan vé-lekedései „Gróf Széchenyi István mint író“ nevű hasonlóképen olvasásra méltó könyvben 294. lap. eb-ben is helyben nem hagyatnak) nem ok nélkül mond-ja „Világ“ nevű remek munkájában (131 és 413 lap) a' privilegiált status nagyobb részéről tévén emli-tést: „hogy a' nemzetet honunkban sehol sem leli fel, 's azon nevezet nálunk nem egyéb, mint czifra szójárás, mellynek tulajdonkép igazi értelme nincs.“

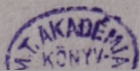
Hasonló igazságokat találhatni Udvardy Já-nos a' Tudományos Gyűjteményről irt rövid érte-kezésében is (Tud. Gyűjt. 1831. XI. köt.) „Az a' czél, (igy szól) hogy a' király, jobbágy, ur, szolga, nemes, nemtelen, polgár, paraszt, tudós, tudatlan, gazdag, koldus, katona, földmivelő, pap, mester, egyházi, tanító, tanítvány, gazda, cseléd, napszá-mos, pásztor, béres, csikós, csósz, gulyás 's a' t. mind a' maga szerihez képest boldog legyen.“

Hasonló állítás a' Balásházy uré és más jó hazánkfiaié is.

Bizonyosok lehetünk, (mert a' mindennapi tapasztalás mutatja igazságát ezen állításomnak) hogy nem sokra mehetünk annak megmutatása 's arról való meggyőződés nélkül, hogy az, a' mit akarunk, nevezetes gyümölcsöket 's hasznokat hoz, és hogy ilyenekben, a' mellyek sokaknak vélekedése szerint se jó, se rossz következéseket nem hozhatnak, kinszerítéssel épen nem mehetünk semmire, mert ha utána is látunk, hogy rendeléseinknek foganattja és sikere legyen, minden alkalmatosságot ellenkező tetekre mégsem vehetünk el azoktól, kiknek illy rendelések nem tetszenek, mivel hasznokat által nem látják.

Iparkodjunk tehát tovább is, a' mint ezt már egynehány esztendőől fogva nagy foganattal gyakoroljuk, hogy hazánk minden lakosira származzék hazánk nyelve megtanulásából valami nevezetes haszon, és nem sokára tapasztalni fogjuk reménységünk felett hasznos következéseit ezen iparkodásunknak.

A' köznépre nézve, a' melly többsége azoknak, kik magyarul nem tudnak, illy hasznot reménylhetnénk annak meghatározásából, hogy az, ki gyermekeit a' magyar nyelvben gyakoroltatja, és egész háznépét nemtsak lakhelyére, hanem nyelvére nézve is magyarrá átalváltoztatja, bizonyos szembetűnő 's ösztönöző jutalmat nyer, és hogy minden magyarul szóló hazánkfija, legyen az nemes, legyen nemtelen, ha másképp is tudományára és erköltsére nézve hivatalok viselésére alkalmas, azokat utóbb még inkább reménylhesse, a' ki pedig magyarul nem tud, még legkisebb falusi hivatalt se nyerhesen egynehány esztendő mulva, annál kevésbé pedig egy városét, vagy mást akarmineműt, se az uradalmaznál, se a' vármegyéknél, és más polgári, kintstári, vagy törvényes kormány-, igazgató- 's ítélőszékeknél. A' királyi városokra nézve ugyan mindaddig fenmarad a' magyar nyelv iránt egy kis akadály, mig néhai Schwartner Márton statistikájában előhozott észrevétele is a' törzsökös Magyar több-

nyire csak a' mezei gazdaság után iparkodik, a' mestersegekre és más városi foglalatosskódásokra pedig majd tsaknem idegennek mutatja magát, és még olly igen-szükséges a' mesterlegények megtökélésére azoknak külső országokban való vándorlása. Mindazonáltal a' városokra nézve sem kell lehetetlennek vélni a' magyar nyelv elterjedését, mert sikeres eszközök nélkül az sehol sinsz, ki valami jót buzgóan ohajt.

Az iskola illy eszköz a' gyermekekre nézve, és a' mellett az is, ha bizonyos alkalmatosságokban, példának okáért a' külső és még inkább a' belső városi tanáts tagjai választásában, sőt talán annak idejében még a' polgárok számára való felvételekben arra is tekintenénk, sőt ezt feltételnek tennők, hogy bizonyos száma a' beveendőeknek (ezt mindentől még most kívánni kulturánk nagy kárára szolgálna) a' magyar nyelvben járatlan ne legyen.

Ezen kétféle hazánk legszámosabb lakosainak megnyerésével és Magyarokká tételével azon egynehány nemes is, ki talán eddig nem tudna magyarul, (mert bizony tsekély lehet azoknak száma, és tsak olly részein magyar hazánknak, a' hol a' többi számosabb lakosok is járatlanok hazánk nyelvében) a' magyar nyelv megtanulására adná magát.

Ezeket mindazonáltal még nem lehet elegendőknek mondani a' nemzetiség 's kultura dolgában. Hazánk diszére és magyar nyelvünk gyarapítására sokféle még, a' mit tenni kellene. A' magyarságra nézve, a' mit az egyik jónak mond, a' másik nevet-ségessé teszi. Emlékezetünkben leendenek még boldog emlékezetű Révai 's Verseghy hatalmas háboruji 's pennatsatáji, és az újabb neologusok és régiségeket keresők között való hasonló hadak. Illyenek iránt inkább azon kellene iparkodnunk, hogy írójainknak is ezek által illyen dolgokról, mellyek hazánk fíjainak hasznosak, vagy kedvesek, irt könyveknek száma a' tudományok 's hazánk hasznára is szaporittassék, a' mit minden bizonnyal az egynehány esztendő előtt még tsak ohajtott, gróf Széche-

nyi István 1825-iki November 3-án hazafiui hatvan-ezer ezüst forinttal tett ajándéka után, kinek sok követője valának, most már felállított magyar társaság, vagyis akadémia, részszerint jutalomkérdések feladásával, részszerint a' közhasznú könyvtárak sokszorozásával és a' kiadott könyvek számos megvevésével fogamatosan elősegítend. E' három eszköznek (hova még a' játékszin is tartozik) sokféle jó következtetéseit nem sokára látná hazánk. Az írók száma tudnillik nemzetünk dicséretére nőne, mind azért, mivel jutalom nélkül többé nem maradnának foglalatosságai, mind pedig azért, mivel ilyen közönséges könyvtárak által, mellyeknek megszerzéséhez minden írónak nints vagyona, sok író módot nyerhetne tudós foglalatosságaira, e' mellett ezéreken, kiknek a' könyvek szerzésére vagy kedvek, vagy költségek nintsen, lennének jó könyveink olvasóji, és így a' kultúra és a' magyar nyelv parlagon többé nem maradna.

—gh.—

*Jabel *) és szomszédja.*

A' hogy párosítgatná egymással az ökröket e' Zsidó, és illesztgetné nyakokra az első jármót, mit csinálsz? kérdi szomszédja. — Meguntam már én, felel az, orczám veréjtékével turkálni a' bojtornyos földet; majd ezekkel ásatom azt fel. — Hát azután te mit eszel? — Hiszen nem adom én azért nekiek a' termés-gabonát. — Nem?! megütközik a' még eredeti ember; és no így nem vagy ám többé szomszédom, mond neki, félek én az olyan embertől, a' ki a' dolgot örökös párjától a' haszontól erővel elszakasztja, és a' maga terhet, még nagyobb erővel, így özvegyen akasztja a' más nyakába.

Mi is félénk az olyantól, ha nem volnának olly sok ollyanok közöttünk.

*) Ez első fogta az ökröket járomba.

A rejtett szavakról és találós mesékről.

A' rejtett szavak nem egyedül mulatságul, hanem egyszersmind elmegyakorlatul is szolgálnak, ha az ész törvényei szerint vagynak alkotva, és értelemhatározatok (definiíciók). Ha ellenben nem teljesek; valóságos elmezsikarok, melyek a' gondolkodó lelket hasztalan fárasztják.

A' divati folyóiratainkban találtatá számos rejtemények között alig találtatik egy-kettő, melly a' kíváncsiságot kielégítené; mellyben t. i. mind a' közelebbi nem, mind pedig a' végkülönjegy hiány vagy felesség nélkül megvolna.

Az első hiba — a' hiány — egészen tűrhetetlen; mert miatta lehetetlen a' rejtett ideát teljes bizonynyal meghatározni: a' második — a' felesség — pedig, bár szenvedhető is, a' fürkésző elme gazdálkodásával ellenkezik.

A' ki tehát rejtett szavakat készít; mindenkor tegye ki a' rejtett értelemnek közelebbi nemét; és végkülömbjegyét: egyébként nem rejtett szóval mulatja és gyakorolja az elmét; hanem gordusi csomóval csigázza azt.

Midőn 1828ban a' „Hasznos Mulatságokat“ írtam, rakva volt fiókom beküldött rejteményekkel; de, meg kell vallanom, igen keveset használhattam közülök, legalább úgy, a' mint küldve voltak, a' fenjegyzett célra, 's ugyanazért jobbára magam készítém az említett évi „hasznos mulatsági“ rejtett szavakat és meséket, azt vélvén, hogy általok gyakorlati utat mutatok azoknak, a' kik az illy elméskedésekben kedvet lelnek.

Azomban tapasztalom maiglan, hogy a' gondolkodásnak e' nemében is szükséges a' theoria, 's azért

kivántam nyilván kimondani, hogy a' rejtett szó alkotásában az értelemhatározás (definitio) szabá-sait kell követni úgy, hogy a' rejtemény egyedül egyetlen egy szóra és semmi más tárgyra se alkalmaztathassék, mint egymi.

Már ezentul szabad reménylenem, a' ki rejteményt készítend, vigyázni fog, hogy feladása teljes és meghatározott legyen, 's a' találgató elmét okosan mulatva gyakorolja.

Az illy rejteményt:

„Állva kéri, guggon adják elsejét,
Emésztő szerként használják másfelét:

Jó eledel az egész,

Sodor, hogyha feje vész.“

csak az fejtheti meg, a' ki a' szerző gondolatját, — a' borsót — megálmodja; mert ugyan mit nem kérhetni állva és mit nem adhatni guggon? (Falukon a' bort egyenesen a' csapról mérik, 's így a' ki kéri, áll; a' ki adja pedig guggol) Mi sokféle szer használtatik emésztő- és táplálatként? A' kérdés és adás módja épen ki nem fejezi a' bór természetét.

Sokan a' tulajdon neveket is rejteménybe palástolják, mellyeket csak úgy vehetni rejteménytárgyul, ha azok helyesen gondolva közesméretben vagynak. A' személyneveket legfeljebb is csak a' rejtemény mellékjegyének lehet venni; főtárgynak tenni pedig több, mint nevetséges.

Ugyanis ki kívánhatja az egész magyar olvasó községtől, hogy az a' különben igen jeles érdemű honfi dr. Bugát professort közösen esmerje: pedig a' rejtemény az egész olvasó község elmemulatóására 's gyakorlatára vagyon szánva.

Én is betettem egy rejteményembe Görcsöt, de mint közértelmű tárgyat, — mint zsugorító fájdalmat, — 's a' derék hasonló tudóst csupán mellékjegyül szövém beléje.

Egyáltalján még azt jegyzem meg a' rejtett szavakról, hogy azok inkább köz, mintsem különös, kivált elvont tárgyakra alkalmaztassanak. A'

hátlófa olly mi, a' mit a' kocsisok ugyan igen esmernek; de nem számtalan mások, 's ez utóbbiak előtt a' megfejtett rejtemény is rejtemény marad.

A' találós mese ritkábban kerül elő folyó mulatságainkban: de ez nem csuda; mivel igen kényes és nehéz csinálmány, hogy jó 's remek legyen. Hogy a' rejtett szónál sokkal érdeklőbb és kellemesebb, azt senki sem fogja tagadni, annál is inkább, mivel a' találós mese mindenkor valamelly természeti jelenségnek, 's testes tárgynak kevésb vagy több sikerrel béleplezett ábrázolata.

Ez soha sem lehet teljes meghatározatu, hanem csak leírás, 's így alkatására a' leírás 's körülírás szabásai szolgálnak alapul.

Azomban itt is közelíteni kell a' határozottsághoz: különben több tárgy lehet a' mese úgy, hogy benne a' keresgélő elme folyvást kénytelen tévelyegni, 's egyik vélt tárgyról a' másokra szál-longni; a' mi nem mulatságot, hanem kedvetlen izetlenséget szül.

Legyen példa ez:

Előbb élnek szülöttjével,
'S azután a' szülőjével:
A' kertben nevekedik,
'S étkekben izelkedik.

Ez lehet: petrezsely, zeller, pasztinák, és ki tudja még mi más egyéb?

LENCSES.

A' jeggyűrű.

Sok gyűrűd van már Julcsám, sok, 's ejnye! be szépek,
Hol vetted? bizonyára dicső csillámok elámit.
„Sok kérőm volt már,“ — mond Julcsám büszke ajakkal,
„Gyűrűket nékem, sziveket másoknak ajánlák.
„Nem busulok azért.“ Tégy úgy szüz lányka; rakásra
Gyűjts gyűrűt, 's legalább egy gyurott szivre tehetsz szert.

MAJOR LAJOS.

A felkiismeret.

Volt nekem egy nagybátyám, — így ír egy Angol, — ki egészen különös férjfi vala, ki minden társaságot kerüle 's mindentől kerülteték; ugyhogy látásairól 's hasonló dolgairól mindenfélét beszélének. Én, még gyermek lévén, keveset gondoltam vele, 's abban gyönyörködtem, ha térdein lovagolhattam, és ő nekem a' hoszu téli estvéken olly dolgokat beszélt, mellyeket épen nem értettem, 's mellyek engemet rendszerint elaltattak. Magok a' házunkbeliek is irtóztak tekintetétől, csak én nem. Árva és testvértelen lévén, csak azt tudtam, hogy nagybátyám atyámnak testvére volt, 's együtt mindketten szoros barátságban éltenek, nagybátyám még anyámnak képét is szobájában tartotta.

Kárpit alá volt az rejtve a' szobának egy szegletében, csak kevesen látták, és szép, komoly vonatiról 's halvány arczáról nekem sokat beszéltek. — Egy estve — viharos deczemberi est vala — olvasással foglalatoskodva ülék nem messze nagybátyámtól. — Én olvasék, de semmit sem érték abból, a' mit olvasék, a' betűk lejtőzének szemeim előtt, mert félretekintvén, látám nagybátyám iszonyatos arczvonatit, 's észrevevém, hogy ő rángatózva reszkete. Egy saját ijedtség fogott el, — nem tudtam, mi baja: ajkai megkékekültek, elhalaványodtak, szemei beestek, — halottként meresztette rám ezeket.

Hirtelen megfordula, hátrarántá a' kárpitot, melly anyám képét fedé, 's ugy rémlék előttem, mintha a' szép aszszony soha sem lett volna olly halvány.

„Jer közelebb, fiam!“ — monda nagybátyám olly hangon, melly engem jéghidegséggel futa ke-

resztül. — „Jer közelebb!“ — ismétlé még egyszer, de sokkal gyengébben, 's félénken tekintte körül a szobában.

„Ezen aszszony volt a' te anyád, — elkezde, — te az ő egyetlenegy gyermeke. Nagy Isten! láttam, mikint zárt ölébe tégedet, mosolygott, — ez tetszett atyádnak, 's e' mosolygás elorozta az én eszemet.

Atyád nekem testvérem volt, sokkal szebb, mint én, de azért nem irigykedtem rá, ő nem vala legidősb a' mi neyünkön, elsőszülött és szépsége neki igen jól illett. De fiam! — anyád! én is szerettem őt, — óh bizonyára forróban, már elébb szerettem, 's e' szerelem életem lelke lőn. Atyád — atyád eljőve, és nekem — nekem hátra kelle állani, ő nejévé lett 's az én reményem sirba dült. — Ah rettentő szempillantás! lelkem megkábula, zavaros gondolatok, a' pokol gondolatjai mardosák szívemet, hogy azt, kit imádtam, más nejének lenni tudám! Az egekért! melly kin vala, — testvéremet vidáman és csendesén mellette ülni látnom, úgy tetszett, mintha megelégedett arczyvonásai gunyolólág kiáltoznak fülembbe: „Lásd! én vagyok a' kedves.“ — Elhagyám a' házat, a' hont, nyugalمامat a' tengeren túl keresém. De hasztalan, hijában; — nem hagyta el szerelmem, emlékezetem felettébb hü vala. Visszajövék, atyádat még itt találám, — te gyermekem! hasonlítasz hozzá. Ő imádá a' halvány arczt, — nekem kelle szerelmek tanujának lennem, mellyet te koronázál. Testvérem szerelmében igen boldog lőn.

Ő eltűnt. — Hallod-e fiam! — ő eltűnt, — megholt, — senki sem tudta, miképen. Holt festét soha sem találták meg. Jól el vala rejtve a' titok egész mostanáig, egy lélek mégis megtalálta azon kezet, melly a' testvért, a' te atyádat meggyilkolá. — A' te anyád volt az, ki a' titkot felfedezé, — ő megtébolyodott, nem atyád elvesztéséből eredt fájdalmában, mert őt még mindig táplálá a' remény-

ség, azt még egyszer megláthatni, — nem, a' fedezés iszonyúsága miatt.

Én vagyok a' te nagybátyád, gyermekem! — Miért reszketsz? a' szőnyeg mozog, — ne félj, az a' szélvonat, a' vihar, én is esmertem e' félelmet, de az már régen — régen volt.

Mindenható! — kiálta tüstént a' kétségbeesés hangján, — testvérem feltámad sirjából. Vas-marokkal szorítja gégémet! Segítség! segítség! —

Kiáltására elősietének, és nagybátyámat ágyba vivék. Rettenetes kinrángatózások között hala meg reggel felé.

Fel-Apáthi MOLNÁR SÁNDOR.

Az árva gyermek.

(Románcz.)

Könnybe lábadt szemmel jár az árva,
Meszsze meszsze szenvedésivel,
Sir, nyög, sóhajt, jobb halálra várva,
Küszködik a' dombon, mellybe zárva
Van kis élte szebb reményivel.

Küszködik, lerogy 's kezét kitarja,
Jó attyát 's anyyát a' két halom
Dombjain, remegve 's sirva várja,
Átölelvén, karja közzé zárja,
Sir, zokog, — de nintsen oltalom.

Olvad szive, vérzik 's elfogódik,
És a' két domb közt tűnődve néz!
Kis keresztbe, sirba megfógódzik,
Minden fájdalom kebléből elvonódik,
És elalszik, — — 's gondja szétenyész.

Alszik ő, 's nem ébred fájdalomra,
Földi kinra már nem ébredez,
Nem borul a' gyászos siroromra,
Nem hullat bus könnyet a' halomra, —
És a' két domb már hármat fedez.

MAJOR LAJOS.

Nemes Kraszna vármegye Zorány nevű helysége határában találtató hideg ásványvíz alkotó részei és egyéb tulajdonságai.

Neque vero negligentior se, circa aquarum facultates cognoscendas exhibere convenit. Quemadmodum enim gustu differunt, et pondere: sic quoque virtute aliae aliis longe praestant.

Hippocrates.

Akarmerre tér a' természet munkáit nézegetni áhító vándor a' két magyar hazában, mindenütt örömet, gyönyörűséget 's hasznót lát nőni és virágozni. E' földrésznek mind belsejében, mind külső színén merő boldogság terem. Nincs egy nyomnyi hely, hol az áldott természetnek drága kincsei el ne lennének számunkra rejtve; sok helyen felormódzott a' föld háta, a' gyomrában lévő drága érczek 's rakásra halmozott ásványok miatt; sok helyen az egészséget fentartó és visszaszerző hasznos vizek bugyborékolva buzognak ki a' honi föld kebeléből. Mind a' két magyar hazának egész felső színét úgy nézhetni, mint egy gazdagon megterített asztalt, hova minden fel van rakva, a' mi az életet kívánatossá és gyönyörűvé teszi. Nem érdemelnek-e tehát magasra felemelt érdemszobrot a' mi nagyatyáink Attila 's Árpád, kik illy termékeny földet szereztek számunkra? Bizony bölcs férjfiaknak kellett ezeknek lenni, kik behatottak éles nézésekkel a' föld belsejébe, 's annak temérdek gazdagságára ráakadtak!

Augustus, September és October hónapjaiban Erdély és Magyarország némelly részeiben utazván, láttam, melly teméntelen ajándékai hevernek a' természetnek parlagon ezen két testvér hazában, mellyekkel hasznosan élhetne az emberiség;

de a' szükséges esmeret hiánya miatt, ezeket csak por, göröngy gyanánt tekinti. — Kraszna vármegye Zovány helysége körül, egy Nagy-Bám nevű halmocska déli oldalában, két, ritka tulajdonságu ásványvizzel bíró kulfőt fakasztott az anyai természet, a' honnan az őt megkereső sinlódók közül ritkát ereszt el ujjászületés és új élet nélkül.

Ezen víz alkotó részeit ezelőtt, a' mint beszéltek, próbálgatták némellyek kikeresni; de a' hely alkalmatlan volta's meg még egyéb, a' dolog tökéletes végrehajtásának akadályt vetett. — Midőn ezen kulfó mellett elmentem, egy igazán régi's eredeti magyar urral találkoztam, ki a' víz jótévő erejéről csallhatatlan tanubizonyságot tett, 's kinek segédelmével, — minthogy ő a' természet barátjait becsüli és szereti, — a' vizet kimiai próbálás alá vetettem, 's alkotó részeit így találtam:

Négy orvosi font vizben, Bergmann kim-utja (methodus chemica) szerint, van:

	szemer (granum)	
Kénsavas mészag (sulfas calcis)	57 $\frac{1}{4}$	—
Kénsavas keserag (sulfas magnesiaie)	5	—
Kénsavas vasag (sulfas ferri)	13 $\frac{3}{4}$	—
Kénsavas timag (sulfas aluminici)	97 $\frac{1}{4}$	—
Sósavas vagy zöldlős szikag (murias vel chloras sodae)	5	—
Zöldlősavas keserag (chloras magnesiaie)	8	—
Szénsavas mészag (carbonas calcis)	11	—
Kovasav (acidum silicicum)	—	2 $\frac{3}{4}$ —
Vasag (oxydum ferri)	18	—
Agyag (argilla)	27	—

A' világszerte híres Berzeli kim-utja szerint, ha 10,000 részt veszzen az ember, az alkotó részek mennyiségének aránya így van:

Kénsavas mészag	—	—	46	rész.
Kénsavas keserag	—	—	3	—
Kénsavas vasag	—	—	9	—
Kénsavas timag	—	—	108	—
Zöldlős szikag	—	—	4	—

Zöldlós keserag	- - -	9	rész.
Szénsavas mészag	- - -	4	—
Kovany (silicium)	- - -	67	—
Vasag	- - -	1	—
Agyag (aluminium oxydatum seu argilla pura)	- - -	35	—
Szénsav (acidum carbonicum)	- - -	11	—
Kéngyuladtsav (acidum hydrothyo- nicum)	- - -	3	—
Öntevény vagy ázalék	- - -	13	—*)

Szine tiszta, világos, pezsgő, magasról csorgatva habzó, savanyus, összehúzó, fanyar, érczizű.

Ezen víz egész sor betegségek elriasztója. A' hoszas hasmenésben, fejférfolyásban, patakkint folyó aranyérben, a' belcső taknyos állapotjában, a' gynomor lankadtságától jött étlenségben, az epehólyag gyengeségében, a' lép torhaságában, a' vékony téjedények hervadásában, a' maghólyag lötytyedtségében, a' nádravérfolyásban, egy mindenek számára megnyílt gyógyszerháza a' gazdálkodó természetnek ez az elhagyott helyen lévő kút.

*) Ezen remekszavakat a' setétségből T. T. Schuster János professor ur hozta világosságra, melyek nemcsak természetekre, hanem származásokra nézve is igazi magyarok; mert ha a' zsidó aur vagy ur-ból (=fény) lett a' magyar arany, (innen származik a' magyar ár=pretium, innen ismét arany, arany, azaz minden érczeknek becsre nézve annya) nem jól van-e ettől vas, vasany=ferrium, a' vasnak tiszta aljzatja, mely ha különbféle savakkal, vagy más lényekkel összeszővetkezik, származnak a' vasnak sokféle esmeretes fajtái? Vagy ha argilla, aluminicum, aluminium oxydatum, mióta Magyar van, mindig agyagot tett, nem lehet-e ferricum, ferrum oxydatum vasagot? — Engedjenek meg tehát magoknak azok, kik ezen szokat helyteleneknek mondják; mert nem tudják, mi a' magyar szó quoad quantitatem, qualitatem, relationem et modalitatem. — Inkább kell azon aggódunk, hogy holmi venetianer chapeaubá, kalugér pofaszakállal, londoni kússa frakkban hozzánk rukkolt hetyke legénykéek ezt az ősi nyelvet, melyet a' régi Magyarok, a' mint a' példák mutatják, a' természet szájából tanultak, alaptalan krakogásaikkal megbecsztelenítik, kik ezen áldott nyelvnek megannyi emlékszópó kigyóji. Hát nincs Horvát Istv., Fejér, Schuster, Budai. Schedius, 's a' t. kik a' világon lévő legesmeretesb nyelvek buvárai; hanem Ringelpudlschedlbrummochsra kell ezt bizni? Én valóban mondom, hogy ezen remekszókat vétek és bűn holmi füle-farka-elmezszegetett szódarabocskákkal, melyek ezeknek becsét és tündöklő fényét is meghomályosítják és kiteszik a' közönséges üldöztetésnek, összerakosgatni! —

Külsőképen (felmelegítve) szint illy hasznos következéssel, vagy talán még nagyobbbal kell és lehet élni ezen fürdő-vizzel. A' hugy- és nemző életmiveket idvezitőképen gyógyítja: annakokáért a' hólyag hártyáji megereszkedéséből származott hugyfolyásban, (urorhea) a' mony izomrostjainak elgyengüléséből eredt konyaságban, az aszszonyi terméketlenségben, az onania által elgyengült suhanczokban, az ujazás (jeu avec doit) által megszigorodott lánykákban is viszszaszerzi az elvesztett vidorságot és hajdani elevenséget, csakhogy aztán többé ne vétkezzenek. A' tagok reszketését, a' rosszszul forradt törést és ficzomodást, a' bőr löttyedtségéből eredő bő izzadást, a' szárazkórságot, a' csuzt, az agyvelő meglágyulásából jött eszelősködést, a' havi tisztulás bő folyásából származott nyavalyatörést, a' tagok meredtségét és gutaütését, a' köszvényt, az érzékek tompaságát, a' hólyagkövet, hatalmasan gyógyítja ez az Isten ajándéka, a' mint a' meggyógyultak mennyre földre esküszik. De különösen az olyan mesteremberek, kik mérgekkel dolgoznak, ugymint: festők, asztalosok, bányászok, nemkülönben azon legénykéek, kiket a' szép Vénus kinszerített, hogy a' család Mercuriust nagy mennyiségben vegyék, hagyjanak el minden patikát, 's ezen fürdőbe menjenek; mert megvidulva és gyógyulva térnek onnan vissza hazájokba. Szóval ezen ásványviz hasznait eléggé magasztalni nem lehet, csak az kár, hogy a' fürdésre nincs sem jó, sem elegendő alkalmatosság, legalább midőn én itt jártam 's fürdöttem, a' fürdő-szobán a' pajkos őszi szél keresztül-kosul fujdogált!

BARRA ISTVÁN.

L o l l i.

Két szemeid Lollim, feketék, mint éjjeli felhők,
Jaj! de van is zivatar, hogyha kinyilnak azok.

D^s P^s

*Megbizonyítása, hogy elsőségre csak ön
nemzeti nyelven irás emel.*

Algarottiból. L. Saggio sopra la necessità di scrivere nella propria
lingva. *)

Atque ego cum graecos facerem natus mare citra
Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus
Post mediam noctem visus, cum somnia vera:
In silvam non ligna feras insanius, ac si
Magnas Graecorum malis implere catervas.

Horat. S. L. 1. 5—10.

Nem kevés fizikai és erkölcsi ok következetéül állítják a' legtudósabbak, hogy tudományos műveltségre nézve 's különösen ékesszóllás és költés munkájiban a' régiek magasabb fokon állanak nálunknál. Több ok között nem csekély az, hogy annyi külömbnemű tudományra mint mi, nem oszták fel erejüket 's időt munkát magok nyelvén kívül máséra nem fordítottak.

Köz és tudós nyelv, ugyan azon egy volt a' Görögnél; holtról, mellyet az anyainál mintegy előbbvalót, a' gyermeknek meg kellett volna tanulni, képzete se támadt 's azon megvetés, mellyel nem Görög, hanem más saját nyelvű nemzeteket lenézett, kétség kívül büszkeségéből folyt, de talán épen ez vala egyik fő oka a' magáé mély tudásának. Ke-

*) Ezen értekezés, az Erdélyi Múzeumban ez előtt 16 esztendővel jelent meg. Azért jő ki most másodsor, mivel, 1) ott a' nyomtatás távollétében sok hibát csusztata belé; 2. mivel ébresztése köztünk még ma is szükséges.

vésféle híván olvasására, sok felől gondolkodhatott; 's idejét, melly nem mulék el szóknak emlékezetbe ragasztásával, dologban tölthette; teljes kénye szerint vizsgálthatá, mi fejti saját nyelvét miveltségre, miben állanak szépségei, mellyek felfogásán az ékesszóllás és költés művészsége alapul.

A' Római már kénytelen vala, ha tudományban emelkedni akart, tulajdon nyelve mellett a' Görögének is magáévá tételére, kit meggyőze mint katonát, hanem mint tudományost, tanítójául ismerie meg, 's az ur, alattvalójától tanula. De ha mindig kezében forga is a' görög példány, ha minden tanulása csak az volt is, nem szállá meg görögül írás viselkedése, tiltotta büszke önérzet más nyelven alkotni, azon győzedelmes és uralkodó magáén kívül, mellyen a' világnak törvényt diktála Capitoliuma.

A' maiakat ellenben költőnös viszonyaik különbféle nyelv tudására kényszerítik, mert öly nemzeteket csatol össze, szövetkezés, tudományosság 's kereskedés, mellyek mind tulajdon nyelvükön irnak beszélnek, 's egyike másiktól, se kormányára, se miveltségére nézve nem függ. De még ezek nyelven kívül a' görögben, rómaiban is jártasoknak kell lennünk, mert ezek meg tudásainknak mintegy kincstárai. *) Tőlünk ennyit kíván meg egy bizonyos, ugy szóllva, literaria szükség 's az országok mostani politikai állapotja.

Nyelv és tudomány művelésében e' miatt küztünk, a' régiekétől elütő mód eredezett. Egyik ki-

*) A' régibb időkben nem kellett, így ír egy Angol, egyebet tanulni néhány élet-maximánál és ezeket felfogni, gyakorlani könnyü vala, mert kevésből állók 's könnyen megfoghatók voltak. Még a' tudomány 's művészség jobban elterjedésekor is, ezek öszveségét, a' Görög, ha rá adta magát, könnyen megtanulhatta. A' Római is még kisebb bajjal juthatott a' görög nyelvhez, mert szomszédságában élt. Két három holt nyelv tanulása, későbbi idők fáradságává lett. Mi, legnagyobb részében azon kornak, mellyben a' régiek, gyermekeiket jó hazafiakká lételre oktatták, a' mieinket arra szoktatjuk, hogy a' papagájoknál valamivel többek legyenek. *[A' new estimate of manners and principles, or a comparison between ancient and modern times etc. Part. III.]*

tetsző ez: azok csupán tulajdon nyelvükön alkottak, közülünk sokan ez vagy amaz idegen nyelv többre becsülésére hajladoznak, mert úgy hiszik, a' magokénál vagy kicsinultabb vagy szélesebben elterjedett. A' kik pedig komolyan tudománynak áldozzák magokat 's tőlünk literator névvel tiszteltetnek, épen nem méltóztatnak mély gondolkozásaikat egyéb, hanem csak a' holt nyelvek szentségtartó körében letenni; mivel ezek úgy mondják, örökre elsők már, azokat minden ország érti, írók tekintetei annyira megálapították becsüket, hogy változtatás többé rajtok nem avit 's bizonyos okoknál fogva, világ végéig a' mindenség nyelvei.

Akárminthet kecssegtesse is e' fényledezés a' literatorok azon csoportját, melly azt hinni könnyen hajol, hogy, tudós nyelveken írván, a' régi mesterek hiréig is már azzal felemelkedik 's eszét a' világ nagyobb hévvel bámulandja, még is valóban rossz tanácsot követ, ki nem a' maga született 's nemzeti nyelvén ír. Különböző nemzetnek, gondolkozása, képzelete, képzelő ereje is különböző, úgy azon mód is, mellyel azokat felfogja, elrendeli 's kifejzi. Ennél fogva tér el egy nyelv szelleme, akármi mondani, alakja, máséétól, a' mi égalj, 's tudományok minémüségéből, vallás, igazgatás mi voltából, kereskedés nagyobb vagy kisebb kiterjedéséből, ország nagyságából 's mindenből, a' mi egy nemzetnek szellemét, hajlandóságát teszi, természetesen foly. Azért nézi az ország politikája természet-szerinti ellenségnek azt, ki más nyelven beszél, mert népet néptől, nyelve különbözőzése, legszembetűnőbben elkülönöz.

A' Napkeletinek metaforáskodása, mondhatni olly heves, mint égalja, melly őtet szüli. Róma nyelve, mivel katonás nemzeté volt, nem olly kerekded, nem olly nyájas, mint a' görög, de épen azért merészebb, szorosabb annál. Horatius egyiket Faler-num erős, kemény; másikat Chios nemes és egyszerűsmind édes borához hasonlítja. *) Az olasz nyelv

*) Sat I. 10. Et Chio nota si commista Falerni est.

hajlékony, képpel teljes, harmóniás; a' franczia szabott körü 's kényesen nemes, egyik ugy viseli nemzete bélyegét, melly rajta magát kifejezi, mint a' másik. A' Spanyolok mint meg annyi ország urai *) fenn héjazó, súlyt éreztető nyelven beszélnek. Az Angolé kereskedésből, tudományok kellő közepéből, szedegetett elnevezésekből áll 's ahhoz főkép hajósságáét, mellyet üz, elegyítette. Ezen többféléből, szeszély kényével összekapdosott nyelv szelleme épen olly szabad, mint magok azok, kik azon, a' szabadság szent lángjával, parlamentjekben minisztereiket számadásra vonják. 'S e' nyelvben épen e' szabadság indulatja nem türi a' duzzogó grammaticus zaboláját. **) — Ezt teszi ide a' fordító: A' Franczia merészebb lett fordulásaiban revolutioja olta, mert rontó 's ujat alkotó indulat, záporos nyelvet teremt, 's a' nyelv, beszéllőjének politikai 's miveltségi változásaival szint is mást vált. A' Magyarban is, a' köz értelmű és nemesített írói nyelv már mutatja nemzeti miveltségünk megindulása olta külömbségét. Mi a' Magyar karaktere átaljában? Majd huszáros hév, majd ásiái halgatás, kényszerítetlenség. Ebből lett nyelve: pattanó, erős, hangjaival természetit festő. 'S 300 esztendő olta nem lévén magyar udvara, csinosabb társalkodásra nézve darabos, készületlen maradt. Mikép fejthettek volna belé simaságot német városaink 's a' falun, pusztán lakott nemesség? Hogy arra is kifejthető, mutatta Erdélyben a' fejedelmek háza. De ebben később leginkább hátra marada, mert fő ur és aszszony nem azon társalkodik. Az írói nyelvet, szelid hangzatuvá, bátrabb elrakásuvá épen a' magyar halgató mély érzés, a' magyar merész fellobbanás fogja alkotni, midőn a' szabadfi szabadon teremt belé diszt, 's érzésének heve, képzelésének játéka új fordulásaiból, öntéseiből, kicsusztatja a' durvaságot.

*) Akkor, midőn ezt Algarotti irta.

**) És még egyéb okból miért korlátlanabb az angol nyelv szerkesztése, lássd: Közhasznú esméretek tára I. kötet Angol nyelv. Pesten 1831.

De valamint a' nemzet színe büszkén riada fel mindig, midőn szabadságát és sajátságait elveszés fenyegeté, úgy kényeskedik nyelve is, külföldi szóllások mohó elfogadásában.

Igy lévén szózat és hang, valóságos mássa minden nemzet belső tartalmának, mondja tovább Algarotti, úgy kellene átváltozni; mint egy második Proteus, minden írónak, ki maga nyelve helyett, más idegent választ, hogy kitessék belőle, ennek minden sajátsága, mellyeket kormányja, ego alja, országos rendszere, fejledeztet elé, a' mikbe pedig egyébiránt belé nem született 's midőn a' maga tulajdon és természeti alakját, a' mint kellene, le akarná is vetni, belőle az, minden nyomon kitör 's akármikép erőlködjék, rajta megtetszik. Mint rendkívüli, mint csúdas lény jelent meg az a' Görög, ki az athénein csinos elmésséggel, a' spártain maga sanyaritással kifogott, 's Ásia népeivel elfelejteté európai születését, annyira fel tudván minden föld polgára' természetét öltetni. Ennius három nyelven beszélvén, három szívének monda magát. *)

Diis geniti potuere.

Nem kevés francia szépelmé kísérté meg a' mult században a' mi nyelvünkön írást, midőn az olasz szellem olly nagy becsü volt a' havasokon tul, hogy a' fogásainkat nem tudót senki sem hívé csinos társalkodónak, 's nem kapa tudós névre, ki jól nem ismerte írójinkat. Neki buzdukt akkor néhány Francia 's addig fárada utánnazgatással, egyegy miven, míg azt eléggé olasz arczuá és szellemüvé alakítá. Illyen a' többek között, kiket emliteni lehetne; Raphaël Dufresne, ki Lionardo da Vinci és Leonbatista Alberti életét írta le, illyen Menage különösen, némelly darabjaival. **) Még Olasz is ke-

*) Q. Ennius tria corda habere sese dicebat, quod loqui graece, osce et latine sciret. Aul. Gell. Noct. Att. Libro XVI. Cap. 17.

**) Több dala között eléggé nyájas ezen madrigalja:

O strana sorte e ria!

E chi lo crederia?

A te pur sola dissi,

A te pur sola scrissi.

vés értette úgy nyelvét mint ez. De legeslegjobban Abbé Regniernek *) sült el az olaszul írás. Hire van, hogy tudá rászedni a' della crusca Academiai at, midőn olly szín alatt ada ennek egy conzonet, mintha az Petrarcától akadott volna élé, pedig ő maga írá; gazdagabbá tevé a' toscanai nyelvet Anacreon fordításával, melly magoktól, a' Toskánaiak által készültektől, pálmát és koronát elveve; még is, igazán szólva, Regnier olyan volt a' költés körül, mint Poussin **) a' képfestésben, ember, franczia; író, olasz. Ennyire neki esett ő ***) író-jink tanulásának, köztünk, huzomos lakása mellett is, melly alatt sokat magáévá tehetett.

Elő nyelven azonban, minden esetre nem annyira nehéz úgy irni a' hogy kell, ha nem született nyelvünk is, mint olyanon, mellynek csak a' könyvek holt papirosain marada fén, oda festett élete. Mert Európa más meg más nemzetei is csakugyan, se gondolkodás alapjaiban, se tanulmányokban nem ütnek el annyira egymástól, se kormányaik nem olly felette egyirányatlanok, hogy köztük némelly összeillés és hasonlatosság ne találtatnék. Ezen kívül legnagyobb segélyedül lehet azok élő szava,

L' amoroso miv affanno;

A tutt'altri el celai:

E pur tutti lo sanno,

Tu sola non lo sai.

*) Regnier franczia gunyversköltő 1573 szül.†1513. Rómába kardinál Joyense vitte magával 's ott lakott egy ideig. Ezen kívül még egyszer látogatta meg az olasz földet. Francziául írt gunyverseiben Persius és Juvenalis lebegett előtte. Stylusa ritkán tisztált, tréfája alacson. Így a' Franczia, olaszul szerencsésebben írt.

**) Poussin híres franczia képirő 1594 szül. Normádiában†1665. Hazája fíjat franczia Rafaelnek nevezték. Már szép hirt nevet szerzett magának, midőn 1624. Rómába ment, ottani tovább tökéletesítésére. 16 esztendei ott lakta után Párisba hívták királyi első képirónak, de valamelly pere miatt ismét Rómába tért 's az marada lakhelye haláláig. Domenichot utánnazván az indulat kifejezésében, 's a' szép ideálját keresvén az olasz föld antikjai körül, fogása olasz lett, de vére lelke franczia maradt.

***) Bembo szül. 1470.†1547. Xdik Leonak apostoli titoknok, III. Pál pápa alatt kardinál 's püspök. Az olasz költők közt a' petrarchások feje volt. A' toscanai nyelvben tisztált, a' latinban, Cicero utánnazója. L. Közhasznú ismeretek tára, II. kötet Bembo.

kik egyedül azon nyelven, mellyen irni törekeszel, beszéllenek.

De, másképen a' dolog, holt nyelvvel. Vegyük például a' rómaid, mellyen a' tudósok átaljában irni szeretnek. A' Rómaiak neveltetése, miénktől egészen különböző vallás, tanulmányok, tanítás és szokások okfején alapult, a' miből azoknak megfelelő kifejezéseik eredtek. Ezeket, a' mi szokásainkhoz és tanításaink közzé alkalmazni nem lehet. Ezt: *litare diis manibus*, Bembo így mondta olaszul, *celebrare la messa dei morti* *); *interdicere aqua et igni*: így, *fulminar scomunica*; **) *Collegium augurum* ekképen, *Concistoro dei Cardinali*. ***) De ez épen olly egybe nem illés, mint az lenne, ha egyik másik tudománykarbeli doctorunk római togát öltene, 's oltárainkra *Venus*, *Anadyomene* vagy *Mars vindicator* állíttatnék.

*Non mihi mille placent, non sum desultor ****) amoris.
Spectatum satis, et donatum jam rude quaeris,
Mecenas iterum antiquo me includere ludo.*

Eleven kép volt ez mindenik a' Római előtt, egyik a' szerelemben nem csapodárság jelentésére, másik, hogy hosszas szolgálat nyugalmat ohajt. Mi ezeket csak magyarázat útján értjük, mert gladiatorok vivását nézni nem szoktuk 's a' régi lovagművészségnek köztünk nincsen divatja. Nem minket illető képekkel élne tehát a' mai költő, ha ezeket rakná előnkbe, vagy legalább csak olly kevésé hatnák meg képzelésünket, mint egy Szamojedát vagy Lappont a' mi költőnknek ezen versei:

*Equale annunziatrice degli albori
L' aura di Maggio movesi ed olezza
Tutta impregnata dall' erba e da' fiori.*

*) A' holtakért misét tartani.

**) Excommunicatit menydörgei.

***)) Cardinálók collegiuma.

****)) *Desultores*, kik a' Rómaiaknál két egymás mellé fogott lovon lovagoltak 's egyikről másira sebesen szöktek. Innen *desultor* vagy *desertor amoris* (*Ovid amor. l. 3.*) szökdőst, csapodárt tett.

A' római birodalomnak, melly a' mai birodalmak hatalmaihoz képest, annyira felsőbb volt, kiterjedtsége is, olly fenn költ és nagyothangzó kifejezéseket szült, a' mik mostani dolgokkal rosszul egyezők. Megfelelhettek azon szállásmódok olly nemzet észképeinek, melly önpolgártársai pártfogottjaiul királyokat láta, melly láta azoktól, megvendéglésére az egész népnek tizenkétezer szálát állítatni fel 's triumfusait azoknak egyszerre a' világ három részében, a' mikre azt mondá egy szépelme, hogy a' Rómaiak tettei olvastában, ő verébnek érzé magát lepulyásodni, melly sasok historiáját olvassa. Milly uj össze nem illőség tehát látni a' Pierrik, Giovannik és Matteik *) tetteit leírva Titus Livius kifejezéseivel vagy Julius Caesaréival; hallani egy pedantot, midőn tanítványkáihoz azon méltósággal tartja beszédét, mellyel a' Senatusban egy Consul harsogott. Szemlélni egy mai tettnek ezekkel megpecsétleni akarását: *regna adsignata, orbis restitutori, pace terra marique parta Janum clausit*, 's több efféle eseteket, és a' mi dolgaink apróságához szabni nyelve járását a' *populus rex* felségének!

De lesz, mondjuk, kényessége 's ítélete a' latinul írónak, 's megválasztja az egybe nem illőséget azon magas hangzás közül, melly mintegy vérükben a' latin írónak. Hanem, hol a' birói székbe ülhető, elhatározni, mintegy *della crusca latina* **)? ugy nem szurna semmi bennünket, hogy a' szót tán nem természete és saját értelmében vettük, a' mi pedig írásban mindenek felett legfontosabb, mert a' hallgató eszében szakasztott azon képzetet kell ébresztenünk, melly épen helyére illik 's koránt sem mást; mint a' hogy egyszerre tökéletes hangzata-

*) Pierro, Giovani, Matteo közönséges olasz keresztnevek. Magyarosan a' Petik, Jancsik 's Matyik tettei.

**) Az *academia della crusca italiana* hasonlatosságára. *Crusca* magyarul kórpa. Ezen toscanai academia czélja volt ugy elválasztani az olasz helytelen szót a' jótól, mint a' lisztet korpájától a' szitálás.

dást kell kizengetni a' musikai szer megpendítőjének. Ennek elérése minden legegyszerűbb könyvtől is megkívántató. Pedig igen gyakran a' sokaság közérzése, jobb vezető, mint a' millyek írók lehetnek. A' francia gunyköltő meg akarván mutatni 's egyzsersmind marni is azok vak negédét, kik francia létükre latinul íráson kapkodnak, egy kettős beszéllgetésében Horatiust szóllaltatja francia nyelven, mellyet az, mintha időtöltésül, Elyzeumban tanult volna meg írók olvasásából 's a' legjobb nyelvtanítók szabásai szerint. Minden feszített szorgalma és nagy esze mellett is, nem kicsiny hibákat ejt francziául, p. o. cité szóval élván azt mondja la cité de Rome, e' helyett la ville de Rome, 's a' le pont neuf a' hogy kell, ő neki le pont nouveau 's így esik több selejtességbe, mellyeken a' vele beszéllő Francia jó izüen kaczag. Ez helytelenelli, Horatius védi szavait. Visszafelel a' Francia, 's minden autoritást, mellyet a' latin költő önvédelmére eléidéz, uralkodó törvényeivel ver le a' folyó szokásnak, melly a' nyelvek igazi fejedelme,

Quem penes arbitrium est, et ius et norma loquendi.

Horatius tulajdon fegyverével meggyőzöttetve, elnémul 's pere vesztén lesütött fővel tér vissza társaihoz Elyzeum boldogságába.

De nem kell régiektől mentséget költeményesen költsönöznünk, ezen igaznak mi magunk is tanuji vagyunk az olasz földön. Nem eléggé gyakran látjuk-e, hogy azok írásaiban, kik fel se vévén azon közbeszédet, melly rendszerint az emberek ajkain forog, minden iparkodásukat egyedül hajdani olasz íróink utánnazására fordítják, csak a' sok feszeség, a' sok szokatlan szó 's mondjuk ki, helytelenség is, a' mik, jó izlésűek előtt, sziv ájulásai. Már Ariosto, Caro, Chiabrera, Guarino, Castiglione és Bembo, noha Olaszország kellő közepe szülte 's nevelte őket, Florenczben bizonyos ideig mulatást szükségesnek hittek.

Azon veszélyhez, hogy latinul irttunkban a' szokat nem tulajdon értelmük szerint rakjuk, még e'

nem kisebb is járul: stylusunkban, melly azok együtt-létéből ered, nincs természetiség, nincs egység. Valamint a' cseppeket vizcsatornákból, úgy köteleztetvén, mondja Davanzati, összegyűjteni kevés számu 's holt és olyan írók szavait, kik magok is egymástól stylusra és szellemükre nézve különböznek 's így nem a' város örök folyamú forrásából merithetvén, össze áll ugyan latin kifejezésekből valamelly miv, de a' melly épen nem tisztádon tiszta latin beszéd. Unus et alter assuitur pannus, 's a' siker mi? hánytvetett fuvalkodó stylus, mnlynek ize nincs. Jól mondotta tehát Gelli kedves szeszélye, éles ítéletü lobbanásaiban, az ő kora latinisánsairól: tesznek a' mennyit tehetnek; de soha se láthatni írásaikban azon nyíltságot, azon gördületet, melly a' Latinusok tulajdona.

Azon latin nyelv úgy a' hogy most, áll a' mint mondók, kevés számu írók közzé van szorítva, maguknak a' Rómaiaknak se volna már elég minden eszképeik kitételére, annál kevesebbé lehetne pedig nekünk elégséges, kiknek, elenyészte olta, abban az uj világnak uj dolgait kellene kitennünk, miket a' sokféle művészség, tudomány, kereskedés, kormányzék, vallás, eredeztetett. 'S uj szavakat raggatnunk a' már kiholthoz, eszünkbe se juthat. A' nyelvek szegények mondja Bernardo Tasso *) eredetükben, 's a' hogy egyegy fejedelem, adománnyal, országos hivatal és megtiszteltetés kiváltságával bőviti az ember hatalmát, úgy szaporítja ez és amaz írónak, kit mély tudomány, tiszta ítélet emel tovább látásra, kiterjedékenysége, a' nyelveket, azoknak, uj szó, szóllásmód, uj alak 's a' beszédnek minden más ékesítése adományait, kiváltságait osztván, mellyeket tulajdon autoritása erősít meg, minden századokiglan. Illy lélekkel bátorította ama' vilá-

*) *Lettera di R. Tasso al Caro ediz. Com Lett I. del primo vol.* Ezén Bernardo Tasso, atyja volt Torquatonak a' Jerusalemmé liberata költőjének. Szül. 1493†1569. Levelei kijöttek 1553ban. Velenczében és Páduában 1733. ugyan tőle: *Rime* 1749ben Bergamóban és *Ragionamento della poesia* 1562. Velenczében.

gos ész, Carot *) az olasz nyelv bővítésére, gazdagítására ebbe új szóllásmódok, új szépségek beléjatszása által. A' latin nyelvre nézve nem mondotta volna ezt. Azon nekünk, mivel nem épenségesen a' miénk, semmi hatalmunk, ahhoz semmi jussunk. Abban, mint akármelly egyéb holt nyelvben, csak azt illik megvizsgálnunk, minők azon adománylevelek, kiváltságok, mellyeket annak a' régiek adakozósága osztott. Nekünk egyedül azon adománylevelek 's kiváltságok mellett kell maradnunk, az újak azokat semmivel se bővithetik. Mert akármit akarunk is mi azon régi pergamenekhez toldani, igaz okkal vettetnék mint belé csusztatott, mint hamis és törvénytelen, vissza.

Csoport nehézségre akad ennél fogva a' mai latin próza író, de még mennyivel több torlódik előnkbe a' verselés körül. Itt ugymint, a' leg-elevenebb szóllásmódokat kell kiválogatni 's mind a' legkényesebb kifejezést, mindenben a' beszéd legkitünőbb virágait. Ez másképp el nem érhető, hanem ha, mint egy seregben áll lelked előtt, a' sok szó, beszédejtés, képmásolat teljes bősége, kincshalma azon nyelvből, mellyen irsz. 'S a' mit már más mondott, az még nem elég. Mert néha mintegy új nyelvet kell alakítani, hogy a' kifejezés, mellyben az észben összekészülget, ne csak színénjáró legyen, a' mint más is mondá, hanem mint hív mássa kerekedjék ki azon lelkesedésnek, melly a' költőt nyughatlanítá. Effélét, tudjuk nem csak akkor teve a' latin költő, midőn a' római nyelv még szegényke volt, de teve Augustus alatt, gazdagságának kellő közepette. Képzeteik elevenebbé tételére új szavakat alkottak, kifejezéseikbe több inger, több élénkség játszására görögösséget simítottak, a' mi ide oda könnyen olyadna hajlékonyan, 's majd minden versükből önteremtett képmásolat fényledeze, elméjek új szikrázatja gyanánt elé. De

*) Annibale Caro, Enéis olaszra fordítója 's jeles levélíró, szül. 1507.+1566. L. közhasznú ismeretek tára III. kötet lap 33.

mit tehetnének azok, kik olyan nyelven verselnek, mellynek, a' régi írók már kitűzdelék határait, mellyel már nem bánhatnak talentumuk szerint, a' hol minden mérész nekieredés már tilalmas, sőt szünetlenül félniek kell a' hibázhatástól 's mindig csak Calepinus és a' grammatica között ügyelegnek, úgy szóllva, ülő és kalapács között lapuldoznak. Erejüket tulajdon ihletük tompítására fordítják, lábukat mások nyomába egyengetik, 's nevelik — az utánnazók csoportját.

A' latin költők mai seregéből valóban még azok is, kik a' legnagyobb neszt gerjesztették, alig érdeemesek külömb tekintetre a' centonistákénál, *) mert csak ott kitünőbbek, hol rajtok mások ékesége 's jelszava csillog. A' latin költésben járatos azokra hamar rájuk ismer. Az is gyakran észrevehető, mikint vezetik és alakítják azon kifejezések, mellyek a' régi írókban velősek, jól gördülők, a' mai költő érzését, a' helyett, hogy ennek saját gondolatja kerekitené maga után a' kifejezést. 'S így a' költő, ki ön nyelvén irritában szemérmes és plátói, latin nyelven pajkos és epicureusi lesz, mert vezetője mestere Catullus és Ovidius lévén, azok tulajdon mondásait elegyítgeti össze.

Akarhatja néhányja csak ugyan tulajdon külön ihletét szóra fakasztani, épenségesen egyedül indulatja mivoltát eléállítani, de jól azok se boldogulnak. Lemásolni ön belsónket 's fellelni ahhoz annyi század temette nyelvből azon szóllásmódokat, mellyek esetünket izig fessék, lehetetlen. Annyiféle ok változtatván meg feljebbi mondásunk szerint a' dolgokat, régi kifejezés többé ezeknek meg nem felel. Ugy nekünk képet kelletvén színhez alkalmaztatnunk, nem pedig szint képhez, minden mivünk csak lankadtan 's homályosan tünedez elé.

Jaj az isteni Ariostónak, **) ha Bembo tanácsát elfogadja, ki az olasz Muzát számkivetésbe a-

*) A' 16dik 17dik századbéli olasz írók, kik csak Petrarcat és Boccacciot utánnazták.

**) Ariosto szül. 1343. orlando furioso, romántos éposz költője. L. *Közhasznú isméretek tára I. köt.*

kará vele eresztetni 's hogy magát egészen csak Latinmée karja közé adná. Dante stylusában se volna olly élénkség, melly a' tárgyal együtt változik, ha latinul írja költeményét. Igazán lehetne akkor fölöle mondani,

Che la dritta via era smarrita. *)

ha folytatta volna, ahhoz ekkép volt fogását,

Infera regna canam supero contermina mundo.

Ha Petrarcat Afrika czimü latin versezetéért koszorúzták is meg a' Campidoglion, azt kell tekintetbe venni, hogy ez olly korban történt, melly csak néhány versnek is azon a' nyelven összerakosgatását csudául nézte; Petrarca azonban ma, nem egyébért híres, hanem hazai szózatú verseiért, a' mi kitünőleg igaz, mert csak azokat olvassa, tanulja minden.

Legnagyobb dicséret tehát azon szokásnak, melly Aldiék, Romoli Amasiék 's több más, a' régiekbe bősültre ellenére is, kik mindig csak a' latin nyelvet papolják, napról napra inkább elterjed 's minden írói miv és kivált képzelés játékát kívánó, tulajdon anyai nyelven készül. Egyedül ez szabadjára neki az író teljes erejével élhetésre, ez által lehet kénye és feszetlensége szerint bátran dolgozó, mint az a' katona, kin nem más kar- és mellvasa van, hanem egyenesen tulajdon válla közzé öntött fegyverzete. Csak ezen az úton táplálhat alapos reményt azon Görögök és Latinokkal együtt versenezhetésre, kik magok is csupán tulajdon nyelvüken írtak, azon tudniillik, mellyet érzésük tanulásuk és gondolkodásuk módjai kifejlítéséhez leginkább kényük szerintinek érezhettek; akkor, okkal nézheti önmagát, Danténak e' nevezetes mondatjában:

— — I' mi son un, che quando

Natura spira noto, ed a quel modo

Che detta dentro, vo significando; **)

*) Hogy az egyenes út el vala tévesztve. Ezen vers Dante inferno-ja kezdetén a' harmadik sor. Dante szül. 1265.+1324. *Inferno*, *Purgatorio*, *Paradiso* költeményeit az Olasz, együtt, *la divina commediának* hívja.

**) Én magam külön egy vagyok 's midőn a' természet hévszelleme megkap, úgy fejlem ki önmagyarázatokban, a' hogy belsőm dicsálja.

mellyen kívül, semmi egyéb nem vezet a' művészség legfelségesebb magasságaihoz.

Eddig Algarotti.

Ide tartozó észrevételek.

Ezen állítások valóságát egyik európai nemzet se kétli már ma, melly írói 's hivatalos nyelvévé a' latin helyett, önmagáét tevé. Érzy a' neki szabadult ész, haladása erét, 's csak a' szokás hatalmán bámul, melly annyi századig annyi nemzetet tudatartóztatni annak általlátásától, hogy igazi kifejlődésre, nemzeti önbecsülésre egyedül az anyai nyelv belső hatalma virraszt.

És, nálunk, épen a' szokás, ez a' lélek kalodája, most is sokkal nagyot sohajtat, midőn az 182⁵/₇ és 1830beli országgyűlésen a' nemzeti közakarat kivillanása olta ugy neki indula nyelvünk országossá leendőségének, hogy az, határainkig bizonyosan fejedelmesítve lesz, mert, királyi főakarat is hatalmasítja már. 'S a' külföldön is tiszteletet fog neki gerjeszteni a' már megjelent, a' még kelendő lángész. Így a' nemzet itthon, élő egész marad; künn becsült, mint olyan lelkes erős test, melly elenyésztét visszatolá.

Más részről azonban tisztelettel maradhatunk, maradnunk kell a' latin nyelv iránt. A' sohajtók azon aggódása, hogy ezután utóink nem értik, deákul irt okleveleinket, sőt megcsökkenünk tudományunkban, intézze ugy el ezutánra a' latin nyelv tanítását bölcsen, hogy az ifju, külön leczkében vezettessék a' classicus római írókon végig 's a' stylusban is gyakorolva legyen. Így, nem csak érteni fogja a' szükségeset, hanem lelket is fenköltehet nyer, mint az eddigi chrestomathiai tanításból. 'S ennél fogva Cetto és Éder 's a' t. stylusu ékes deáksággal író Magyar, ezután is válhat, sőt inkább most kezdődhetik majd a' latin nyelvnek köztünk inkább nyelvtudomány lelke szerint írása, mert

azon világot, mellyhez a' római írókkal társalkodó szokás, nem fogja, eddig volt mindennapi deák elegyékünk összezavarni. A' példa igen közel hozzáunk. Az angol Baxter, Bentley, a' német Ernesti, Gessner, Wolf, Heyne, Mitscherlich, a' francia Villvison, Le Maire, az olasz Majo nem épen akkor tudtak-e kifejleni mint görög és római főírók éles ítéletü kiadóji, midőn mellettük, nemzeteik nyelve hasonlóképen a' görögé és rómaié mellé emelte magát új sajátága teremtetéseivel? Kiket állithatunk mi, dicsőségünk gyanánt ezek sorába, minden eddigi deákoskodásunk mellett is! Mert, a' Jesuiták nagyszombati kiadásai, a' debreczeni és kolosvári utánnyomtatások nem emelték görög vagy római nyelvtudósaink hírét, pénzünk is mindig csak külföldre ment és megy, régi írók kiadásáért. Hol idéztetnek a' mi kritikus nyelvtudósaink? Nem, a' deákos ország nem hata úgy ki a' külföldre, mint a' maga nyelvével együtt a' latint is mivelte külföldiek mi reánk. Elmaradtunk, más olly nemzetekkel együtt, mellyek későbbre mentek által tulajdon nyelvükhöz a' latinról. Hiyányunk, majd a' latin nyelv különválándó tanításában fog élesebben kitűnni 's tanítónk közül, kik egyenesen a' római literaturának élhetnek, kerülend elé magyarázó nyelvtudós, Kovács Pál, lám azt kezdi, 's ma, Julius Caesar kiadásával.

Hogy, tudományokban csökkennénk meg, midőn azok magyarul tanítatnának, attól senki se féljen. Nem is egyedül latin nyelv vezet már ma tudományhoz, mint egykor; többféleképen tudását annyira messzebb vitték az újabb idők új miveltségü nyelvei, hogy ezekből kell a' latinul tanítónak sok ismeretet, mellyről a' Római semmit se tudott, deákra fordítani; a' mi ferdén 's erőszakkal esik, fenntart bennünket tudományok pályáján a' haladott nyelvek tudása, a' mi eléggé divatban vagyon köztünk; emelni, értesíteni fogja egész nemzetünket az alsóbb osztályig, ha majd minden hasznos, tulajdon nyelvünkön is olvasható leszen.

De izlés, de lelkeség örök kutfejeül marad a' deák nyelv 's azért is kell fentartani köztünk. A' tudományi örömek legnemesebbjeit nem érezheti az, ki a' Rómaiak, energiával teljes munkájit, azok lelke teljességében nem ismeri. És lehet ugyan az újak klasszikai munkáji által is az izlést kicsinósítani, azonban csak ezeknek a' régiekkel egybehasonlítása után kap az bizonyos erőt, 's az újabb idő szépen írójai is csak úgy lettek nagyokká, ha a' régi jelesebbek lelkével a' magokét összerokonosították. Nem egy menüyei Tacitus emel-e ki a' mai idők némelly puhultságaiból?

DÖBRENTÉI GÁBOR.

A' megcsalatott.

(Idylliájimból.)

Ah! ismerem helyét szerencsétlenségemnek!

Ez az árnyékos fa, e' patak, ez a' völgy
Vette el elsőben csendességét szívemnek.

Ez a' hely — ez! — hol kiterül e' lombos tölgy:
Itt láttam először, kit szeretnem kellett,

Itt hallám Amyntás vészes furuglyáját,

Melly bár neki hosszas fáradságba tellett,

Szívem meghódolván elérte pályáját.

Remegtem, — pirultam, — sohajva andalogtam;

Ah! a' balgatagság itt árult el engem,

Megfogta kezemet, — rám ütött, 's én mosolygtam,

Sugott; de mit? nem volt erőm megértenem.

Nem! de jól érzé azt szívem alattomban.

Beszéltem; de mikép, 's mit? azt nem gondoltam;

Minden kellemes volt körül a' szilosban:

De mellemben küzdve 's tébolygva harczoltam.

Egyszerre megnyitá ajakit a' csapodár,

Megvallá: hogy szeret, — esküdött, — elhittem,

'S im a' hely, az árnyék, a' csend és magány mind már

Ellenem kelének; 's ah! meggyőztettem!

Első indulatom tüzeit eloltani

Siettem, bár szívem habozott és harczolt,

A' többit óh egek! nem merem mondani.

Elég az: Amyntás hamis volt, pajkos volt!

HORVÁTH ELEK.

Gondolatok a' szerencséről.

Passibus ambiguis Fortuna volubilis errat,

Et manet in nullo certa tenaxque loco;

Sed modo laeta manet, vultus modo sumit acerbos,

Et tantum constans in levitate sua est.

Ovidius.

Szerencse az, a' mit egész világ keres és senki sem talál meg; minden szív ohajtja azt, 's mégis eddiglen egy lélek sem határozta meg kimerítőleg, és létéről néha még az ész is kétkedik.

A' köznép a' szerencsét kívánságinak kielégítésében keresi, nem tudja, hogy a' veleéléssel kívánsági elmulnak, valamint a' vele-nemelés által nevednek. A' kívánság fájdalom, míg teljesítve nincsen, és többé semmi, ha ki van elégitve, aztán új kívánság követi. A' szünetlen kívánságok közt töltött élet olly ösvény, mellyen a' szemfényvesztés nekünk minden pillanatban az ut végét mutatja, 's mégis minden lépéssel ismét félreter.

Némelly bölcssek azt állították, hogy ha egy emberélet bánatit 's örömeit is összeadjuk, 's egyik öszszeséget a' másikkól kivonjuk, a' maradék az, a' mit szerencsének, vagy szerencsétlenségnek szoktunk nevezni; ezen felvetés azonban hamis, és csupán az mutatódnék meg általa, hogy az ember csak halálos ágyában tudhatja, ha vajjon szerencsés, vagy szerencsétlen volt-e?

Sokan a' bölcselkedők közül azt állították, hogy az szerencsés, ki szenvedelmén úgy tud uralkodni, hogy lelke szünetlen nyugalomban éljen. De kik édesden alusznak, életidejek felerészét mindnyájan illetén nyugalomban töltik, melly azonban mégis csak a' halál képmása.

Vad állapotban az ember a' gyermekek szerencséjével bir, kiknek rövid örömeik és rövid fájdalmaik vagynak. Csekély emlékezettel és csekély elősejtéssel birunk; de e' lételt csak tengésnek (vegetatio) nevezhetni, melly nem való arra, hogy az igazi szerencsét, vagy szerencsétlenséget érezze 's megítélje.

Társas életben a' mesterkélt szükségek a' valódiaknál kinszeritőbbek. Az örömek és bajok tartósbak határtalan képzelődés uradalma alatt. A' társaságbeli ember inkább él a' jövődőért, mint a' jelenért, inkább az önszeretetért, mint a' szeretetért, inkább a' hatalomért, mint a' boldogságért. Ő szerencséjét magán kívül helyhezi, szükségesebbnek tartja, szerencsésnek látszani, mint lenni, 's mindazok hiúságai az ő hiúságának vetélkedő társai, kik en e' részben diadalmaskodni akar.

A' buta szerencséesebb, mint a' szeles-dőre; mert az azt hiszi, hogy valósággal bir azon elsőbbséggel, mellyel a' másik magát hánytatja; de egyik sem olly ostoba, hogy tévelygéséből fel ne ébredhetne.

A' Stoicusok a' szerencsét a' bánatok és örömek megvetésébe helyhezék. Pártot ütve a' természet ellen, tagadák azoknak hatalmát. Ezen felekezet kemény, érzéketlen, de nem boldog emberekből álla, kik a' szükség alá görbedtek, lemondásokban kevélykedtek, 's noha azzal dicsekedtek, hogy a' szerencsét megtalálták, ez csak a' szerencsétlenség eltüréseben állott.

Az Epicureusok a' szerencsét és gyönyörűséget egynek tartották; hanem ők azon gyönyörűséget értették, melly mérsékelve az egészséget fentartja, a' vágyakat gerjeszti, az undorodást visszatarthatja, 's a' mellett, hogy a' kívánságokat kevesbiti, a' függetlenségért kezeskedik. — Ők tagadák a' lélek halhatatlanságát, hogy magokat a' tulvilágról való aggodástól megkíméljék. Mentekké tevék magokat az Istenek félelmétől, azt állítván, hogy ezek nem avatkoznak a' földön történő dolgokba. — Az ész félreveté elveiket, beteg-

ségek czáfolák meg számításait, az érzés ledönté rendszereket és bölcselkedéseket; hol ez mutatkozott, semmivétette az erényeket, elpuhitotta az elméket, felforgatta a' társaságot az önség (egoismus) mérge által.

A' kereszttyének a' szerencsétlenséget földi kísértésnek; a' szerencsét (vagy inkább boldogságot) pedig a' jövő világbeli jutalomnak tartják. E' tanítás örökké állani fog, mert legszebb remény kíséri. A' jó reményleni, a' gonosz reszketni fog.

Egy új erkölcstanító (moralista) így határozta meg a' szerencsét: A' szerencse a' nyugalom érzése. E' szóhatározás épen olly távol van azon hidegvérüség-től, melly a' lelket előli, mint azon felettébb élénk érzékenységtől, melly azt gyötri; az magában foglalja az érzést, és kizárja a' szenvedelmet, azt akarja, hogy az életmód peshedtség, vihar nélkül folyjon, bennünket állandó 's kedvező szelek elébe helyheztet, mellyek az áltjárást viggá teszik. A' peshedtség a' hidegvérüség: a' kedvező szelek az érzelmek, 's az életnek ezen állandó kísérőjit, ezen egyenlő szeleit csak szerencsés házasságban lelhetni fel.

Jaj! de milly véletlen eseteket kell áltfutnunk, hogy e' szerencsés mérsékletre találhassunk! —

Már — hogy ezen rendszerhez képest szerencsés lehessek, olly feleséggel kellene birnom, kinek szíve meleg, 's kinek feje hideg volna; — olly feleséggel, ki észszel önszeretet nélkül, értelemmel pedantság nélkül ékeskednék; — olly feleséggel, ki maga iránt szigorú, és mások iránt engedékeny lenne; csipős, roszakaratosság nélkül, és szelid, izetlenség nélkül; — olly feleséggel, ki szerencsáját férjében, dicsőségét sziveskedésében, gyönyörűségeit igazai-ban keresné és találná; — olly feleséggel, kit minden derék ember feleségéül kívánna, de ágyasává tehetni egy sem reménylhetné; — olly feleséggel, ki velem bumban, örömeimben és munkájimban osztoznék; — olly hü barátnéval, ki engem a' sze-

rencsében mérséklésre intene, hibáimat megbocsátaná, a' szerencsétlenségben vigasztalna; kit a' világ szeretne, a' nélkül, hogy kaczer volna, csudálna, a' nélkül, hogy azért magát költségbe verné; ki gyermekeire 's cselédire nézve példakép, fejdelemláznál is disz, 's a' kietlenségben kellem volna. Minden állhatatlanság elhárítása végett még azt kívánnám, hogy az idő annak kecsseit, ifúsága virgonczságát, szemei elevenségét, fogai fejréségét, kedve vidámságát 's egyenlőségét mind halálíg megtartaná.

De ilyen feleség phoenix! — Tehát az én szerencsém csak chimaera? —

SZEGHALMY SÁNDOR.

V i g a s z t a l á s

Superint. 's táblabíró Kis Jánoshoz.

(Januar 10kén 1832.)

Dicső pályádnak boldog Édene,
Régi hiv barátom! ah! fel van dülva!
Elizád nincsen! gyászba vagy borulva,
Eltűnt e' szived hiv egyetlene!

De így végezett a' sors Istene,
A' ki, mint hatalmas, bölcs és jó atya,
Csillagunk hámját hiven igazgatja,
Illene e hát zugnod ellene?

Nem — nem zugolódsz, oh Isten embere!
Bár lehetetlen, hogy ne fájjon szived;
Van — van sebednek isteni fűszere!

Majd nem sokára felleled e' hived,
Midőn — a' mint urunk szívéből vallá —
Együtt lesztek ismét mennyben angyallá!

Sen. BELLICZ JÓNÁS.

Kostandi és Dilber, vagy szerelem és hit.

A' Levantében olly gyakori szép estvék egyiken Kostandi, *) athenei ifiu, egy kis hajó orrán, melly csak kevéssel elébb vetett a' smyrnai öbölben horgonyt, egy hajósdalt énekelve és hoszu száru török pipából dohányozva gondtalanul üle. Ő deli, bátor tekintetű síheder vala, ugy képezve, mint egy, a' Minerva párkányzatán álló szobrok közül. Egy kis veres sapka alatt, melly egy parányi ledérséggel jobbra volt nyomva, fülei megett hoszu hajfürtök lebegének, 's ajkán kis bajusz kunkorodék.

Ruházatján az albaniai feszeskedés látható vala, sok csinos ránczu fejér köntöse térdig ére, mellynek szük övedzetű szabása természettől erős válaít szinte szélesbeknek mutatá.

Ő egyetlenegy fíja volt az athenei legtiszteltesb archonok egyikének, ki olly gyengéden szeretete, hogy inkább egy rokonával, ki saját kisedő hajóján az Archipelagusra evezett, a' tengerre küldé, mintsem a' Görögök 's Törökök közt akkoron folyt háborunak 's a' fenyegető ostrom félelmeinek kitenné. Szülőjítől felette gondos, gyengéd nevelést, 's a' görög vallás minden kötelességeire, böjtjeire és szertartásaira nézve illendő oktatást nyert; a' Törökök 's általjában minden Mahomedkövető ellen pedig nem csekély gyűlölséget szivott magába.

Az est csendes vala, — a' tengeri szél lassankint csilapodék, — a' napi munkáknak a' hajókon végek lőn; itt-ott hallék az ázsiai hajósoknak tengerre indultokkor szokott öszszehangzó kiáltása, 's a'

*) Az uj Görögök a' Konstantinos nevet így szokták kimondani.

különbféle kellemes hangokról, melyek a' fület elolvadásig érdeklék, hallani lehetne egymást váltogató dörgésü szavait az imánoknak, kik a' mecsetek sugár tornyaitól a' Moslemeket esti imádságra hívák.

A' nagyobb ladikok helyett, melyek nappal foglalatosságait üzve a' parttól a' kikötőtorokba mentek, most könnyü mulató-sajkák jelenének meg, melyeken férjfiak-, aszszonyok- és gyermekekből álló társaságok az est hűsében énekléssel 's ezt kísérő muzsikával gyönyörködteték magokat. Ezen sajkáknak egyikében, mely azon hajó felé siet, mellyen Kostandi henyélt, három aszszony és két evező üle, hátulján pedig egy gyermek kormányozta. Moslemek valának, minthogy az aszszonyokat sűrű fátyol leplezé, 's az evezők, kik bizonyos komor elszántsággal dolgoznak, — mint Törökök szoktak cselekedni, midőn Görögökhöz közelitnek, — fitogtatták ügyességeket 's erejeket, ammint az egymáshoz közel horgonyzó hajók között elmenének. Nagy erőt, de csekély ügyességet mutatának, mert igen közel járának a' hajó oldalához, úgyhogy hibájok helyrehozása végett ifjú kormányosoknak kiáltának, hogy a' kormányt forditná meg. Ez cselekvé ugyan, de ezáltal nekiszaladt az Atheneiek horgonykötelének, 's a' sajka felfordult.

Az ijedt aszszonyok sikoltása, a' gyermek rögtön vizbeesése, az evezők kiáltása Kostandinak teljes erejét felébreszték. Gondolóra sem véve, Keresztényének-e azok, vagy Moslemek, kellene vagy lehetne-e őket megszabaditnia, veleszületett nemes indulatját követvén, nyakra-főre a' tengerbe ugrott. Tapasztalt uszó vala, 's gyermekségétől fogva gyakorolta magát abban, hogy a' Pyräus mélyiben buvárkodott, vagy messze a' munychiai öbölbe uszált. — Legelőbb a' víz színére felvetődött gyermeket ragadá meg, egy közel lévő horgonykötélbe fogództatá, aztán az aszszonyok megmentésére siet, kiknek a' patyolat nehéz ékességeivel és felső ruhával terheiten gyors segítség nélkül reményetlenül el kellett volna veszni.

Ezeknek egyikét bal karjára vévén 's jobbjával evezvén, hajós társainak segedelmével szerencsésen a' hajó tetejére vivé 's itt letevé.

Gyanitni lehetne, hogy ő ennek mindkét társnéji felett azért adta az elsőbbséget, mivel hátrafordult fátyola szemei előtt egy legkellemesb vonásu képet fedezze fel. Noha ábrázatjáról minden szín elenyészett, 's egyébiránt sugárzó vidor szemét a' félelem és elgyengülés miatt behunyta, mégis szebb volt, mint minden, a' mit valaha látott. De midőn lassankint magához jött és szivreható gyönyörű szemei kinyilva megmentője elragadtatott álmélkodására estek, ekkor akarmi szigorú stoikus, annyival inkább pedig egy tüzzel 's ihletéssel teljes ifjú valóban megilletődhetett. Kostandi ugy el vala ragadtatva szép martaléka bámultában, hogy többi szenvedő társnéji állapotjáról egészen megfeledkezék.

Szerencsére tudott törökül, a' mit gyermeksegekor Athenében tanult meg, 's így — noha csak tapogatódzva — fejezhette ki az első szerelemnek minden felébredt érzéseit. „Ülj le, feküdj le, sultánám, lelkem!“ — mondá, vánkókat hozván a' hajószobából, aztán fejét feltámasztá 's halántékait dörzsölé. Midőn ismét magához jött, szörnyen elrémülve széljelnézvén, felkiálta: „Óh anyám, óh öcsém, óh dajkám! hol vagytok? hol, óh hol? Allah, Allah!“

E' szavak Kostandit valamennyire ismét eszére téríték, késedelem nélkül ugrék újra a' tengerbe, 's a' horgonykötélhez uszván, a' fuldokló gyermeket, ki még a' hullámokkal küzde, megszabadítja és néniéhez vivé. Azon elragadtatás, azon leves öröm, mellyel ez öcsese áltkárolására sieté, 's aztán azon csókok, mellyeket szabadítója kezeire 's térdére nyoma, olajt öntének a' tüzre, melly az ifjú Görög szívében ége. Bár szeretett volna tovább mulatni, hogy nemes tettének jutalmában gyönyörködhessék, mégis munkáját mindaddig tök letlennék tartá, míg a' többi aszszonyok bátorságba nem vol-

nának helyhezve. Épen még egyszer a' tengerbe készült ugrani, ammint észrevevé, hogy azok a' felborult sajkába kapaszkodva szabadításra várakoznak. Haladék nélkül egy kis csónakban, melly hajójához volt kötve, hozzájuk evezte, egy kevés bajjal felvevé őket, 's minekelőtte jól észrevehették volna, hol valának, gyermekeik ölelék.

Kostandinak már felgerjedt szíve gyermekes könnyekbe olvada, szemlélve azon jót, mellyet cselekedett, ammint a' szülői és magzati elragadtatásnak ezen érdeklő jelenését maga előtt látá. „Ahi Maschallah! óh dicsértessék az Isten! — kiálták, karjaikat Kostandi felé terjesztve, — te vagy a' mi megmentőnk, — te vagy nekünk atyánk, anyánk, bátyánk! Legyen bőség sorsod; az Isten ajándékozon meg szerencsével; az Isten árnyéka vettessék rád! Ki vagy te a' boldog proféta nevében? Ki a' te atyád? legyen tartós az ő élete. Jer hozzánk, jer házukba, fejünkön fogunk hordozni; a' mi ágánk Mustafa (ki e' család fejének látszék lenni) tisztelettel fog viseltetni irántad, háza legyen a' tiéd, 's te légy a' mi gyermekünk!“

Kostandi örvendett e' szavakon, 's csakhamar észrevevé, milly háladatosak hozzá a' szívek. Pillanati azonban felettébb elárulák csudálkozása tárgya iránti érzelmeit, melly a' fátyol nemléte miatti szabadságának örüle, hogy szemeit ezen szokott lepel nélkül használhatá. Nem lehetett volna meghatározni, mellyik volt a' kettő közül nagyobb szerelembé merülve, és talán jónak tartják vala, egymástól el sem válni, ha az anya nem kérdezte volna, mikint juthatnának a' partra? Kostandi azonnal evezőket szólita csónakjába, (mert a' török evezők még az övék rendbeszedésével foglalatoskodának) 's az egész társaságot a' partra szállitá. Hajózás-közben hallá, hogy a' megszabadított szép lányka neve Dilber, (azaz szívorzó) 's ő a' város egy, Mustafa nevű legnagyobb tekintetű ayan, vagy előkelőjének lánya, hogy anyja ennek egyetlenegy neje.

A' párttól hazakiséré őket, egy karmazsinpirosra festett nagy épületbe, melly mindenütt alkalmasságot és durgazdagságot mutatott. Két vagy három sima ló szépen felkantározva 's földbe vert czövekhez lánczolva állott az udvaron, sok jól ruházott inas járt-kelt ide 's tova munkátlanul, és fen az ablakokban is különbféle csalmás fejeket lehetett látni.

Midőn Kostandi — nagy bujára — a' hajóhoz visszatérni készülé, mondá neki a' gyermek, kinek életét megmentette: „Ha szereted az Istent, jer el holnap; most nincs alkalmas óra. Házunk mindenkor tiéd!“ — A' szerelmes ifiu még egyszer Dilber után nézett, — ki fátyolát hátravonván, rá bájlólag mosolyga, — és nagyot sohajtván, lassan hajója felé ballagott. Az est hátralévő részét, sőt csaknem egész éjszakát a' nap csudatörténeteiről való eszmélkedéssel tölté; semmit sem gondolhatott, semmit sem álmodhatott egyebet Dilber szépségénél, ennek képe kevésb gyűlölséggel nézeté vele a' Törököket, mint elébb szokta. Ő felette ifiu 's igen tapasztalatlan vala átlátni fenyegető veszedelmét, ha egy harem titkaiba bátorzkodnék avatkozni, 's azért szünetlenül eszközöket gondola ki, hogy forró szerelmének kedves tárgyát ismét láthassa.

Már korán reggel Mustafa aga házának kapuja előtt álla; de ammint közelite, minél lassabban ment, hogy ráérjen alkalmatosságot fürkészni szerelme látására. Az ajtóban találkozá az ifiu Osmannal, (igy hívták Dilber testvérét) ki olly nagy örömmel sietett elébe, mint csak egy török gyermek udvarisága engedi, 's őt egy hoszu lépcsőzeten felfelé attyához vezeté.

A' szoba egyik szegletében, az ablak mellett, hol puha vánkoston egy keményen kitömött négyszegű selyem-ülés volt, üle Mustafa aga; a' smyrnai dicső öböl, a' kikötőhely, a' távol kastély, az, egy részről Caraburnu setét fokával, másfelől Foglicris heglánczával kerített gyengén lejtős hegyek, 's köztök a' szép Cordelio vidéke te-

rülének el szemei előtt. Ő egy vala azon igen szép Törökök közül, kiket Ázsiában olly számosan láthatni; sasorru, külsejében tiszteletes, és magaviseletében kegyes, mintegy negyven esztendő, fejét finom zöld posztóból varrott 's hófehérségű mouslinnal prémzett sapka ékesíté, menyétbunda fedé pamut-szövetből készült tiszta és csinos melytyűjét, 's övéül drága caschmir-shawl szolgálta. Midőn fíja Kostandit hozzá vezeté, tüstént megesmerte őt, és török sajátú szabadlelkűséggel, a' mit a' nyájasság hangja, mellyel az igazhitű szokott élni, mikor hitlennel beszél, talán még nevelt, mondá neki:

„Ohi Kostandi, Kosch geldin, sefa geldin! Isten hozott, Isten hozott! Jer ide, — ülj mellém, (azonközben kezével helyet mutatva) te barátunk vagy, — te szabaditónk vagy. Felettébb le vagyunk irántad kötelezve: Osmanunk nekünk mindent elbeszért. Maschallah, Maschallah, dicsértessék az Isten! Te már valódi férjfi vagy, jóllehet igazán csak ifiúnak látszol!“

Kostandi keveset, vagy semmit sem felelhet; de igen meglegedettnek 's boldognak tetszék.

„Frank vagy-e, vagy Rajah?“ — kérdé a' Török; Kostandi felele: hogy ő athenei Görög.

„Ah! te Giaur, hitlen vagy! — de az nem baj, Kostandi! te mégis jó ember vagy, — jobb volna, Osmanli volnál; de Allah Kerim, az Isten könyörülő! Kismet, a' sors téged arra rendelt, hogy a' légy, a' mi vagy. Tehet-e az ember a' végzet ellen?“

Ezután az ifi Görög iránt olly tiszteletet mutattak, millyen csak a' legnagyobb tekintetű Törököknek jut.

Hoszu száru 's drága gyantakő szopókáju pipát nyújtának neki, 's miután kiszívá, kérék, hogy tartaná meg. A' legforróbb kávét tevék elébe, szájába pedig egy nagy kanállal tele rózsa-befőttet, azonkívül térdeire arany-csipkés török asztalkendőt terítének; tömjénnel füstölék körül, és rózsavizzel fecs-

kendezék meg. Midőn elmenő-félben vala, Mustafa aga megfogá kezét 's mondá:

„Megállj barátom! háladatosságunkat irántad eléggé soha sem mutathatjuk meg. „Hallod-e Selim! — tenyerébe csapva, első szolgáját híván, — hozd a' tiszteletbundát annak, ki engem a' gyermektelenségtől 's házunkat az inségtől megőrizte.“ Ekkor egy fekete-rókabunda vetteték Kostandi válai-ra. — „És ott, — monda Mustafa, az udvarra mutatván, — ott vagyon egy ló számodra, Kostandi! — Fogadd el háladatosságunknak e' csekély emlékét, — tartsd meg 's lovagolj rajta érettünk, és ha van még valami, a' mit Mustafa érted cselekedhetik, szólj!“

A' mi ifiunk elbámult 's megzavarodott illy nagy-lelkűségen. Nem tudta, mit mondjon, vagy tegyen, hogy háláját elegendőképen kifejezze, ámbár — igazán szólva — a' világnak minden bundáját, lovát és pipáját, imádott Dilberével egy pár percznyi özszejövetelért szívesen odaadta volna.

Az aszszonyok iránti török udvarias szokás és érzemény hátráltaták Mustafa agát, feleségéről és lányáról csak egy szóval is említést tenni: a' miért Kostandi e' tekintetben olly kevésbé kielégítve ment el, a' mint jött. Midőn bundájában a' lépcsőzetről leért, hogy lovát birtokába venné, próbálá ifiu barátjától, Osmantól kikémlelni: szabad volna-e Dilbert ismét látnia.

Osman igen fiatal lévén még annak valódi tudására, melly korácsnak kelljen a' szépneműt a' férjfiak társaságából kizárni, 's nénjét csupán játszótársának tartván, mondá ártatlanságában: „Jer ma estve, akkor megláthatod őket, amott laknak, ott ben.“ Ekkor egy nagy kárpittal bevont ajtóra mutatata.

Ez az Atheneinek új életet ada. Tüstént felüle lovára, 's pipáját kezében tartva, eltávozott bundájában Mustafa aga házából, kincseivel 's jövődó reményeivel aggódva foglalatoskodván: „Mi tévő legyek 's hova menjek?“ — ugy mond magában. Ó

olly jó lovagló volt, mint tengeri hajósok általjában, azaz igen nyomorult; mégis iparkodott magát fitogtatni, ennekokáért a' piaczokon 's utszákön végig folytatá utját, hol lószerszámának cšengése 's a' gazdag bundája iránti tekintet neki a' sokaság közt rést nyita. Aztán az egész frankutszán keresztül kerengett, a' nagy köveken áltugratott, 's a' megterhelt tevék közt előnyomult, míg az alacsony tengerparti külvárosba nem ért, hol úgy nyargalt és követ paripáját úgy kifárasztotta, hogy mindkét oldalán folyt lefelé a' tajték, 's azt egy igen jól tartott állatból csaknem döggé tette. Egyébiránt maga is a' bunda melegétől annyit szenvedett, hogy már majd egészen elalélt 's vissza kívánt menni a' hajóra. Tulajdonképen maga sem tudta, mit csináljon, és lassan lovagolt, míg egy Török meg nem szólítá, ki a' lovat jól megvizsgálván, kérdé tőle: eladó-e az? Midőn Kostandi igenelé, a' vevő a' lovat ócsárlás által vélekedésében eléggé roszalván, eladá neki mintegy negyedrészen igazi értékének. A' lócsiszár (és Törökországban ezek is olly ravszo-
k, mint egyébütt) megfizeté árát, elvonult az állattal 's a' hajósnak időt engede, tett rossz alkuját megbánni.

Szerelmén kívül még folyvást semmire sem ügyelve, 's azon reménységgel, hogy kedveltjét estve meglátandja, személyének csinosítása ötlött eszébe, 's arra azon pénz, mellyet épen most kapa, neki igen alkalmatosnak tetszett. A' piaczra ment, 's magának mindjárt egy, arannyal csikozott turbánt vett, mellyel sapkáját körültekerte; válaít himzett kendővel takarta be, 's eddig meztelen lábaira gazdagon kirakott és himzett topánkát huzott, szintolly kevésbé felejtett el egy derék, tarka 's arany-sinóros dohányzacskót venni: valamint a' rá nézve haszontalan bundát is egy himzett köpönyeggel cserélte fel. Ezen új öltözetben a' fürdőbe ment, hol két egész órát tölte személye csinosításával 's drága Dilleréről való gondolkodással. Minekutána pedig eléggé ki volt párologtatva, gyurva, gyapot-zacskóval

dörzsölve, és szappanos vízzel meglocsolva, vidultabban és kellemesben lépett ki ismét, mint volt valaha.

Alkonyat felé vala, 's ő néminemű késedelemmel és vigyázattal keresé fel ifju vezetőjét, ki szavához hiven, nyughatlanul várta, hogy őt annya 's nénje szobájába vezesse. Láthatlanul bujtak be a' beaggatott ajtón 's aztán sok tekervényes folyosón, míg egy lépcsőzethez nem jutottak, mellyen Osman vigan lépkede felfelé, azalatt, hogy Kostandi őt félénken követé. Midőn belépének ama' szobába, hol az aszszonyok öszzegyülve valának, félelem és álmélkodás kiáltása hangzék férjfi látásán; azonban Mustafa neje szabaditóját, mint egyik gyermekét megesmervén, minden mahomedi kétséget félretéve köszönté Kostandit, mintha saját fija lett volna, azalatt, hogy Dilber, kinek orcáját setét pirosság futotta el, ammint illy váratlanul ismét meglátta azon férjfiat, ki ébrenségében 's álmában szüntelen eszébe forgott, olyan örömjeleket pillantata, millyeket csak szerelmesek értenek meg. Az öröm azonban csak rövid vala, mivel Kostandi csakhamar kénytelenítették eltávozni, minthogy a' török serailbeli udvariság törvényei olly szorosak, hogy csak koronás főjelenléte által szegettethetnek meg. Kostandi mégis vett annyit észre az aszszonyszobák helyzetéről, hogy azok egy kertre néztek, melly nem volt tova a' tengerparttól, sőt belőlök hajóját is meg leheté látni; mert a' harembelie rövid látogatás alatt rámutata Dilber és annya a' jól esmert helyre, hogy Kostandit ama' tündér esetre, melly által velek megismerkedett, emlékeztetnék. Őt tehát azon remény táplálá, hogy kedves Dilberének egy vagy más módon utólsó Isten-hozzádot mondhatand.

Miután Mustafa aga házából eltávozott 's Osmantól megvált, szinte természeti ösztönből tudta a' harem fekvését; észrevette, hogy semmi sem volna könnyebb, mint a' falon áltmászni, melly vályogból vala rakva, sok helyen bedüledezve, 's

könnyű bemenetelt igére azon kertbe, mellybe igen hihetőleg Dilber szobájának ablakaiból lehetett látni.

E' felfedezésen törte fejét. Hijában igyekezett okosan gondolkodni 's illy vakmerő szándék veszedelméről meggyőződni. De okosság nem volt az ő legkitündöklőbb sajátja, ezért csak az idő lassu lépését átkozá 's azon órát, mellyben szerelme lakához közelíteni bátorkodott. A' parti utszák hoszában sétálgatott, 's az estét egyik kávéházból másikba bolyongva töltötte, míg jól besetétedvén, azzal nem kecsegtethette magát, hogy a' világitatlan smyrnai utszákon rá nem esmernek. Annakutána lábujhegyen a' kertfalhoz lopódzott, keresztülmászott rajta 's a' kert bokrai közt helyet foglalt. Itt elrejtezve, minden, egyik ablakból a' másikba lobogó gyertyára szemesen vigyázott, mindaddig, mignem gyanakodni kezdte, ha valljon Dilber valóban e' részén lakik-e a' kertnek. Most jöve fel a' hold, és sugárai világot vetének némelly tárgyra, mellyeket ekkoráig homály fedett. Itt ajtócsikorgást hallván, nagy öröme-re egy nyílt ablakocskát veve észre, 's ebben egy ábrázatot, — mellyet ő Dilberéének esmert — komoran könyökle. Nyilván a' kikötőre nézett, hol a' Görög hajója a' horgonyon fekvék, — a' lányka hallhatólag fohászkodék, — komor vala az Allah, Allah! hang, melly a' fohászkodót követé, 's szive érzeményét olly hathatósan elárulá, hogy Kostandi önmegesmertetésétől alig tartóztathatá magát, úgy meg lón győződve, hogy ő az, kit amaz gondolatiban forgat.

De félt, — hogy a' lányka nincs magánosan, 's neki, ha egyszer felfedeztetik, soha sem lehet reménysege, azt ismét láthatni. Ammint a' hold emelkedék, 's ő mindent tisztábban különböztethete meg, egészen bizonyossá lón, hogy senki sincs körülte. Egy zörrenet, mellyet a' levelek közt teve Kostandi, felgerjeszté a' lányka figyelmét, amaz ismét megmozdula, ez még egyszer oda néze, 's mondá azután: „Kim der? Ki van ott?“ — Halk köhennel ada amaz időt a' szépnek, hogy bámulásából

magához térhessen, aztán rejtekéből lassudan kilépe 's elébe állá. Dilber rá esmerhete. Első állásában alázatosságot és tiszteletet mutatott, annakutána lassan az ablak alá ment. Amaz halk és lágy hangon kezdett vele beszélni, jeléül, hogy jelenlétét nem kárhoztatja. Az ifiu szerelmi ékesszólással kért engedelmet, hogy hozzá közelithessen.

„El nem hagyhatalak, — mond Kostandi — hogy még egyszer meg ne lássalak. Óh szívemnek aszszonya! óh sultanám! csak egy szót szólj rabodhoz, ha ez harag szava lenne is.“

„Te itt veszedelemben vagy, — monda a' megijedt lányka, — ha szereted az Istent, eredj innen, 's az ég legyen veled, Dilber szabadítójáért mindig fog imádkozni.“

„Hogy mehetnék! — viszonzá az ifiu. — Nem ég az én lelkem? Láthattam-e ezen arcot, érezhettem-e ezen szemek hatalmát, hogy nálok nélkül éljek? Szólj, lelkemnek szeme, angyalom, szólj!“

„Ne késs itt tovább, kérlek, — monda Dilber töprenkedve, — ha észrevennének, halál fíja lennél, 's ekkor Dilber meghalna, — ő egyedül szabadítójáért élhet!“

A' lánykának e' vallomása annyira elragadá az Atheneit, hogy szobájába próbált volna eljutni; de hirtelen világ mutatkozik, a' miért Dilber az ablakot bezára 's eltávozik. Így marada szerelmese bizonytalanul, ha valljon őt ismét meglátandja-e. Türelmesen várakozott fél óráig, mire halkkal kinylott ismét az ablak, 's fülébe következő szavak hangzottak: „Menj — menj, — kérlek az Istenre, menj! hanem holnap estve újra itt légy, de későbben.“

Kostandi már annyira megszédült a' szerelemtől, hogy maga koczkáztatásával fel nem hagyhatott, ámbár józanon ált kell vala látnia, hogy annak csupán nyomoruságban és szerencsétlenségben vethet véget. Csak az éjszaka visszatérésére várakozott, 's unalmas óráit azzal tölté, hogy magában képzelgeté azon gyönyört, hogy szerelmesét tanuk nélkül láthatandja. Végre eljőve ama' szempillantás, — a'

szerelmesek találkoznak, — egymásnak örök hűséget esküvének. Olly jól intézték el dolgokat, hogy minden háborgatás nélkül gyakorta özszejövének, 's ez őket talán vigyázatlanokká is tevé.

Egy estve, ammint Kostandi a' falnak esmert résén keresztülmászott, ugy rémlett előtte, mintha egy férjfit látna, ki magát lopva visszavoná, hogy meg ne esmertessék. Először nem gondolt vele, hanem szokott útját követte Dilber szobája felé, a' szerelem 's elragadtatás szüntelen visszatérő érzelsei között.

De az együttlét alatt ama' jelenés képe ötlék eszébe, 's annyira meghüté hevét, hogy azt Dilber csakhamar észrevevé.

„Mi az Kostandi? — monda — mi történt? El akarod hagyni a' te szegény Dilberedet, hogy meghaljon?“

„Nem lelke! — kiálta az elragadtatott ifiu, — nem! az én életem csak a' tiédde! egy! — nekünk csak egy leheletünk lehet, minthogy egy a' szivünk; hanem valami juta eszembe, a' mi roszt jelent, 's azt sajditom, hogy boldogságunk nem lehet tartós.“

„Ah! — mond a' lányka, — ah Kostandi! ha hitünket felvennéd, ha te mint én, egy lennél Islam gyermekei közül, ugy nem volnánk semmi hi-jával, 's akkor soha sem válnánk el.“

Nagyot sohajta az ifiu 's a' hű szerelmest szívéhez szorítá; de midőn látá a' reggel jeleit, mellyek a' láthatárt megvilágositák, gyorsan ugrék fel, mondván: „Mennem kell, Dilber! Ha elválasztódnánk, ah! akkor emlékezz meg Kostandidról, a' te, — a' te hű szeretődről!“

A' megzavarodott lányka könnyekbe merülve iparkodék őt visszatartóztatni; de hosszabb kése-delem bizonyos felfedezést okozott volna. Kiragadá magát öleléséből és mene. De alig tevé egyik lábát a' falra, mindjárt érzé, hogy megragadtatott 's négy vagy öt fegyveres Török által megfogattatott, kik őt minden kigondolható gunyszavak és szitkok között sietve elhurczolák, ő azt sem tudta, hova. Saját ken-

dőjével kötözék hátra kezeit 's öt gyors léptekkel hajták magok előtt, azonban minduntalan üték, hogy hamarabb menjen, és füleit következő beszéddel sértegeték; egyik mondá: „Majd meglásd, mit csinálhatunk veled!” — „Inschallah! — mond a' másik — basánk nem fogja megengedni, hogy egy semmirevaló Rajah szakálunkra ne vessen.“ — „Minket nem csalhatsz meg, — hozzá tévé a' harmadik, — a' mi kémeink sasszemekkel birnak! Maschallah! meglátandjuk, milly hirtelen repül le egy hitlen feje nyakáról.“ — Így hajták a' szerencsétlen Kostandit tovább, egész a' basa palotája előtti nagy udvarig. — Törökországban nap feljöttékor majd minden ember talpon szokott lenni; felfegyverkezett örök ülnek itt-ott rendes csoportokban, első pipájokat szíva 's a' reggeli kávét iszogálva; lovakat tisztogattak 's vittek itatni. Itt gonosztévőket lehetett látni, kik a' basa ítéletére várakoztak; amott a' jókori látogatók szolgájit és kísézőjit, kik uraiknak udvarlának.

Nem sokáig várakozék Kostandi, hogy a' basa elébe viteték. Ez dicsőül festett és megaranyzott teremben egy selyem divánon üle, három vagy négy előkelő Törökkel mély beszélgetésbe eredve. Midőn az ifjoncz bevezetteték, alig pillanta a' basa a' berohanó fegyveresekre, olly gyakorta jövének illyétén jelenések elő.

Nem gondolván a' félbeszakasztással, továbbfolytatá vendégeivel beszélgetését, végre monda nyugodtan, — szájából a' pipát kivévén és Kostandira pillantván: „Kim bu? Ki ez?“

„Agám! — felele a' tiszt, — e' hitlen ma reggel fogattatott el, ammint egy igazhitű hareméből jöve ki.“

„Védelem alatt lévő Frank ő?“ — kérde a' basa. „Nem, — ő Rajah;“ — viszonzá a' tiszt.

Ekkor a' basa, a' nélkül, hogy egy szót szólott volna, kezével egy könnyű vizirányos mozgást tevé egy vad tekintetű poroszló felé, — kinek szakála szeméig kunkorodott, 's ki válig fel volt türődzköd-

ve, — 's aztán nyugodtan folytatá beszédét. Ezen jel tüsténti lefejezést jelentett, mint minden jelenlévő tudta. Ammint Kostandi a' körülte álló öröktől megfogattaték, hogy feje vétessék, hangosan kiálta: „Én Görög vagyok! bünöm abból áll, hogy egy Moslemnek feleségét, fiját, lányát és rabszolgájit a' vizbehalástól megmentettem, 's ezért mint valamelly barmot, a' vágóhidra hurczolnak!“

„Mit mond ő? — kiálta egy a' basával beszélgető Törökök közül, — Alláhra kérlek! állítsa meg fenséged az igazság folyamatját addig, míg felvilágosítást kérek.“

Kostandi azonnal megesmeré Mustafa aga barátját, azalatt, hogy minden jelenlévő álmélkodék rajta, hogy egy Rajah igazhitűben találhatott barátira.

Mustafa aga kinyilatkoztatá aztán a' basának ezen ifiu iránti köteleztetéseit; de tüstént ránczba szedett szemöldökkel kérdé: ki házában követte legyen el a' bünt? A' tiszt, ki őt fogságba ejté, felele mély alázattal: „Rabszolgád vagyok, — nagyságod hareméből jöve a' hitlen.“

„Ugy! — kiálta az aga szörnyen felindulva 's megbántódva. — E' szerint valóban, — fontolgatva megállott, — csak egy eszköz vagy.“ — Kiálta a' Görögre hathatósan: „Csak egy eszközöd van élted megmentésére, — vagy mindjárt áldott hitünkre térsz, vagy halál fija vagy!“ — Ekkor a' basához fordula, várván tőle ítélete megerősítését, 's örvende e' szavakkal adott helybehagyásán: „Igen, igen.“

Ezen tüsténti serkentés a' választásra, — egy részről az előtte álló halál, más részről az imádott Dilber lehető birása, — a' fővétel ijedelme, a' jövőendő elszökés reménye, — a' szerencsétlen Kostandival Mustafa aga javaslatát elfogadtaták. — „Én Moslem vagyok! — kiálta fel — 's csókolom ruhád szegélyét, nemes aga!“

„Ugy legyen, — szóla a' basa, hívjátok elő az imánt!“

Azonnal megjelent a' pap, a' Koránt kezében tartva; ki is azt kíváná, hogy Kostandi a' moslemi vallástételt utána mondja, a' mit az lehető nyugodt ábrázattal tön.

Ezentul neve moslem névvel cseréltetett fel, elküldetett, hogy fejét nyírassa meg, miután az utolsó 's különös szertartásnak kell vala rajta végrehajtódni.

A' szegény hitehagyott megmeredt ijedtében; de barátja Mustafa ismét segedelmére volt, mondván: hogy neki egy unokája vagyon, kin szintezen szertartást viendik véghez: tehát mindketten együtt ugyanazon nap a' szokott megtisztelésekkel diszeshetnének keresztül a' városon 's együtt állhatnák ki a' környölmetélést. A' jó ember egyszersmind azt javaslá, hogy Kostandi neki adassék ált, hogy vallásokban illőleg oktattassék, mivel ő jövődö magaviseletéről kezeskedni fog.

Alig nyervén meg a' Görög e' halasztást, állapotjának minden ijedelmeit érzé; mégis Dilber iránti szerelme győzött. Jóllehet a' velebánás fertelmeségét érzé, mégsem volt elegendő lelki ereje arra, hogy éltét olly váratlanul 's olly hirtelen feláldozza. — Haja csakhamar lenyiratott, fejébe csalma tétetett és Mustafa aga házához vezettetett.

De magában lévén, a' szívében áradozó különbfélé érzelmek csakhamar győzedelmeskedtek állhatatosságán, 's ő könnypatakra fakada. Szülőjiről gondolkozék, 's azon fáradságokról, mellyeket azok elkövettek, hogy az igaz hit iránti érzést elméjébe oltsák, és azon bánatról, mellyet elpártolásának hirtelnek hihetőképén fogna okozni. Sőt azon remény, hogy Dilberét birandja, 's férjévé leend, sem viditá fel, mivel tudta, hogy a' Török hitehagyottra mindig megvetőleg néz.

Távolléte a' hajótól, nagy aggodalmat szerzett rokonának, ki ugy vélekedék, hogy a' török csónaknak 's a' benne volt aszszonyoknak esete, mellyet ő megtudott, azzal öszszeköttetésben van. Tudakozódék Mustafa aga házánál, (mert csakhamar ki-

tudódott, kihez tartozott legyen ama' társasaság) 's ott mindent megtudott, a' mi az ifiu Athenein történt. Mig az utolsó szertartás el nem végződött, senki sem mehele hozzá szabadon; de azután ugy nézték volna Kostandit, mint az Islam valóságos fiját. Kostandi megtudván, hogy rokona 's földijeit látni akarták, mindenét odaadta volna, hogy szabad legyen velek elutaznia.

Semmi sem szélesztheté el azon komorságot, azon nehéz komorságot, melly a' hitehagyott elméjét terhelé, bár kegyes és nemesszívü barátja Mustafa aga gyakran meglátogató 's azon reménnyel táplálá is, hogy idővel lányát neki feleségül adandja. Ő változtatva a' leghevesb és legellenkezőbb szándékokat forralá magában, — majd a' megmásolásra határozá magát, — majd — hogy szeretett Dilberének birására várand. Érzelmeinek ellene törekedő erőszaka végtére olly hatalmas lón, hogy erősen elszánná magát mindennek, még saját életének elvesztésére is, mintsem azon nyomorult, megvetett teremtmény maradjon, a' mi volt.

Midőn az utolsó szertartást megelőző napon, az ayanok mindnyájan öszszegyülekezének Mustafa aga házában, eltökélé, hogy ígérését nyilván másolja meg, 's magát mind halálig a' keresztyén vallás hiv és rettenhetetlen követőjének vallja. Ezen reggel igen gondosan öltözék fel mint Török, egy nagy süveget (kauk) teve fel, mellynek nagyobb kitűnés végett szent zöld színűnek kellett lenni, 's ez neki egy igazhitű tekintetét szinte a' lehetőségig megszerzé.

Midőn már a' város legelőkelőbb férjfiyai, az ayanok, a' Scheik el Islam (legfőbb pap), a' fő vámtiszt, a' legtekinteteseb imánok, a' Daroga (csendbíró) 's a' város tisztviselőji egybegyűtenek, mint hetenkint egyszer cselekedni szoktak, közzéjek mene Kostandi, szilárd lépéssel 's elszánt arczeal, fenhangon kiáltván: „Ti smyrnai férjfiak és Islam követőji! tudjátok meg, hogy én, noha éltem megmentése végett elcsábitva, hitetekre állot-

tam 's profétákat igaznak nyilatkoztattam ki; én ezen szavaimat megmásolom és visszahuzom, 's ezt ekkép cselekszem:“ —

Erre csalmáját levevé, 's maga előtt földre veté. — Én Keresztyén vagyok, — folytatá — 's mindig az maradok. — Isten engem úgy segéljen!“

Leirhatatlan azon benyomás, mellyet e' beszéd és cselekedet a' gyülekezetben okozott. A' néző valamennyi jelenlévők arczain észrevehette volna azon boszuságot, melly természeti gyengédségeket a' leghevesb haragra rutitá el, mint midőn gyakran láthatni, hogy a' tenger sima színén, ha szélvész közelget, először fejr tájtékok hempelyegnek, aztán iszonyu magasságnyi 's mindent magokkal ragadó hullámokká dagadnak. Kostandit legottan darabokra szaggatják vala, ha ezen féjfiak illetén erőszakoskodásokhoz lettek volna szokva; de mivel természettől szelidek voltak, szolgájitak hívák segítségül, hogy a' gonosztévőt fognák meg, a' mi tüstént meg is lőn. Mustafa aga egészen megzavarodék, érzékeinek nem hihete. Nyilvánóságos félelemben vala az ő jó és kegyes szive azon sors végett, melly neje és gyermekei szabaditójára várakozott.

Oda siete, hogy az ifiat szándékáról leverje. Olly nagy tekintetben volt ő a' városban, hogy előtte mindenki félretért, midőn a' szerencsétlen Kostandihoz tolakodott. Elővett minden lehető okokat, fenyegetéseket, vagy hizelgő szavakat, hogy szándékát megváltoztathassa; — de hijában! ő el volt szánva a' halálra, 's a' halál elkerülhetetlen vala, ezt átlátá a' jó Török.

Azonban megkéré a' gyülekezetet, hogy üléseit ismét foglalná el; kinyilatkoztatá nekik az ifiu iránti köteleztetéseit, őket a' vendégszeretés szent kötelességeire emlékezteté, 's abbeli engedelem végett esedezék, hogy az még egy napig házánál maradjon, hogy őt — mint reményli — szándéka megváltoztatására bírhasa.

Ez megengedették, 's a' vekil vagy a' basa küldöttje jóváhagyá, hogy Kostandi még huszonnég

órát nyerjen meggondolásra, ha Moslem marad, ugy csufolása, mellyel az ő hiteket illette, nem jó tekintetbe; ha nem, bizonyosan meg kell hálnia.

A' derék Mustafa legkisebb időt sem mulasztotta el, hogy ifju barátunkat fel ne keresné. Nem kimélt semmi esedezést, mindenre kérte őt, a' mi a' kereszténynek előtt szent, hogy boldogtalan szándékát változtatná meg; Kostandi változhatatlan maradt. Mustafa aga felvilágosodottabb lévén, mint nemzetének többsége, az ifju lelki erejét csak csudálhatta; végre sokáig tusakodván önmagával, monda: „Ha csakugyan arra határoztad magadat, maradjon ugy; de olly feltétel alatt, hogy e' várost tüstént hagyd el, soha se mondhasd, hogy Mustafa, vendégét és családjának szabadítóját meg hagyta öletni, holott azt megakadályozhatta. Nesze, — hozzá tévé, egy arannyal töltött nehéz erszényt adván nekie, — nesze Kostandi! indulj utadra; nem kezeskedhetem éltedért, ha még csak egy óráig is itt maradsz.“

Az ifju szörnyű bánulásra és csudálkozásra ragadtaték, ammint e' szavakat hallá. — „Mit hallok? — ugymond — lehetséges-e, hogy én szabad vagyok? Óh nemes agám! senki sem fog téged bántani, hogy én szabad vagyok? Te az én csekély szolgálatomat kétszeresen, sőt többször megjutalmaztad, hagyj engem meghalni, mert én mindent megérdemlek, a' mi rám várakozik.

„Siess! — monda neki Mustafa, — késedelem halált okozhat neked; ha megtudják azon gyalázást, mellyel hitünket illeted, ugy az egész város felkel és téged izre-porrá tör, — credj!“ — „Hát Dilber? — kérde a' szerelmes. E' névnel elkomorult Mustafa aga 's viszonya: „Tudod, mit parancsol a' mi hitünk és szokásunk, — e' tárgyról egy szót se többé; mert olly nagylelkű nem lehetnék irántad. Lányom soha sem lehet hitlen hölgyévé, haszinte az kiszabadítója volna is a' halálos veszélyből. Még egyszer mondom, hagyd el házamat, 's Allah vegyen oltalmába tégedet.“

Kostandi térdepelve karolá ált a' jó ember lábait, csokolá kezét, engedelmet kére mindenről, a' mit miatta szenvedett, 's hálabuzgó szívvvel hagyá el szabadítója házát. Midőn a' kapun kilépe, ott találá az ifiu Osmant, 's őt hevenyében gyengéden megölelvén, monda: „En téged örökre elhagylak; mondd meg nénédnek, felejtse el, hogy olly szerencsétlen embert, mint Kostandi, valaha látott.“

Még többet szólott volna, mert Dilber iránt égő szerelme őt minden ígésző erővel újra le akará fogni, ammint nehányai a' basa tisztei közül egy vakbuzgó csoport előtt láta, vagy legalább látni képezele, kik ki lehetének küldve, hogy haladék nélkül fejét vegyék. — Késedelem nélkül sieté hajója felé, melly — öröme — ugyanazon pillanatban akara elvitorlázni. Elszökésének története, mellyet a' kormányzónak kevés szavakkal elbeszéle, a' hajóslegényeknek nagy örömet 's a' sietségre kétszeres ösztönt okozá; a' horgonyokat felszedék, a' vitorlákat felvonák, 's a' hajó csakhamar elhagyá az öblöt. Kostandi megvetette látó-erejét, hogy szabadítója házát, kiváltképen pedig Dilbere szobáját felfedezhesse. Végre megesmeré, 's azt hívé, hogy azon ablaknál, hol először özszejövének, szerelme tárgyát látja. Mi örömost odarepült volna őt utóljára áltkarolni; de csak kendőjét lobogtathatá felé, — a' lányka kezének könnyü mozgása, mellyet Kostandi egy meszszelató-cső segedelmével vón észre, bizonyossá tévé, hogy megesmertetett. Szemei a' távoli helyre valának függesztve, mig maga a' város is az öblöt környező nagy hegyek közt el nem tűnt,

Ugy hallottuk, hogy Kostandi és Dilber, szerelmek szerencsétlen kezdetének daczára is, mellyet az elébbi lapokban beszéltünk el, nem sokára azután özszekeleének 's egy görög sziget távoli öblében boldogul éltenek.

Kostandi egy hajó kormányozójává lévén, egy

setét estve csónakon a' smyrnai révpartra bátorkodék evezni, 's a' Mustafa aga házához közellévő jól esmert kikötőből a' szárazra kiszállni. Hallotta már, hogy érdemes védje, jóllehet a' városban nagy tiszteletben tartaték, az engesztelhetlen Ulemák vagy törvénytudók által olly igen üldöztetett, — mivel elmulasztotta az alkalmat, Kostandit vagy az Islamra téríteni, vagy azon kemény megsértésért, mellyel azt illeté, megöletni; — hogy ő magát a' világtól elvonta, és rontsolt szívvvel, mint szokták mondani, megholt. Elbeszélék neki egyszersmind, hogy özvegye és lánya most is azt a' részét lakják a' háznak, mellyet azelőtt, mégpedig olly boldogtalanul, hogy csakhamar a' derék Mustafa sorsára jutnának, ha számokra segély nem érkeznek. E' tudósítás olly hatalmasan felébreszté Kostandi érzelmeit, hogy magát előttök megésmerteté. Dilbert szerelmesnek és hivnek találá magához; — Osman, mint kereskedő, uton volt, annya pedig kész lévén szerencsétlensége nézőhelyét elhagyni, megegyezett benne, hogy Kostandi csillagait követendi. — Még azon estve elhagyák születések helyét, hogy esmeretlen 's hitetlen országokat vándorlanának be. Az Atheneit olyanak találák, mint csak kívánhatták, — jónak, nemesnek és serénynek. Dilber felvévé férje vallását, 's a' keresztyén erények tündöklő példája lón.

Fel-Apáthi MOLNÁR SÁNDOR.

N e p d a l.

Arra alá a' pusztákon,
Alma terem a' fűzfákon,
Minden ágon kettő három,
Van szeretőm tizenhárom,
Ha tiz meghal, azt sem bánom;
Még is marad kettő három,
Kivel beérem a' nyáron.

Közi LIGETFY ANDOR.

Könyvesmértetés.

Kisfaludy Sándor munkái. 4 kötet, 12rét, Pesten 1833.
Wigand Ottó tulajdona. Tízes borítékba kötve 6 ft. c. p. pompas kiadás 20 ft. c. p.

Hogy minden nemzet literaturájához a' mai időben okvetetlenül három rendbeli személy kívántatik, ugymint: író, kiadó és olvasó, ezt senki sem fogja tagadhatni; de még is kérdés marad, melyik e' három közül legfőbb, 's kinek van e' részben legnagyobb érdeme. — Az író méltán legfőbb helyre tart számot, mert ha ő nem írna, nem lenne a' kiadónak mit nyomtatni 's az olvasónak mit olvasni. De az olvasó sem akar utolsó lenni, sőt gyakran ő tartja magát a' literatura legnagyobb előmozdítójának; mert hiában dolgoznék az író; hiában nyomtatná a' könyveket a' kiadó, ha ő azokat nem venné 's nem olvasná, 's elébb utóbb is kifáradna mind a' kettő igyekezetében. E' szerint a' kiadónak nem maradna több 's egyéb érdeme, csak az, hogy ő segíti világra az elmeszüleményeket, még pedig ötlet ez a' vád is terheli, hogy ezt nem valamelly nemesebb tzelből, hanem önhaszonkeresésből, nyereségkivánásból tselekszi. —

Azonban meghagyván mind a' két elsőnek az ő érdemeleptsőjét, mellyen a' literatura előmozdításában áll, — ha a' dolgot előítélet nélkül tekintjük 's szorosabban vizsgáljuk, úgy tapasztaljuk, hogy a' két első sem ment az önhaszonkereséstől, a' nyereségkivánástól. — Mert lehet ugyan 's van is író, a' ki távol minden önhaszonkereséstől, sőt még a' ditséretvágy hiuságától is, egy minden világi gyarlóságtól ment nemesebb lélek által ihlettetve teremt elméműveket, 's akkor is teremtene, ha egy olvasó, egy kiadó sem lenne a' világon; és csak az ilyen mondhatná el magáról:

„Est deus in nobis, agitante calescimus illo.“

De az ilyen író génie, — 's bár mit mondjunk is, ritka tünemény holdunk alatt, és ezek gyér számához tartozik a' szóba vett hősünk, — a' Himfy szerelmei 's a' régék érdemkoszorus költője. — Mind a' mellett szereztek volna e az ő minden magasztaláson feljül való munkái is a' literaturának annyi fényt, annyi előmenetelt, — az olvasóknak annyi gyönyörűséget, annyi hasznót, ha holt kézirat-

ban maradnak 's nyomtatás által a' bel- és külföldön el nem terjednek? — Valóban nem. — A' szépnek 's kellemesnek egy néhány kedvellője lemásolta volna ugyan e' remek munkákat, a' mit ezeknek írója is még gyermek korában tselekedett, általok az az előtt nem igen különösen betsült magyar literatura szeretetére lelkesítettén; de a' közönség nagyobb része előtt éji homályban maradnak, elfelejtetnek 's utóbb talán el is vesznek a' nemzet, a' literatura, a' szépizlés 's tsinosodás helyrehozhatatlan kárára. — Elmondhatjuk tehát Horatiussal:

„Paullum sepultae distat inertiae
Celata virtus.“

'S azt, a' mit ő ugyanott a' költőkről mond:

„Vixere fortes ante Agamemnona
Multi; sed omnes inlacrimabiles
Urgentur ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro.“

egy kevésbé megváltoztatva a' kiadókra alkalmaztathatjuk; — mert hány író t fedne a' feledékenység örök éjszakája, ha kiadóra nem talált volna! —

Ezen feljül, az író is, még pedig méltán, hasznot reményl, hasznot kíván fáradságos munkájából. Legnemesebb haszonkiváns az, hogy olvastassék, 's így azon jó, azon szép, azon kellemes, a' mit munkájiba foglalt, a' közönség lelkébe hasson; — de ehhez még más haszonkiváns is járul, tudniillik, hogy érdemet szerezzen, hogy munkája megjutalmaztassék, — 's így a' haszonkeresésre nézve nints mit szemire vetnie a' kiadónak. — De az olvasó is hasznot reményl, hasznot kíván a' munkaért adott pénzéből; mert véghetetlen ritka az, a' ki tsak azért venne könyvet, ha rossz is, hogy a' szegény írón segítsen, 's az illy segedelem is felette tsekély és tökéletesen elégtelen az írónak várakozásaihoz, az írónak szükségeihez 's a' literaturának előmozdításához képest: — közönségesen véve tehát az olvasó azért adja ki pénzét, hogy a' vett munkából vagy tanuljon, vagy magát gyönyörködtessék; 's így a' haszonkeresésre nézve ez is egy hajón evez a' kiadóval. —

Azomhan sem az író, sem az olvasó kívánságait nem lehet kielégíteni a' munka kiadása nélkül, 's millyen terhes, millyen bajos, millyen veszedelmes az, legjobban tapasztalhatják, a' kik munkájikat a' magok költségén adják ki; így tehát a' kiadónak vagyon elsősege a' két rendbeliszemély előtt, már azon régi közmondás szerint is:

„Sint Maecenas non deerunt Flacce Marones.“

De a' kiadó a' mai időben még annnyival nagyobb szerepet játszik a' literatura színén, minthogy most olly Maecenasaink nintsenek, mint a' régi időben; — mert a' könyvajánlások, melyeket gyakran olvashatni, többnyire pusztá complimentek, tisztelkedések, hogy legalább a' fényes név által a' munka kelendőbbé tétessék, — 's az ajánló írók nagyobb részint viszont egy kis pártfogási biztatással, vagy legfeljebb egy néhány forinttal elégítettnek ki, melyek gyéren csak az ajánlólevél költségeit is fedezik: — olyan pedig, a' ki az egész munkát a' maga költségein nyomtatná 's azt az írónak ajándékozná, vagy pedig írókat tartana, segitene, betsülne 's velek társalkodnék, a' legnagyobb természeti ritkaságok közzé tartozik; a' kiadónak tehát a' maecenasi tisztet is magára kell ruháznia. —

Igaz ugyan, hogy a' könyvkiadónak universitási definitiója: „Animal dentibus incedens,“ mivel a' kiadó a' szegény írók lelkeit igen rágja és martzangolja; de azt is bizonyítja a' tapasztalás, hogy az írók csak a' könyvkiadók által élnek és boldogulnak, — 's hogy a' hol kiadó nintsen, ott az írók is elnémulnak, elenyésznek. 's a' literatura is parlagon marad, — mint nálunk is tapasztaltuk. — Így tehát a' kiadó, ha a' világi roszak közzé számlálathatnék is, — még is a' legszükségesebb, legjóltevőbb rosz a' literatura mezején. —

De a' jó kiadó nem csak táplálja az írókat, hanem neveli is, sőt tárgyakat is ad fel nekik az írásra; — mivel nekik állása 's tapasztalása által legjobban kell esmernie az olvasók természetét, lelki szükségait, a' gondolatok 's vélemények uralkodását, a' tárgyak 's könyvek kelendőségét; — e' szerint tehát a' kiadó az olvasókat is gyarapítja, neveli, — ő legfőbb rugó tolla a' tsinosodásnak 's műveltségnek, 's így a' kiadóban nem csak mind a' három rendbeli személy, — hanem az egész literatura is egyesülvén 's általa gyarapodván: — ő a' literatura, — 's a' nemzeti és emberi műveltség mezején a' legszükségesebb, a' legnevesebb valóság. — Tisztelet tehát és betsület a' kiadónak, a' könyvárosoknak! —

A' pusztá könyvnyomtatókat ide nem számlálhatni; — mert ezek még legalább minálunk ekkoráig csak — sajtók, — 's így mint lelketlen mosztonoknak önérdemek nintsen; — noha nem lehet tagadni, hogy egy idő óta főképen Landerer és Trattner Károlyi intézeteik, leginkább a' jó izlésű Wigand Ottó serkentései által a' tsinos nyomtatásban hatalmas előmeneteleket tettek: bár a' hibátlan nyomtatásban is tennének! —

Annál nagyobb magasztalásra, annál nagyobb hálára méltó tehát a' kiadó, minél ügyesebben, lelkesebben 's jóltévőbben teljesíti azon méltóságos tisztét, melyet állása által az emberi miveltség 's tsinosodás, a' lelki nemesedés országában foglal; — annyival is inkább, mivel annak hiv teljesítése sok vesződséggel, veszteséggel, veszedelemmel jár és felszámíthatatlan akadályokkal: — 's így a' kiadónak, könyvárosnak közhasznuságáról, ügyességéről 's lelkeségéről vévén mértéket annak ditséretére, azok közzé e' jelen könyv kiadóját is Wigand Ottó urat méltán számlálhatjuk.

Mert ha elhallgatjuk is azon kisebb munkákat, melyeket költségeit szerentséltetve kiadott, ha melleleg érintjük is tsak a' Pest-Budai házi Titoknokot Farkas Elektől és Kövy Istvántól; Macbeth szomorú játékot Shakspeartól, angolból fordítva Döbrentei Gábor által; a' Mezei jószágot, 's a' Gyakorlati bortermesztést és pintzegadtságot Leibitzer Jánostól; a' Leghasznosabb és új felfedezésekkel írott rövid gazdasági munkát, Tsötönyi Mártontól; a' Ritka, csodás, rémletes és borzasztó rakhelyét; — a' Különczöt, Lafontaine után F. Almási Balogh Sámueltól; Ivanhoet angol szerint Thaisz Andrástól; Pali és Minka olvasó könyvét, 's a' Kis Gyula könyvét, Döbrentei Gábortól; a' Mivelt Társalkodót; az Oktató és érdeketes történetetskéket az ifjuság számára Kotzebue Ágoston után Molnár Andrástól; a' Vidám Társalkodót Tréfaberki Tivadartól; a' Hitel című munka taglalatját Gróf Dessewffy Jóseftól; a' Geographiai szókönyvet; a' Geographiai kézikönyvet Zádor Elektől; a' Szívet formáló történetetskéket a' gyermekek és ifjak számára, Kotzebue szerint Molnár Andrástól; a' Boldogulás mesterségét, francziából Droz Jósef után Kis Jánostól; Hahneman Sámuel organonját; az Aranybányát Zádor Elektől; Magyarország történeteit időszaki tablákban Petrovits Fr. Keresztelytől, 's a' Sas tizenkét köteteit, melyeket olly rövid idő alatt tetemes saját költségein kiadott: — nem tagadhatjuk meg, ha akarnók is, férjfi állhatatosságától tiszteletünket, hogy — annyi méltatlan, alaváló rágalmazások, — annyi fondor, irigy ellenségeskedések, — annyi minden felől elejibe gördített akadályok közt, 's olly temérdek, szeren-

tsére bizott költségek mellett a' Közhazsnu Esmerek Tára folytatásától el nem rettent, sőt hazafiúi aldozatait Kisfaludy Sándor remek munkájának, a' nagy költő érdeméhez illő fénnel 's tsinossággal végbe vitt kiadásával tetézte, koronázta; — méltó tehát arra, hogy közjóra irányzott intézeteit viszont minden igaz hazafi segítse, pártfogolja.

A' első kötet a' kesergő, a' második a' boldog szerelmeket foglalja magában, egészen a' régi kiadás szerint, tsak némelly jobbításokkal; a' harmadik kötetben Dobozy Mihály és hitvesse 's Kemend, a' negyedikben Döbrönte 's a' Megboszszult hitszegő, Kisfaludy Sándornak új lelkesedéssel írott regéji által örvendeztetett meg az olvasó közönség. — Kisfaludy Sándor munkájának belső érdeméről nem tsak felesleg, de vétek is volna többé szóllani, minthogy akar mint fenné is fogát a' szigorú, rozsdá ette critica; ez iránt a' köz vélemény, a' józan értelem 's az olvasó közönség köz megegyezése régen kimondta már ítéletét, de a' tapasztalás is bizonyítja, hogy Kisfaludy Sándor munkáit kitsinye, nagyja, fiatalja, öregje, aszszonyja, férjfija, mivelteje, miveletlenje, honfija 's külföldije kapva kapja 's gyönyörűséggel olvassa. — Tapasztalásunk bizonyítja, hogy az idegen nyelvű hölgy nemzeti nyelvünket meg akarván tanulni, azon mindennemű grammaticusok, nyelvészek kifáradtanak 's ő a' magyar nyelvtől már már elidegenedett; — de kezébe adatván Fáy András Kedvtsapongásai, Kisfaludy Sándor regéji, (noha a' Szerelmek sem lennének veszedelmesek, ha tsak tárgyképen nem) 's Berzsenyi Dániel versei, egy kis grammaticai magyarázattal, nem tsak megizelitette a' magyar nyelvet, hanem e' munkákat folyvást fordította is 's beszélni és írni tanult magyarul: — hanem baj lett más munkák olvasásával, főképen a' költőkkel, de leginkább a' most igen divatba jött 's szerte szárnyaló Illosvay Samuel szerint úgy nevezett nyul farku versetskéekkel. — „*Es klingt, — es klingt*“: mondá; — „*aber ich kann keinen Sinn darin finden!*“ — 's el kelle dobni a' rémletes 's valóban rémületes futásokat, szaladásokat, — a' szép kötésű, arany metszésű, torzon borz, sisakos, pántzélos, paizsos, buzogányos, hőri horgas képekű Aurorákat 's több efféléket, sőt midőn egy valakinek mondaték, hogy mind ezek még génie'knek tartják magokat, e' vers fejezé ki az ítéletet:

Ein eingebildetes Génie

Ist doch ein pudelnürrich Vieh! —

Igaza vagyon tehát 's leszen Kisfaludy Sándornak, midőn ezt írja: „Az iskolai Literátor az iskola reguláji szerint ne ítélje szabad 's talán szilaj, rendetlen kényen, tulajdon útján járó Pegazusomat; ha cselekszi, lássa: szabad azt tennie, valamint nekem szabad Gyéniusomat követnem, és neki is szakállába mondanom:

„*Weg mit der Schülerwissenschaft!
Weit weg mit Weisen, die sich blühen,
Und klügelnd ohne Sinn und Kraft,
Zu Heu des Lebens Blumen mähen.*“

„Által nem látom, miért kellene teljességgel az iskolai regulákhoz eskünnünk. Ki szabott rendet az első poetának, ha nem a' természet? — Mostohább e hozzánk mostaniakhoz az anyatermészet, mint sem a' régiekhez, hogy teljességgel majmaik legyünk? — Annyival szegényebb, silányabb, gyermekiebb e a' mostani embersziv, emberlélek, hogy soha szabadságával, maga kényyével tulajdon útján, tulajdon módjával ne élhessen, hanem mindég a' régiek rabja 's majma legyen, és azoknak nyomain járjon?“ — 's a' t. (Előszó I. XIII. XIV.)

A' kiadás külseje, szépsége, tsinossága 's jó izlése semmit sem hágy, a' mit kívánni lehetne. A' boritékon goth iv forma, egyszerű szép metszés vagyon, a' papiros vékony, fejér, tiszta, a' betük kellemeteseek, a' tinta tökéletesen fekete, a' nyomtatás tiszta 's egyet kettőt kivén hibátlan; — egy szóval az egész munkának semmije sem hibázik, — egyedül tsak — jó kelete, hogy a' régi regék újabb kiadásának is nem sokára örvendhessünk, a' mit szivemből óhajtok 's biztosan reménylek.

THAISZ ANDRÁS.

N é p d a l.

Szomszéd aszszony szép leánya
Reá szokott a' rózsákra;
Ha én ötet megfoghatnám,
A' törvénynek beadhatnám!

A' törvény is tsak azt mondja:
Leányt illet a' szép rózsza,
Menyetskéket levendula,
Öregeket a' kórója.

Közli LIGETFY ANDOR.

Homonnai Drugeth György levele 1587.

(B. Mednyánszky Alajos Gyűjteményéből.)

Zolgalathomath Irom kegnek. Minth biszodalmas
vramnak Attiamfiának az io istenteől kiuanok kegnek
io zerencesesen sok eztendeiglen valo egissiges ileteth,
Touaba megh ertettem az kegj: leveliből az en ho-
zam valo io Attiafisagath es maga Ajanlasat melj io
Attiafisagath en hozzam ha az isten iletemet agia
mindenben esmeth hasonló Attiafusagal es zolgalatal
akarok zolgalnom az myre elig lizek kegjenek. Kegj:
Irta leueliben izente is az en Jambor Zolgamtul hogj
minek eleőtte haza indulok annak eleőtte egj nehany
napal hire adnam kegjenek. Azerth Im mostan betsbe
migiek de az harmad napnal teóbeth nem kisem
Annak okaerth kirem kegjedet. minth vramath At-
tiamfiath hogj az zekereketh az mellieket az vtra
ad kegj: ennekem lennenek kisen es varnanak az
kegj: falniaba veszelien hogj ha betsból haza viza
terek ne lenne kisisem aznak varasa miath Touaba
Ezreől kelletek kegjenek. Irno hogj az melj louai-
math az kegj: iozagaban tartotta azokat el hozatta
merth betsben azokonkel mennem es Im hatas louai-

math oda kelleth keöldenem Annak okaerth kirem
kegjedet. minth vramath Attiamfiath hogj ne ha-
giassa Zinanelkól Abraknelkól,

Isten iltesse es tartsa megh kegjdeth.

Adatoth. Zombatban die 5. Octobris 1587.

Kegj. io Akaro Attiafia zolgal kegjnek.

Geórgius Druget de Homonna.

Az Nagysagos Banfy Janos vramnak Adassek enne-
kem biszodalmas vramnak Attiamfianak.

(P. H.)

Jegyzés. Ezen levélben az orthographia megegyez a'
IX. kötetben lévő Thury Márton leveléével, de az írás
szépsége igen nagyon különbözik; mert ebben igen rosz
's majdnem olvashatatlan, 's inkább hasonlít az előbbi
századok uj goth írásához: annyira igaz tehát, hogy tsu-
pán csak az írás módjából nem lehet a' századokat egy-
mástól szorosan különböztetni. — Az s p. o. hol úgy van
írva, mint most is iratik a' hoszszu f, hol olyan, mint
az írott német s; — ugymint: fok, attiafiu/fagal,
hoszszu f-sel van írva, a' szerencsésen pedig, az első
sz német vagyis inkább tót z-vel z, a' cs német c-vel, mint
az írásban szokás, és hoszszu f-sel, melly a' német írott
h-hoz hasonlít, van írva, — az utolsó sen német írott
s-sel. A' h olyan, mint a' tót írásban, — az e, állandóan
ujgoth, vagyis az írott némethez hasonló. A' k tót, vagyis
német. Az első nagy Z mostani formájú. A' petsét veres
viasz, 's papiros rá nyomva.

Th.

